

Літаратура і Мастацтва

ОРГАН МІНІСТЭРСТВА КУЛЬТУРЫ І ПРАЎЛЕННЯ САЮЗА ПІСЬМЕННІКАЎ БССР

ПЯТНІЦА, 22 студзеня 1988 г. № 4 (3414) © Выходзіць з 1932 г. © Цана 10 кап.

УНУМАРЫ:

**Знаёмцеся —
новыя лаўрэаты
літаратурных прэмій
СП БССР**

4

«Арэол для класіка»

Роздум С. ДУБАЎЦА
над старонкамі збору твораў
М. ГАРЭЦНАГА

5—6

**«ТЭЛЕФОН»,
«ВЯСКОВЫЯ МОГІЛКІ»
і іншыя вершы
М. КУСЯНКОВА**

«Гайна і Мікаш»

Апавяданне
В. ІПАТАВАЙ

8—9

**«...І няма
пераможаных»**

Вынікі
I Рэспубліканскага
конкурсу імя
І. ЖЫНОВІЧА

10—11

**ДА 200-ГОДДЗЯ
3 ДНЯ НАРАДЖЭННЯ
БАЙРАНА**

Паэма «СОН»
у перакладзе
Р. БАРАДУЛІНА

14—15

Дэбют нядаўняй выпускніцы
ВДТМІ Ганны МАЛАНКІНАЙ на
вялікай сцэне адбыўся яшчэ
пад час яе навучання акцёрскай
прафесіі — у Акадэмічным тэат-
ры імя Янкі Купалы. А праз год
ёй выпала дэбютаваць зноў —
на сцэне Рускага тэатра БССР,
дзе ў спектаклі «Тры сястры»
А. Чэхава яна сыграла ролю
Ірыны.

Фота А. ДЗМІТРЫЕВА.

ГРАМАДЗЯНСКАЕ ПРЫЗНАЧЭННЕ МАСТАЦТВА

НА VII З'ЕЗДЗЕ МАСТАКОЎ СССР

У велізарнай стваральнай рабоце па перабудове краіны важная роля належыць інтэлігенцы і яе вялікаму атраду — Саюзу савецкіх мастакоў. Больш дваццаці тысяч майстроў усіх відаў і жанраў выяўленчага мастацтва і крытыкаў аб'ядноўвае гэта творчая арганізацыя.

Абмеркаваць задачы, якія ставіць час, вызначыць маштабы будучых спраў, накіраваных на ўсталяванне нашых маральных каштоўнасцей, на адараўленне грамадства і ўмацаванне духу народа, заклікан VII з'езд мастакоў СССР. Ён адкрыўся 19 студзеня ў Маскве, у Вялікім Крамлёўскім палацы.

Апладысментамі сустрэлі дэлегаты і госці таварышаў Варатнікова В. І., Грамыку А. А., Зайкова Л. М., Лігачова Я. К., Рыжкова М. І., Слюнькова М. М., Саломенцава М. С., Чэбрыкава В. М., Дземічова П. Н., Далгіх У. І., Ельцына Б. М., Талызіна М. У., Дабрыніна А. Ф., Лук'янава А. І., Разумоўскага Г. П., Капітонава І. В.

У прэзідыуме таксама вядомы дзеячы выяўленчага мастацтва, прадстаўнікі партыйных, савецкіх, грамадскіх арганізацый, працоўных калектываў. Прысутнічаюць кіраўнікі саюзаў мастакоў сацыялістычных краін.

У парадку дня з'езда: справядзачныя даклады праўлення Саюза мастакоў СССР і Цэнтральнай рэвізійнай камісіі; выбары кіруючых органаў творчага саюза.

Са справядзачным дакладам праўлення СМ СССР выступіў яго старшыня М. А. Панамароў.

Сам час, сказаў ён, дыктуе неабходнасць адкрытага звароту мастацтва да сацыяльных праблем і працэсаў больш глыбокага асэнсавання з'яў рэчаіснасці. Сацыялістычная мастацкая культура ўзвышае асобу чалавека, раскрывае творчую аснову яго працы.

Аналізуючы развіццё выяўленчага мастацтва ў мінулае пяцігоддзе, мы як бы занова праходзім складаны шлях сумненняў і супярэчнасцей зразумення творчай ісціны. У канфліктах паміж прывычнымі ўяўленнямі і сённяшнімі рэальнасцямі жыцця, у суткненні ўкаранелага ўласнага «я» і дынамікі бясспрыкладных сацыяльных пераўтварэнняў нараджаюцца новыя адносіны мастака да свайго прафесійна-нага, грамадзянскага прызначэння. Знешняе працвітанне і самазапакоснасць, ілюстрацыі хадзючых сюжэтаў і лозунгаў незваротна знікаюць з творчай практыкі. Складаны свет чалавечых пацужаў, узаемаадносін асобы і грамадства набываюць асабліва эмацыянальны напал. Набываюць права на творчую сапраўнасць новыя тэндэнцыі і напрамкі.

Абстаноўка давер'я і цяпінасці, адкрытага абмену думкамі духоўна разнавольвае грамадскую свядомасць. І савецкае выяўленчае мастацтва ўдзельнічае ў гэтым стваральным працэсе.

Карэнны сэнс перабудовы выражаецца гранічна ясна: больш сацыялізму, больш дэмакратыі. Гэта ахоплівае ўсе бакі нашага жыцця, раскрываючы самую сутнасць пераменаў, якія адбываюцца ў краіне. Іх дабратворныя подых адчуваецца паўсюдна. Сёння, як ніколі, ад кожнага з нас, нашай жа энергіі і перакананасці залежыць заўтрашні дзень Радзімы, будучыня чалавецтва.

Далей дакладчык спыніўся на галоўных напрамках дзейнасці Саюза мастакоў СССР за пяць гадоў.

На рэспубліканскіх з'ездах, справядзачна-выбарных канферэнцыях значнае месца занялі пытанні прадастаўлення большай самастойнасці рэспубліканскім калектывам, арганізацыям Масквы і Ленінграда, напярэдняму прамоўца. Ён паведаміў, што падрыхтаван папярэдні праект новай рэдакцыі Статута СМ СССР, зацверджаны сакратарыятам праўлення саюза. Цяпер трэба будзе дэталёва вывучыць і абагульніць існуючыя думкі і прапановы і вынесці іх на абмеркаванне Усеаюзнай канферэнцыі Саюза мастакоў СССР. Новаму праўленню неабходна выбраць статутную камісію, якая прадоўжыць гэту работу.

Застойныя з'явы мінулых гадоў, прама скажам, не садзейнічалі росквіту мастацкай культуры. Але мастацтва развілася, паявіліся дастойныя творы, якія ўзбагацілі нацыянальную школу і традыцыі, былі і несумненны творчы адкрыцці, падкрэсліў дакладчык.

У ацэнках таго перыяду, мабыць, варта арыентавацца на лепшыя творы нашых выставак, а не на тое, што іх засмечвала. У любой сітуацыі мы маем на ўвазе сумленнасць і мастака, і крытыка ў адносінах да мастацтва і гледача.

І асабліва сёння, калі мы гаворым аб сваёй творчага пошуку як абавязковай умове жыццёвасці мастацтва, ацэньваць творы неабходна па мастацкіх вартасцях, вобразным змесце, ідэйнай напоўненасці, па ўзроўні прафесійнага майстэрства.

Кожная нацыянальная культура, кожная народнасць мае непаўторны духоўны вопыт, свае асобыя традыцыі і звычкі. Іменна такая своеасаблівасць забяспечвае багацце творчых індывідуальнасцей: школ, тэндэнцый, адзінства якіх у нашай краіне склалася іменна на аснове ўзаемнай павагі і зацікаўленасці адзін у адным.

Мы па праву ганарымся унікальнай разнастайнасцю савецкай мастацкай культуры. Без маральнага ўсведамлення гэтага цяжка рэалізаваць увесь духоўны, мастацкі патэнцыял, які мы маем.

Падзеі ў культурным жыцці стала Усеаюзная экспазіцыя «Краіна Саветаў», адкрытая ў Маскве. Наведанне яе кіраўнікамі партыі і ўрада яшчэ раз падкрэслівае значнасць нашага мастацтва. Пасля агляду выстаўкі адбылася добразычлівая і шчырая гутарка з Міхаілам Сяргеевічам Гарбачовым, членамі Палітбюро, сакратарамі ЦК КПСС аб прадастаўленых творах, аб своеасаблівасці нацыянальных школ і традыцый.

Вяршыні мастацтва заўсёды вызначае талент. Яго не замяніш ні перадавым метадам, ні клятвай у вернасці рэалізму, ні трыбунным заклікам. І галоўным застаецца — у імя чаго ствараецца мастацкі твор.

Унутраны свет мастака складаны і часам супярэчлівы, творчая асоба валодае асаблівай адчувальнасцю, абвостраным успрыманням жыцця. Ён не можа заставацца раўнадушным да жорсткасці і бясплітасці, калі працягваюцца яны ў адносінах да людзей або прыроды, да сучаснасці або гісторыі.

Неабдуманае, неасцярожнае ўмяшанне чалавека разбурае

тую прыгажосць, якая фарміравала духоўны свет многіх пакаленняў. Ужо не існуе славурых левітанаўскіх плёсаў, высечаны карабельныя гаі, мялеючыя малыя рэкі ў цэнтры Расіі, заараны заліўныя лугі. Ці можам мы, мастакі, тыя, каму даверана захаваць у памяці і душы чалавечай вечнае паняцце прыгажосці, заставацца пачобнымі назіральнікамі? Выяўленчае мастацтва таксама можна лічыць дзейным сродкам абароны спрадвечнай прыгажосці.

Вялікае месца ў дакладзе было адведзена ўдзелу мастакоў у рэалізацыі агульнадзяржаўнай комплекснай праграмы эстэтычнага выхавання. Са стаўной яе часткай з'яўляюцца шэфская дзейнасць саюза, яго ўдзел у рэформе школы, ва ўдасканаленні мастацкай адукацыі. Але нават самая перспектыўная творчая праграма не можа ажыццяўляцца без матэрыяльна-вытворчай базы. Для нас гэта — мастацкі фонд. Цяпер гучыць многа крытыкі ў яго адрас.

Структура фонду, формы яго работы аказаліся недастаткова мабільнымі ва ўмовах перабудовы. Сёння неабходна не толькі па статусу, але нават па назве наблізіць дзейнасць фонду да творчых задач саюза, да канкрэтных патрэбнасцей мастакоў. Дзевяты пленум нашага праўлення прыняў рашэнне аб змяненні назвы Мастацкага фонду СССР на Мастацкі фонд Саюза мастакоў СССР.

Затым дакладчык паведаміў аб міжнародных сувязях Саюза мастакоў СССР як часткі агульнай палітыкі расшырэння культурнага супрацоўніцтва.

Мы аптымістычна глядзім у будучыню. Яна ствараецца справамі сённяшнімі. Праграма, якая наметана студзеньскім і чэрвеньскім (1987 г.) Пленумамі ЦК КПСС, стварае рэальную глебу для вырашэння жыццёва важных праблем у эканоміцы, у сацыяльнай і духоўнай сферах. Уся наша творчая дзейнасць развіваецца ў напрамку інтарэсаў сацыялізму, інтарэсаў народа. Глыбокае раскрыццё гуманістычнага зместу сацыялізму — адна з першарадных задач савецкага мастацтва.

З дакладам Цэнтральнай рэвізійнай камісіі выступіў выконваючы абавязкі старшыні М. У. Лук'янаў.

Па дакладах разгарнуліся спрэчкі. У іх прынялі ўдзел: старшыня праўлення Саюза мастакоў РСФСР В. М. Сідараў, А. М. Лапухоў (Украіна), А. М. Савасцюк (Масква), міністр культуры СССР В. Г. Захараў, А. А. Мыльнікаў (Ленінград), лётчык-касманаўт СССР У. А. Джанібекаў, А. Н. Осіпаў (Якуція), Э. І. Пылдроос (Эстонія), начальнік Галоўнага палітычнага ўпраўлення Савецкай Арміі і Ваенна-Марскога Флоту генерал-палкоўнік Д. А. Валкагонаў, Ю. Р. Арэхаў (Масква), А. В. Учаеў (Саратаў), У. І. Стальмазнак (Беларусь), А. А. Шыраз (Арменія), Э. Д. Аманшукелі (Грузія), Е. Т. Мергенаў (Казахстан), І. П. Абросаў (Масква), Ф. К. Калілаў (Азербайджан), С. К. Кучук (Малдавія), А. В. Панцялееў (Волагда), З. Н. Хабібұлаеў (Таджыкістан), Х. М. Курбанаў (Дагестан), В. А. Мягкоў і В. Д. Сідарэнка (Украіна), М. К. Анікушына, А. В. Васняцоў і Ю. К. Каралеў (Масква), іншыя дэлегаты і госці.

22 студзеня VII з'езд мастакоў СССР завяршае сваю работу.

Свята ў музычным доме

У мінулую пятніцу Беларуска дзяржаўная ордэна Працоўнага Чырвонага Сцяга філармонія святкавала свой залаты юбілей

Выступае намеснік Старшыні Савета Міністраў БССР Н. М. МАЗАЙ.

Няма патрэбы расказаць зараз пра віноўніцу ўрачыстасці, бо ці не ў кожным нумары «ЛіМа» ёсць публікацыі, так або інакш звязаныя са шматжанравым мастацтвам творчых калектываў і салістаў, і наш чытач, безумоўна, дасведчаны ў справах філармоніі. Пра яе задачы, праблемы, набыткі шмат гаварылася і на ўрачыстым вечары, наладжаным у канцэртнай зале.

У выступленнях намесніка Старшыні Савета Міністраў БССР Н. М. Мазай, міністра культуры БССР Ю. М. Міхневіча, многіх ганцей, якія віталі старэйшую канцэртную арганізацыю рэспублікі, падкрэслівалася, што за 50 гадоў дзейнасці БДФ яна зарэкамендала сябе як праваднік сусветнай культуры ў народ, прапагандыст ідэй савецкага патрыятызму і інтэрнацыяналізму. Адзначаўся яе ўклад у развіццё нацыянальнага мастацтва, у эстэтычнае выхаванне насель-

ніцтва. У філармоніі нямаюць творчых сіл, якія адметна прадстаўляюць мастацтва Савецкай Беларусі на ўсеаюзным узроўні і за мяжой.

Калектыву БДФ адзначаны ў сувязі з 50-годдзем вышэйшай узнагароды рэспублікі — Ганаровай граматай Вярхоўнага Савета БССР. Звання «заслужаны артыст Беларускай ССР» ўдостоены Г. Забара (кларнет), В. Купрыяненка (кіраўнік ансамбля народнай музыкі «Свята»), С. Лясун (баян), Ф. Севасцянаў (вакал), С. Сергяенка (габой), М. Штэйн (скрыпка); Ганаровай граматы Вярхоўнага Савета БССР — Ю. Гільдзюк (мастацкі кіраўнік БДФ), Ю. Яфімаў (галоўны дырыжор Акадэмічнага сімфанічнага аркестра БССР), У. Колесаў (рэжысёр-пастаноўшчык Тэатра пантэмімы «Рух»), У. Мулявін (мастацкі кіраўнік Дзяржаўнага эстраднага ансамбля «Песняры»), У. Ратабыльскі (дырэктар БДФ). Граматамі Вярхоўнага Савета БССР адзна-

ён хуценька знік з кіёскаў, і ўладальнікі друкаванай навінкі ўжо, напэўна, прыладзілі на сцены сваіх пакояў каляровы разварот з выявай «рок-гурта». Чытачкі панарабілі ўжо касметычныя маскі, змешваючы, паводле парад прафесійнай манекеншчыцы, аліўкавы

ў культурным жыцці Беларусі. Набытак, калі хочаце. Факт, варты энцыклапедычнага радка.

Не трэба, напэўна, хаваць і... не, не сумненні, хутчэй «дачасныя думкі» — увогуле пра нараджэнне таго ці іншага выдання. Колькі іх трэба і якіх—

З нараджэннем, «Крыніца»!

Выйшаў у свет першы нумар новага маладзёжнага часопіса

алей, муку, квасцы і бульбу, а незадаволеныя аб'ёмам біцэпсаў чытачы прыслухаліся да слоў аматара-культурыста і зацята «качаюць дэльту». Альтруісты паспяшаліся падаць руку на сяброўства самотным Марыне і Ірыне, якія вымушаны бавіць вечары дома. Слабыя на нервы, мабыць, здрыгануліся, прачытаўшы колькі «ст-р-рашны» гісторый. Цікаўныя, безумоўна, заінтрыгавалі дэтэктывам з старадаўніх часоў і коміксам з часоў будучыня...

З нараджэннем, «Крыніца»! Не будзем саромецца гучных слоў? Такіх, як падзея, з'ява... Не трэба, напэўна, саромецца, бо нараджэнне новага выдання — значная падзея

у горадзе, у рэспубліцы? Якім чынам павінны ўзняцца (і спыняцца існаванне), якія грамадскія ідэі вызнаваць, каб надзейна забяспечваць няўхільнасць працэсу дэмакратызацыі і галаснасці? Пытанні няпростыя, ды пра іх час задумацца. А пакуль што:

— З нараджэннем, «Крыніца»!

Не забыцца б павіншаваць тых, хто ствараў часопіс. Чытачы гэта абавязкова зробіць, але толькі прафесіянал ведае сапраўдны смак журналісцкага свята, калі графічная строгасць чорных літар на белай паперы прыносіць ледзь не эстэтычную асалоду, калі спалучэнне загаловаў, рубрык,

чаны С. Кульпа (вакал), Л. Ластаўка (альт), Г. Лятынскі (мастацкі кіраўнік вакальна-інструментальнага ансамбля «Чараўніцы»).

Больш як тры гадзіны доўжылася свята (на жаль, многіх работнікаў філармоніі ў гэты вечар проста не было ў Мінску. Яны выехалі на гастрольныя маршруты). Выступалі прадстаўнікі творчых саюзаў, грамадскіх арганізацый, падшэфных калектываў, госці з Масквы і з Таліна, з Мядзельшчыны і з Магілёўшчыны. Зачыталіся прывітальныя адрасы і віншавальныя тэлеграмы. Свае музычныя, вершаваныя і танцавальныя сюрпрызы падрыхтавалі шырмаўская капэла і студэнты кансерваторыі, «Харошкі» і артысты Дзяржтэле радыё БССР, юныя аматары беларускага песеннага фальк-

лору і цымбалісты Мінскага музучылішча, артысты Мінскага камернага аркестра, Акадэмічнага сімфанічнага і жывапіскага ансамбля і ансамбль танца БССР і Акадэмічны народны хор «Свята» і «Песняры», артысты Рускага тэатра БССР імя М. Горкага, навучэнцы Рэспубліканскай школы-інтэрната па музыцы і выяўленчым мастацтве і Сярэдняй спецыяльнай музычнай школы пры БДК...

Завяршыла вечар выступленне Акадэмічнага сімфанічнага аркестра БССР пад кіраўніцтвам Ю. Яфімава з удзелам саліста М. Місаеўкі і Акадэмічнай харавой капэлы БССР імя Р. Шырмы (кіраўнік Л. Яфімава). Прагучала музыка П. Чайкоўскага, Д. Смольскага і Я. Глебава.

Наш кар.

Падарунак ад воінаў БВА.

Юбіляраў вітаюць артысты Дзяржаўнага ансамбля танца БССР. Фота Ул. КРУКА.

КУПАЛАЎЦЫ— СЕЛЬСКАМУ ГЛЕДАЧУ

Гледачоў, якія наведалі ў мінулы нядзелю прэм'ерны спектакль «Тарцюф» па камедыі Мальера, купалаўцы сустракалі не зусім звычайна. У фая іграў аркестр, музыкі ў нацыянальных касцюмах выконвалі народныя мелодыі і папулярныя песні беларускіх кампазітараў. Ды і глядач у гэты дзень быў незвычайны — у госці ў тэатр прыехалі працаўнікі калгаса імя У. І. Леніна, «Зара», «Чырвоная гвардыя», «Балшывік», саўгаса «Праца» Валожынскага раёна, рабочыя лясавога і будаўнічых МПМК-188, старшанасны Гарадзенаўскай сярэдняй школы і школы № 1 г. Валожына, удзельнікі самадзейнага драматычнага калектыву з Пяршай, інтэлігенцыя раённага цэнтру.

Загадчык аддзела культуры райвыканкома Д. Грышкевіч пасля спектакля выказаў падзяку кіраўніцтву тэатра і артыстам за запрашэнне прыехаць у сталіцу, за цікавы спектакль.

Сустрачай з валожынцамі тэатр імя Янкі Купалы распачаў цыкл паказу сваіх лепшых спектакляў сельскім працаўнікам Міншчыны. 24 студзеня на спектакль па п'есе А. Дударова «Радавыя» ў тэатр прыедуць хлэбаробы Уздзеншчыны. 31 студзеня сатырычную камедыю М. Матукоўскага «Мудрамер» убачыць прадстаўнікі гаспадарак Маладзечанскага раёна.

У далейшым плануецца арганізаваць такія сустрэчы з гледачамі ўсіх раёнаў Міншчыны і некаторых іншых раёнаў рэспублікі.

В. НИКІФАРОВІЧ.

ГРАФІКА С. ГЕРУСА У ВІЛЬНЮСЕ

У Музеі рэвалюцыі Літоўскай ССР прайшла выстаўка твораў Сямёна Геруса, творчы шлях якога, як вядома, пачынаўся ў Літве: у 1946 годзе С. Герус стаў студэнтам графічнага факультэта Віленскага мастацкага інстытута. Пасля заканчэння вучобы выкладаў у тым жа інстытуце, а ў 1953 годзе пераехаў у Мінск, дзе стаў арганізатарам і кіраўніком графічнага аддзялення і эстампнай майстарні мастацкага факультэта Беларускага тэатральна-мастацкага інстытута.

У Вільнюсе дэманстраваліся гістарычныя партрэты «Настусь Каліноўскі», «Францыск Снарына», «Адам Міцкевіч», а таксама гравюры і графічныя серыі — усяго 100 твораў.

У. СТРУМІЛА.

Стаўшы надзвычай актуальным, жыццёва важным патрабаваннем дня, дэвіз «Больш сацыялізму!» суправаджаецца спрэчкамі вучоных аб тым, у чым сутнасць сацыялістычнага ладу, яго вызначальная асаблівасць, яго родавы знак, у чым рэальныя адрозненні і перавагі сацыялізму ў параўнанні з капіталізмам. Адны лічаць, што галоўнае адрозненне заключаецца ў планавым характары нашай эканомікі, другія — што

што? — прыводзяцца ў рэзка крытычным плане адны і тыя ж словы паэта Л. Дранько-Майсюка: «Даўно ўжо наспеў час любую з'яву, а тым больш чалавека, ацэньваць не з вульгарна-класавых пазіцый, а з пункту гледжання гуманістычнай маралі, са звычайна-людскага падыходу». Словы гэтыя ўзяты з палемічна завостраных нататак маладога паэта і публіцыста, надрукаваных штотыднёвікам у ліпені

ЛІСТ З РЕДАКЦЫІ

ЯК ДЫХАЕЦЦА ЧАЛАВЕКУ?

галоўная перавага сацыялізму ў тым, што ён забяспечвае, стварае для ўсіх магчымасць працаваць на сябе, дае кожнаму шанец быць гаспадаром, мець права рашаючага голасу, вырашаць, вызначаць, вяршыць. Адны мяркуюць, што для поспеху перабудовы як сродку далейшага развіцця сацыялізму патрэбны перш за ўсё эканамічны пераўтварэнні, другія, у прыватнасці гуманітары, ставяць на першы план духоўны фактар. Дзе ісціна? Хто ў гэтай, прадиктаванай самім часам, дыскусіі мае больш рацы? Тут будзе дарэчы нагадаць сцвярдженне Маркса, што «камунізм гэта закончаны гуманізм», яго словы аб тым, што камунізм — гэта «лад не толькі з невымерна вышэйшым у параўнанні з капіталізмам вытворчым развіццём, лад, які непазбежна ўзнікае з папярэдняга ходу гісторыі, але таксама і адначасова такая форма сацыяльнага жыцця людзей, якая забяспечвае ім сапраўднае багацце, што заключаецца ў росквіце ўсіх індыўідуальных сіл і здольнасцей».

Інакш кажучы, сацыялізм не самамэта, ён ствараецца для народа і самім народам, для чалавека і самім чалавекам, і патрабаванне «Больш сацыялізму!» можна (і трэба) дапаўняць: «Больш гуманізму! Больш чалавечнасці!». Мы вядзем палітыку перабудовы для таго, каб чалавеку добра дыхалася ў нашым грамадстве, паважаўся яго годнасць, каб і жыццёвыя ўмовы палепшаліся, каб уся краіна пайшла па шляху абнаўлення, — падкрэсліваў М. С. Гарбачоў на нядаўняй сустрэчы ў ЦК КПСС з кіраўнікамі сродкаў масавай інфармацыі і творчых саюзаў. Як бачым, абнаўленне, перабудова арганічна звязаная з неабходнасцю гуманізацыі грамадства, з адмаўленнем ад варожых сапраўднаму сацыялізму поглядаў і падыходаў.

Паназална, што працэс абнаўлення суправаджаецца пазбаўленнем ад маральных дэфармацый, узгаўненнем у сваіх правах такіх неад'емных ад сацыялізму, уласцівых самой яго прыродзе маральных каштоўнасцей і прынцыпаў, як сумленнасць, чупасць, міласэрнасць, праўдзівасць, узаемапавага, роўнасць, агульнасць, сацыяльна і нацыянальна справядлівасць... Вучоным, зноў-такі, лічаць сёння сваёй задачай ставіць у аснову асноў «пытанне гуманнай прыроды сацыялізму», «распрацоўваць праблемы этычнага сацыялізму як састаўнай часткі нашай навуковай тэорыі» (гл. гутаркі аглядальніка АДН з доктарам філасофіі навуц Ф. Бурацкім, надрукаваныя нядаўна ў «Советской Белоруссии»).

Наколькі мы тут гатовы перабудоўвацца, успрымаць, разумець і праводзіць у жыццё вольны, гуманістычны аспект перабудовы? Калі і гатовы, то не ўсе і не ў аднолькавай меры. За прыкладам хадзіць далёка не трэба. На старонках рэспубліканскага друку, у адным, другім і трэцім выданнях — дамовіліся паміж сабой ці

мінулага года пад дыскусійнай рубрыкай «Спрэчкі, палеміка». Толькі як узяты, як і з якога пункту гледжання ацэньваюцца?

Па-першае, вырваны з агульнага літаратурна-крытычнага кантэксту артыкула, дзе аўтар ставіць пытанне аб узаемаадчужненні зместу і формы, сацыяльнага і эстэтычнага, выкрывае вульгарна-сацыялагічны падыход да літаратуры. Вырваны жыўцом з лакальнага кантэксту, адарваны ад тэксту таго абзаца, дзе Л. Дранько-Майсюк піша пра быкаўскую аповесць «Нар'ер», у прыватнасці пра вобраз Бараноўскай. Вось як выглядае на самай справе фраза: «Праз вусны і сэрца сваёй гераіні аўтар выказаў агульна-народнае, набалелае: даўно ўжо наспеў час любую з'яву, а тым больш чалавека, ацэньваць не з вульгарна-класавых пазіцый, а з пункту гледжання гуманістычнай маралі, са звычайна-людскага падыходу — добры гэты чалавек ці неспкі». Як бачым, цытата, што ходзіць са старонак аднаго выдання на старонкі другога, даецца ў абсечаным выглядзе, без «галавы» і «ног». Што гэта за прыём, за культура дыскусіі? З якой мэтай «ампутуецца» выказанне? Каб зрабіць яго больш страшным, больш крамольным?

Так, — гэта ўжо па-другое, — менавіта з такой мэтай, менавіта такую, крамольную афарбоўку і надаюць крыху наўным, можа быць, словам Л. Дранько-Майсюка яго апаненты. Тут жа перакідаюцца ад іх месцік да... сцвярдження буржуазных саветолагаў і белбурнаўцаў. Ігнаруючы, дарэчы, той відавочны факт, што паэт гаворыць не пра класавую, а пра вульгарна-класавую пазіцыю, не проста пра «звычайна-людскі падыход», а падыход да таго, «добры гэты чалавек ці неспкі», г. зн. зусім не збіраецца блытаць дабро са злом.

Сімптаматычнае супадзенне: той нумар «ЛіМа», у якім надрукаваны артыкул Л. Дранько-Майсюка, адкрываецца якраз матэрыяламі ранейшай сустрэчы ў ЦК КПСС з кіраўнікамі сродкаў масавай інфармацыі і творчых саюзаў, на якой М. С. Гарбачоў падкрэсліў: «Самыя вострыя пытанні трэба абмяркоўваць, паважаючы адзін аднаго. Нават у самым крайнім пункце погляду ёсць тэмы, якія каштоўнае, рацыянальнае, таму што ў чалавека, які адстойвае яго сумленна, працягваюцца неспакой за агульную справу».

Словы гэтыя можна аднесці ў пэўным сэнсе і да пункту погляду, які выкладзены ў артыкуле «Як і «навошта?» Л. Дранько-Майсюка. На жаль, крытыкам яго не хапіла паважлівасці, жадання выслухаць і спрачацца па сутнасці, яны, па інерцыі, аддалі перавагу метаду «кляпа», метаду палітычнага абвінавачвання.

Калі ж вяртацца да паняцця класавога падыходу, то значым яшчэ: ёсць марксісцкае, ленынскае, сапраўды навуковае і ёсць (ці, лепш, было) сталінскае, псеўданавуковае тлумачэнне гэтага паняцця, згодна з якім класавая барацьба абвастраецца па меры набліжэння да сацыялізму. Апошняе, антыгуманнае, антысацыялістычнае вытлумачэнне і меў, відаць, на ўвазе Л. Дранько-Майсюк.

клішэ, урэзак, «ліхтарыкаў»... гучыць ці не гармонійна. Працаваць у «Крыніцу» прыйшлі людзі, у нашым газетным асяроддзі добра вядомыя, дасведчаныя і спрактыкаваныя — М. Кацюшэнка, Л. Екель, А. Сідарэвіч, П. Якубовіч, С. Філіпаў і іншыя — на чале з паэтам У. Някляевым. Дзякуючы іх намаганням і з'явіўся гэты сшытак, які, што называецца, прыемна ўзяць у рукі (а адзін лімаўскі чытач, дзелячыся з намі ўражаннямі ад сустрэчы з «Крыніцай», ужо і самую высокую, паводле ягоных уяўленняў, ступень — «еўрапейскі ўзровень»; што ж, ён, мабыць, мае магчымасць параўноўваць — Еўропа пачынаецца з Урала...).

Нарэшце — пра галоўнае.

«Мы б хацелі, пачаўшы з табою дыялог, — зяртаецца «Крыніца, да свайго чытача, — размаўляць на роўных, як сучаснікі і сучаснікі. У нас з табою, у нашым часе і нашым грамадстве, раптам выявілася мноства балючых пытанняў, нявырашаных праблем — і наўна думаць, што колькасць іх у бліжэйшай будучыні сама па сабе зменшыцца, нельга чакаць, што яны самі сабою вырашацца. На наш век праблем і пытанняў хоціць — і не камусьці, а нам з імі спраўляцца... Разам з табою, чытач, нам даваецца не проста ствараць часопіс, а вучыцца паўнацэнна жыць ва ўмовах перабудовы, нарыстаючы ўсімі яе мажлівасцямі, на справе сцвярджаючы дэмакратыю і галаснасць... Мы павінны ведаць і памятаць: там, дзе адступілі мы, дзе саступілі кожны з нас — там сённяшні дзень адступіць у цень дня ўчарашняга; не адступіўшы — зробім крок наперад».

«Крыніца» з'явілася ў час,

калі такім паняццям, як «пазіцыя друкаванага органа», «лінія выдання», «праграма», вяртаецца іх першапачатковы высокі сэнс, калі журналісцкае слова ачышчаецца ад шалупіння нападпраўды. «Крыніца» з'явілася на тым адрэзку гэтага часу, калі залішне шырокаклясавы адозвы пачалі ўжо неспярожаваць і высвятляеца, што крэдыт чытацкага доверу не бязмежны.

Прынцыпы, акрэсленыя ў рэдакцыйным артыкуле (хоць, прызначна, думка пра тое, каму сёння «лепей», маладзейшым ці старэйшым, прагучала досыць спрэчна), вымагаюць... Аднак устрымаемца ад павучанняў, маладых чытачы і маладзёжныя выданні іх не любяць. Да таго ж, «каманда» аднадумцаў, з'яднаных ідэяй «самага смелага, самага праўдзівага, самага справядлівага» часопіса для моладзі, свае мэты і задачы, будзем спадзявацца, усведамляе добра.

Гартаем старонкі «Крыніцы»...

Цяжка меркаваць, ці ўсё з задуманага ўвасобілася. Напэўна ж, не ўсё, бо нумар — першы. Падалося, напрыклад, што матэрыялы пад рубрыкамі «Пазіцыя», «На грані фолу», «Надзвычайная сітуацыя», «Музычны праспект» і шэраг іншых усяго толькі механічна перанесены са старонак «Знамені юности». Што, магчыма, рэдакцыя кіруецца хутчэй уласнымі ўяўленнямі «пра маладзёў», чым дакладным ведан-

нем сваёй патэнцыяльнай аўдыторыі, — адсюль, думаецца, досыць звыклі і не надта адмысловы набор «манкоў».

Чым адметная «Крыніца» — ужо цяпер, з дня свайго нараджэння? У чым зарука, што яна не ператворыцца ў штомесячны дадатак да папулярнай маладзёжнай газеты? Найперш — у падборы літаратурных матэрыялаў, бо наўрад ці выпадае пад адной вокладкай сышліся малавядомы Купалаў «Санет», вершы А. Сыса і А. Бадака, апавяданні А. Глобуса і М. Клімковіча, перакладзеная С. Шупам «Гульня» Р. Брэдберы... Не трэба спяшацца з ацэнкамі, выносіць прысуд, выказаць абурэнне ці захваленне — рана. Ды, хто ведае, магчыма, праз год будзе цікава паразважаць на тэму «Праза і паэзія на старонках «Крыніцы»».

Пачакаем наступных нумароў. Пачакаем сустрэч з такімі сучаснымі і такімі сімпатэчнымі супрацоўнікамі і аўтарамі часопіса, якія калісьці баксіравалі ў вазе да 63,5 кг (у аргэсўнай манеры!) альбо былі «адмоўнымі» крытыкамі (з манерамі не менш аргэсўнымі), а цяпер перакваліфікаваліся ў «адвакатаў», у падземных мінскіх пераходах згадваюць родныя мясціны, любяць уздымацца на вежы, носяць капляш, кожную явасу садзяць настуркі на лецішчы і абцяюць змясціць фотаздымак слевутага Міка Джагера.

З нараджэннем, «Крыніца!»

Г. АНДРЭЙЧЫК.

На пасяджэнні прэзідыума праўлення СП БССР прысуджаны літаратурныя прэміі Саюза пісьменнікаў рэспублікі. Р. Баравікова за кнігу пазіі «Наханне» адзначана Літаратурнай прэміяй імя Аркадзя Куляшова, Літаратурнай прэміяй імя Івана Мележа ўдастоены: Г. Далідовіч — за раман «Гаспадар-камень», Л. Дайнека — за раман «Меч князя Вячкі».

Сёння слова новым лаўрэатам.

Раіса БАРАВИКОВА: «Лірыка — гэта споведзь сэрца»

Безумоўна, прысуджэнне Літаратурнай прэміі імя Аркадзя Куляшова — гэта вельмі ганарова. Па-першае, прэмія носіць імя вялікага паэта, які сваім жыццём і ўсёй сваёй творчасцю паказваў прыклад высокага і сумленнага служэння народу і літаратуры; па-другое, — прэмія літаратурная, яна прысуджаецца пісьменнікам, кожны з якіх вопытны майстар, і гэта — як давер, як прызнанне тваіх творчых магчымасцей, што не можа не радаваць і разам з тым абавязваць да адказнасці перад словам, перад часам, перад усёй нашай літаратурай. І, нарэшце, трэцяе. Зборнік, за які прысуджана прэмія, — кніга лірыкі, а лірыка, гэта вечная споведзь чалавечага сэрца, яшчэ зусім нядаўна не тое, каб не прызнавалася, але лічылася нечым малаважкім, маўляў, каго цікавіць чалавечая душа, яе радасці і засмучэнні, калі ёсць тэмы больш шырокія, больш гучныя і маштабныя. Гэта ўсё так, але ўсе справы нашы, усе адносіны пачынаюцца з душы; што выспе ў ёй, тое і абярнецца плодам горкім ці салодкім. Гэта таксама радуе, тут мне бачыцца паварот нашай свядомасці да чалавека, да яго ўнутраных каштоўнасцей, да яго духу, іншымі словамі, да жывога жыцця, а не да трыбунных размоў, не да гонкі паказчыкаў, якія нярэдка аказваліся і бутафорыяй.

адным словам, «так доўга з мары мы рабілі яву, што дзе-нідзе згубіўся чалавек». Ён выпаў, як галоўная каштоўнасць нашага грамадства.

Як узнікла задума кнігі? Адказаць цяжка. Задумаць можна аповесць, раман, а вершы прыходзяць самі на сабе, як радасць ці боль. І ўсё ж хацелася напісаць кнігу пра чалавечыя пачуцці, з якіх і складаецца паняцце душы. Усе мы не робаты, не заводныя салдацікі, мы жывыя істоты. Мы смяёмся і плачам, мы радуемся і смуткуем, мы спадзяемся, а бывае, і расчароўваемся, і памыляемся... І ўсё роўна — шукаем прыгажосць.

Над чым цяпер працую? Гэта вельмі прыватнае. Есць задумы, і як яны ўвасобяцца ў словы, пакажа час. Упэўнена толькі ў адным: няма такой справы, якая б рабілася без любові да людзей, да жыцця. І гэта — сіла, якая дае магчымасць спадзявацца, што лепшыя радкі і кнігі наперадзе.

Генрых ДАЛІДОВІЧ:

«Шанаваць мележаўскі завет»

Слаўнае і дарагое імя Мележа.

Прыемна, што Іван Паўлавіч у свой час заўважыў падбадзёрныя цёплыя словы; радасна, што і сёння яго творы не толькі вытрымліваюць строгі экзамен часу, але і з'яўляюцца ўзорам таго, як трэба адносіцца да сваёй працы і галоўнага яе інструмента — слова, што і як пісаць пра народ, сынам якога з'яўляешся. Іван Мележ, на

жаль, не паспеў закончыць сваю эпопею, але ён здолеў паграмадзянску і па-мастакоўску чуйна абазначыць вехамі тое, што не павінна ігнаравацца пісьменнікамі. І я лічу, што многія нашы прэзіякі, хоць кожны з іх ідзе сваёй дарогай, шануюць мележаўскі завет і накірунак.

Што датычыць мяне, то я пэўна час пісаў апаўдданні, аповесці пра людзей сучасных вёскі і горада, пра настаўнікаў. Аднак яшчэ са студэнцтва збіраю матэрыял пра перыпетыі ўтварэння БССР. У рамане «Гаспадар-камень», які пісаўся ў 1980—1984 гады, — спроба намаляваць партрэт нашага краю і яго людзі напярэдадні неўміручых падзей 1917 года. Скажу шчыра: больш-менш задаволены паказам тагачаснай вёскі, падкрэсліваннем гаспадарліваці і духоўнасці нашых сялян (многае з гэтага напісаў паводле расказаў маёй незабыўнай бабулі Зосі), а вось паказам горада, палітычнай сітуацыі, нацыянальнага руху не зусім задаволены. То не змог, як кажуць, разгарнуцца, то застойныя гады не дазволілі надрукаваць некалькі раздзелаў, што былі напісаны.

У новым рамане «Пабуджаныя», працу над якім закончыў у канцы мінулага года, — спроба «ўбачыць» Мінск. Заходні фронт, вёскі, знаёмых і новых герояў у 1917 годзе. Фрагмент з гэтага твора друкаваўся ў нумарах 11—12 за 1987 год у «Маладосці», цалкам раман павінен выйсці сёлета ў «Мастацкай літаратуры». Мяркую, што ў «Пабуджаныя» у нейкай меры кампенсавалі свае ранейшыя пралікі.

Леанід ДАЙНЕКА:

«Дыхаць гісторыяй народа»

Неяк Стэндал, ці то жартуючы, ці ўсур'ёз, сказаў, што кожны мастак павінен жадаць

чыноў і ўзнагарод, бо яны служаць яму абаронаю. Наконт чыноў не ведаю — у высокіх чынах не хадзіў і не хаджу. Калі ж літаратурную прэмію лічыць узнагародай (а гэта так), то мне, вядома, прыемна, што мая праца заўважана і ацэнена. Але ад чаго можа абараніць узнагарода? Ад вечнай незадаволенасці сабой? Ад хутказменнага жыцця? Ад пошукаў і страт? Ад нелюбаві ворагаў?

Атрымаўшы прэмію, якая носіць высокае і святае імя, мне хочацца толькі аднаго — працаваць. Думка, пачуццё, слова, сюжэт — вось кампаненты прозы, якую я люблю і да якой імкнуся. Проза павінна быць чэснай. Проза павінна быць чытальнай. Проза павінна быць «густой», але не настолькі, каб у ёй, нібы ў непраходным лесе, заблудзіў чытач.

Я задумаў напісаць некалькі гістарычных раманаў з жыцця Беларусі. Раман «Меч князя Вячкі» — першы ў гэтым радзе. Слова «меч» наўмысна вынесена ў заглавак рамана, бо спрадвеку такія паняцці, як удар грому, узгорак, дуб, камень, конь, меч, абагаўляліся нашымі продкамі.

Беларуса я заўсёды бачыў і бачу ратаем і змагаром, а не макравокім ціхмяным рабом. Князь Вячка, які са сваімі дружыннікамі загінуў, але не скарыўся ворагу, які да апошняга дыхання абараняў гонар сваёй зямлі, зрабіўся пад нас працы над кнігаю маім ідэалам. Але раман напісаны, надрукаваны, і Вячка пачаў патроху «адпуськаць» мяне. І ўжо прыйшло адчуванне, што сёння трэба глядзець далей і шырай.

Я ніколі не пагаджуся з думкаю некаторых азартных мудрасловаў, што гісторыя для пісьменніка толькі сцяна, на якую ён вешае сваю карціну. Трэба жыць, трэба гарэць, трэба дыхаць гісторыяй свайго народа.

Не апошняя, а, магчыма, галоўная задача любой узнагароды — натхніць чалавека на новую працу. Працую і я. У часопісе «Польмя» друкуецца мой раман «След ваўкалака». У выдавецтва «Мастацкая літаратура» ў канцы мінулага года я здаў рукапіс рамана «Жалезныя жалуды». Пра што раман? Пра суровае XIII стагоддзе, пра Навагародак і Мейск, пра кнігазбор Міндоўга і Войшалка, пра князёў Ізяслава Навагародскага і Глеба Ваўкавыскага, пра нашых мужных продкаў, якія стаялі над калыскай толькі што народжанай балцка-славянскай дзяржавы — Вялікага княства Літоўскага, Рускага і Жамойцкага.

На атрыманне Ленінскай прэміі

Камітэт па Ленінскіх і Дзяржаўных прэміях ССРС у галіне літаратуры, мастацтва і архітэктуры пры Саўеце Міністраў ССРС апублікаваў спіс кандыдатаў, дапушчаных да ўдзелу ў конкурсе на атрыманне Ленінскай прэміі 1988 года.

Саюз кінематаграфістаў БССР, кінастудыя «Масфільм» і «Беларусьфільм» на атрыманне Ленінскай прэміі вылучылі Э. Клімава — аўтара сцэнарыя і рэжысёра, А. Адамовіча — аўтара сцэнарыя, А. Радзюнава — апэратара, В. Пятрова — мастака — за мастацкі фільм «Ідзі і глядзі».

Пазіцыя публіцыста

Месца публіцыстыкі ў перабудове, пазіцыя пісьменніка і журналіста — так можна вызначыць галоўную тэму сустрэчы, якая адбылася нядаўна ў Доме літаратара. Гасцямі беларускіх пісьменнікаў былі кандыдаты знамянічых навуц Г. Лісічкін і нарысіст А. Стрэланы — аўтары многіх вядомых кніг, публікацый у папулярных часопісах.

Сустрэчу, наладжаную з дапамогай секцыі публіцыстыкі і нарыса СП БССР, вёў Я. Будзінас.

Г. Лісічкін прысвяціў сваё выступленне ролі пісьменніка-публіцыста ў складаных працэсах, што адбываюцца ў нашым грамадстве. Сёння, на новым этапе яго развіцця патрабуюцца і новы ўзровень асэнсавання рэчаіснасці. А гэта, у сваю чаргу, вымагае і новага ўзроўню падрыхтоўкі пісьменніка, яго максімальнай дасведчанасці, нестандартнасці падыходаў да тэмы, глыбіні мыслення. І яшчэ, што вельмі важна, — грамадзянскай смеласці. Не знешнія перашкоды і абмежаванні, сказаў Г. Лісічкін, а ўнутраная несвабода — вось што часцей за ўсё замінае творчасці.

А. Стрэланы прачытаў урывкі са сваёй новай кнігі.

Адбылася жывая гутарка аб надзённых праблемах перабудовы і літаратурнай творчасці. У час яе Г. Лісічкін і А. Стрэланы адказалі на шматлікія пытанні.

Сярод пераможцаў — «Мудрамер»

Завяршыўся трэці этап Усеаюзнага пастаянна дзеючага конкурсу на лепшую п'есу «Герой і час», прысвечанага 70-годдзю Вялікага Кастрычніка, які праводзілі Міністэрства культуры ССРС, Саюз пісьменнікаў ССРС і Саюз тэатральных дзялаў ССРС. Сярод адзначаных другой прэміяй — п'еса Мікалая Матуноўскага «Мудрамер».

СЛУЖБА ЗВАРОТНАЙ СУВЯЗІ

Быў на вуліцы Герцэна дом...

У рэдакцыю па-ранейшаму приходзіць шмат пісьмаў па пытаннях аховы помнікаў гісторыі і культуры. У большасці выпадкаў — гэта водгукі на нашы публікацыі. Чытачы ўвогуле падтрымліваюць крытычныя матэрыялы, дзеляцца сваімі думкамі пра тое, як палепшыць існуючае, часта вельмі трывожнае становішча, у якім знаходзяцца многія помнікі мінуўшчыны.

Тут мы хочам запыніць увагу на адным факце, які выклікаў вялікую чытацкую пошту, — факце разбурэння дома № 2 па вуліцы Герцэна. Дом гэты пабудаваны ў XIX стагоддзі і знаходзіўся ў гістарычнай ахоўнай зоне Мінска — Верхнім горадзе. Нашы чытачы абураліся дзеяннямі тых, хто наносіць непараўнальную шкоду гістарычным помнікам, вызначаюць незадавальненне тым, што мала хто лічыцца з думкай Таварыства аховы помнікаў гісторыі і культуры. Маўляў, немаму прыйшло ў галаву знесці той ці іншы будынак — і знеслі, усё сыходзіць з рук.

Інжынер з Мінска А. Радзюнава піша: «Шматгадовая практыка сведчыць, што такія здарэнні ў Мінску — не рэдкасць,

а вінаватыя, як правіла, застаюцца без пакарання. Прыклады — будынак Першага беларускага тэатра, дом на Інтэрнацыянальнай, 36, забудова вуліцы Нямігі і г. д. У выніку людзі губляюць веру ў справядлівасць і сілу законаў». Далей у сваім пісьме чытачка выказвае заклічачыя літэраўраўскае імя горада — Кафедральнага сабора, Святадухаўскага манастыра, домам, у якім месціцца магазін «Кніга — пошта», побач з якімі праходзіць метро і ў якіх будынікі аб'яцалі ўмацаваць падмуркі.

Чытач С. Абламеяна ў сувязі са зносам дома № 2 па вуліцы Герцэна катэгарычна патрабуе: «Трэба ставіць пытанне

не перад Міністэрствам юстыцыі БССР, калі ж нарэшце ў нас у рэспубліцы будзе спрацоўваць Закон аб ахове помнікаў? Абламеяна прапануе адрываць у «Ліме» рубрыку «Хроніка рэстаўрацыі», якая прыцягвала б увагу шырокай грамадскасці да архітэктурнай спадчыны Беларусі, да таго, як адбываецца рэстаўрацыя старадаўніх будынкаў. Бо, піша чытач, не толькі ў Мінску, а і ў такіх гарадах, як, напрыклад, Віцебск, Гродна і Пінск, шмат якіх старадаўніх помнікаў, мярка нажучы, занябаны.

Старшыня клуба «Талака» студэнт гістфака БДУ С. Вітушка таксама выказвае абурэнне фактам знікнення дома № 2 па вуліцы Герцэна. «Можна зразумець, — піша аўтар, — калі помнікі мінулага псуецца ад вільгаці, холаду, бруднага паветра ці ў выніку прыродных катаклізмаў, але калі бульдозер руйнуе сцены, — гэта не ўладнаецца ў галаве. На маю думку, жорны жыхар Мінска павінен стаць сапраўдным гаспадаром у сваім горадзе. Права вырашаць лёс горада і нацыянальнай культуры можна рэалізоўваць шляхам рэфэрэндума, які трэба, вядома ж, старанна падрыхтаваць».

Гэтай жа думкі прытрымліваецца і старшы навуковы супрацоўнік Інстытута фізікі АН БССР У. Чырвоны. А студэнт Мінскага дзяржаўнага педінстытута імя Горкага Н. Капіца, Н. Сянкевіч, С. Глушко, Т. Рамейна пытаюцца: «Ці нава, хто падпісаў акт аб знічэнні дома № 2 па вуліцы Герцэна? Хто ўзяў руку на гэты дом? Не, гэтак нельга. Нельга

будаваць новае на тым месцы, дзе стаяла старое, звязанае з падзеямі нашай гісторыі, з імёнамі нашых славетных дзеячаў. Ахова помнікаў — справа агульная, і з думкай насельніцтва нельга не лічыцца!»

Мінчане В. Махнас і Я. Андросік у сваім лісце задаюць пытанне: «А хто можа гарантаваць, што і астатнія будынікі Верхняга горада не спасцігне лёс дома па вуліцы Герцэна?»

Студэнты Мінскага інстытута культуры Ю. Лаўрык, В. Дударэнка, Т. Гарбачова, І. Чарток (усяго 48 подпісаў) таксама пытаюцца: «Ці ёсць упэўненасць, што такое больш не здарыцца?»

Гэтым жа заклапочана і пенсіянерка В. Лось-Паўлава. Вось што яна піша: «Зварнуцца да вас з пісьмом вымусіў мяне артыкул Варавы «Па інерцыі...» Цалкам далучаюся да выказаных аўтарам думак. Лічу, што знічэнне Мінскага замчышча ў выніку будаўніцтва станцыі метро «Няміга» зробіцца яшчэ адным крокам да знічэння гістарычнай памяці народа. У выніку будаўніцтва другой лініі метро горні лёс замчышча можа падзяліць і ўсё Верхні горад. Лічу, што лёс старога горада трэба вырашаць з улікам меркаванняў грамадскай думкі. Дальбог, планаць хочацца ад бяссілля».

Хто ж усё-такі адкажа на гэтыя пытанні чытачоў?

АДДЗЕЛ ПІСЬМАУ «ЛІМА».

МАКСІМ Гарэцкі сярод пісьменнікаў пакуль яшчэ «вольны птах». Не набыў яшчэ свайго стэрэатыпу, не аформіўся, не кананізаваны. Яшчэ не святы, а таму неразгаданы, крыху таямнічы. Хіба прыдумаць яму якую больш-менш адметную формулу і даказаць яго, як тэрэму — дзеля падручнікаў, дзеля пэўнасці? Яшчэ адзін адказ на яшчэ адно вечнае пытанне пацешыць і супакоіць, а тады ляжа ў стос ужо мёртвых адказаў-стэрэатыпаў. А пытанне... Хтосьці чарговую возьмецца крэсліць чарговую формулу Гарэцкага, загадку Гарэцкага, доказ Гарэцкага. Аўтар «Камароўскае хронікі» (пішу, як у Гарэцкага) дзеля такога занятку і вельмі ўдзячны, і вельмі няўдзячны прадмет. Бо надта ж «няпэўны». А кожная пэўнасць бронзавым пылам асыпаецца з ягонага жывога сэрца.

Творчасць самага «няпэўнага» выходзіць самым няпоўным «Зборам твораў» у 4-х тамах (Мн., 1984—1986 гг.). Прыблізна, у палову поўнага. За межамі стэрэатыпу застаюцца апавесць «Дзве душы», «Гісторыя беларускае літаратуры», многія артыкулы, арыгінальныя слоўнікі, лісты... І вершы. Ці ж мог Гарэцкі не пісаць вершы? Ці ж мог не аддаць дніну першай па тым часе, самай масавай Музе? Чаго не пісаў Гарэцкі!

Зусім нядаўна аспірант Інстытута літаратуры АН БССР Алесь Бяляцкі знайшоў у старой перыёдыцы гэтыя паэтычныя спробы аўтара «Камароўскае хронікі»: то так блізка да Купалавых, як верш «Полацк»:

Даўны час мінуўся. Славу замяло.
Веча заняла. Як і не было...
Полацк вялікі — змогся.
Сулачыў...
то ўжо больш «свае», вершы пататкі пад агульнай назвай «Бітае шкло»:

ДЗЯДЗЬКА МІХАЛКА
Дзядзька Міхалка дзелае бочкі,
Вялікія бочкі на продаж.
З рання да ночы — бочкі ды бочкі...

Ф. ЧАРНЫШЭВІЧУ
Мне мілы гуні роднай мовы
І гул зялёнае дуброва.
Мне любы шэпты наласоў,
Дзвіжны сонат хітрых соў.
І песню жаўраўна у полі
Хадзіў я слухаць шмат разоў,
І быў там сынам Беларусі
І бацькам чыстых абразоў.

Прадугледжаная недасканаласць гэтых шклінак (усяго іх 8) — самы сапраўдны Гарэцкі. Толькі ці ж перадаць гэта ў дэфініцыі? Паэт — не паэт, але вершы пісаў. Па-за арэолам. Дзе-небудзь у акапе імперыялістычнай вайны, ці ў доўгіх чыгуначных пераездах, ці ў адным з класаў Віленскай беларускай гімназіі, пакуль не сабраліся вучні. Ці — калі разышліся. Ці дома, у Камароўцы-Малой Багацькаўцы. «І быў там сынам Беларусі і бацькам чыстых абразоў» — чым не дэфініцыя, не «стэрэатып»?

«Збор твораў» Максіма Гарэцкага — чатыры вельмі зграбныя, белыя з золатам, кнігі — чарговая ілюзія разгадкі ягонае таямніцы, прастарнейшы, але арэол, вальнейшы, але канон. Вынік інерцыі нашай — паўмеры — паўзбор, паўГарэцкі. Гэтак, палавіначы крокі, ніколі не дойдзеш да цэлага, да адпаведнага яму разумення яго.

Трэба, вядома, аддаць належнае тым, хто падрыхтаваў 4-томнік, хто адшукаў, адкрыў ягоныя забытыя творы, рэканструяваў апавесць «Меланхолія», апрацаваў дзеля першае публікацыі «Камароўскую хроніку», склаў даволі шырокія каментарыі. Г. М. і Г. І. Гарэцкія, Алесь Адамовіч, Міхась Мушынін... Не можа быць ніякага сумліву ў шчырым імкненні рэдкалегіі як найпаўней прадставіць творчасць М. Гарэцкага ў межах выдзеленага друкарскага аб'ёму. У межах...

Пісьменнік Максім Гарэцкі не быў пісьменнікам, так бы

мовіць, у чыстым выглядзе. У поўным сэнсе прызабытага слова ён быў, між іншым, адраджэнцам, песняром маладой беларускай інтэлігенцыі, як называлі яго сучаснікі, адным з тых, хто ўзяўся згарманізаваць беларускую гісторыю, мову, стварыць нацыянальную культуру, будучыню, хто, не асабліва дбаючы пра сябе, рабіў усю падрыхтоўчую работу дзеля наступных літаратараў, гісторыкаў, фалькларыстаў, мовазнаўцаў, філосафаў, будучы і першым, і другім, і трэцім... Гуманітарным застаўся Гарэцкі як у грамадскай пра-

ментальная праўда факта (нават факты біяграфіі аўтара) — ёсць і ў «Дзвюх душах». Ці ж не сведчаннем жывой рэальнасці і вострай праўдзівасці твора з'яўляецца публічны суд над галоўным героем апавесці прапаршчыкам Абдзіраловічам, які ў сярэдзіне 20-х гадоў ладзіла ў Вільні беларуская навучэнцкая моладзь? Псеўданімам «Абдзіраловіч» падпісаў сваю галоўную працу арыгінальны тагачасны эстэтык, паэт, кааператар Ігнат Канчэўскі. Ці ж гэта не своеасаблівае сведчанне тыповасці Абдзіраловіча?

шы пошукі і задзірыста падбіваючы на новыя» (М. Стральцоў). Ці ж гэта не вызначэнне ўсяго, што ёсць лепшага, вечнага, вечна дзіўнага і плённага ў літаратуры? Вечна неразгаданага, «няпэўнага», нестэрэатыпага...

«Камароўская хроніка» ўключае ў сябе ці не ўсе магчымыя жанры, сюжэты, характары, настроі, якія ўрэшце і губляюцца ў вялікім целе твора, страчваючы сваю пэўную акрэсленасць, ператвараючыся ў адбітае на паперы жыццё. Гэтак Гарэцкі пазбягае тае абмежаванасці, пра якую яго-

дае тых гарантыі, якія дае гатовая, завершаная форма.

Не жадаючы аформіцца ў стэрэатып, што было б парушэннем меры, Гарэцкі ацерагаецца ўсялякай літаратурнай акрэсленасці, фармальнай дасканаласці.

«Бываюць творы: усе лініі ў іх строгай правільнасці, — піша ён, — яны прыгожы, а нас не цягнуць».

І другія творы: нейкі недахват у іх невялікі, але гэты недахват такі любіць прыгожы, што магчыма цягне».

М. Мушынінкі піша пра асяржонасць Гарэцкага-крытыка ў абыходжанні з эстэтычнымі, мастацкімі катэгорыямі, з паняццямі сацыяльна-класавай ацэнкі. Праўда, асяржонасць гэтая — безаглядная, як асяржонасць першапраходца, сама задача якога — рызыка.

Безаглядная асяржонасць, або, як сказаў мысліпель, плёным ухіленнем можна характарызаваць і дачыненні Гарэцкага з сусветнай літаратурнай традыцыяй. Аўтар «Камароўскае хронікі» ўсё рабіў упяршыню. Перад ім ляжалі дзесяці шляхоў, адэкватных ягонаму паходжанню, абкатаных іншымі літаратурамі. Але ён па іх не пайшоў. Як заўважае М. Кеняка, «У Гарэцкага не было перыяду вучнёўства, не было твораў пераймальнасці». Таму калі іншым нашым пісьменнікам мы знаходзім устойлівыя, кананічныя паралелі ў сусветнай літаратуры, дык «няпэўнага» Гарэцкага, здаецца, можна параўнаць з кожным старым і новым пісьменнікам свету. Вось жа параўноўваем яго з Дастаеўскім і Рэмаркам, з Талстым і Андрэевым... Напэўна, Гарэцкі ўлічваў працэтанае, але простага наследвання пазбягаў. «Вось прыклад смелага, невучнёўскага абыходжання з жанрам, — піша М. Стральцоў, — які жыве не толькі на ўзроўні падзеі ці героя, але і як бы з аглядкай, з пасміханнем на літаратурную традыцыю, на сюжэт то авантурны, то куртуазны (памытаеце дачушку Юзю?), на ідылічную сямейную хроніку з добрымі «бацюшкамі» і «матушкамі», а наогул жа вы адчуваеце, што аўтару ў мастацкай свабодзе ягонай карышці пагарэці дзе-нідзе то з маскай якога-небудзь Тома Джонаса-знайдыша, то беднага Бапрэ, які, як вядома, у ачыненне сваёй быў цырульнікам, пасля ў Прусіі салдатам і г. д. А эпіграфы, эпіграфы літаратурна ледзь не да кожнага малаго раздзельчыка! Чаго тут толькі няма! Ад Гарэцкага да партыйнага дакумента, ад Купалы, Коласа ці Багдановіча да нейкага адному богу вядомага доктара Рубінштэйна... Наколькі трэба не шанавец канон, каб напісаць такое: «Гарэцкі брат яго быў у манішцы, такі чысценькі, да А. В. Кальцова з твару падобны!» Але ж які вычарпальны партрэт больш чым эпізодычнага героя «Камароўскае хронікі»!

Формы твораў Гарэцкага менш літаратурныя, а пераважна будзённыя, бытавыя — дзённікі, лісты, аўтэнтчныя расповяды людзей. Звычайны жыццёвы факт, не сканавы літаратурным канонам і дыктатам аўтара, набывае рысы прыавесці, «самазагараецца»:

«Прывезлі яго, паміраў у дварэ. Казаў: «Як чорная хмара найшла — і забіла мяне... Раней я еў горш і ў горшай адзежы хадзіў, а цяпер усё лепшае, і паміраю». І калі ўцяшалі яго, казаў: «Не ўцяшайце, ведаю, што памру»...

Вось чаму здаецца правамерным параўнанне «Камароўскае хронікі» з Баркулабаўскім летапісам або з Бібліяй. Вось чаму ўва ўсёй сусветнай літаратуры мы знаходзім не толькі

(Заначэнне на стар. 6).

Арэол для КЛАСІКА

НАД СТАРОНКАМІ ЗБОРУ ТВОРАУ **Максіма ГАРЭЦКАГА**

цы, так і ў прозе сваёй, і ў драматургіі, і ў публіцыстыцы. Адраджэнне — «поле» Гарэцкага, дзе ён — плён і стваральнік, дзе ён неадлучны.

Другое «поле», дзе ён — цэнтр і абсяг — Гарэцкія, унікальная з'ява, таленавіты беларускі сялянскі род. Песні матулі Аўфрасіні Гарэцкай, запісаныя сынам, лісты і дзённікі сястры Ганначкі, братоў Парфіра і Гурыка, творы жонкі Леаніды, лісты з фронту сына Леаніда... Цэлы малярскі нацыянальнага, сусветнай культуры ўспывае з каламутных водаў часу. Захаваць бы ягоную цэльнасць...

«Здаецца, такія ж сяляне і такія ж у іх «культурныя магчымасці», як і ў іншых...» — заўважае А. Адамовіч.

Уступны да «Збору твораў» артыкул А. Адамовіча неаб'ектыфізаваны. Перад намі — усё ж Адамовіч, а не Гарэцкі. Але ж Гарэцкі — у творах. Аналізуючы, крытык увесь час «прымервае» творчасць Гарэцкага да ўласных творчых прычын паў. Было б горш, калі б ён адно канструяваў стэрэатып Гарэцкага. Добра, што ў выснавах сваіх Адамовіч ідзе не ад гатовае канцэпцыі, але ад твораў, пакідаючы Гарэцкаму поўнае права пісаць так, як той лічыў патрэбным. Праўда, гэты падыход не без выключэння. Аднойчы крытык усё ж адмовіў класіку ў праве шукаць самарэалізацыі па-за межамі таго «арэалу», які адвёў яму сам:

«Усеагульнае, усёй літаратуры, імкненне да сваёй апавесці, да нацыянальнага рамана падштурхнула М. Гарэцкага і да напісання ў 1918—1919 гг. апавесці «Дзве душы», дзе ён пайшоў, здаецца, нават супраць уласнага таленту і набытку: піша сюжэтна-рамантычную гісторыю, адрываючыся ад таго, без чаго пазней (ды і раней) і кроку не ступаў — ад жывой рэальнасці і праўды, як у вялікім, так і дробным».

Ці не прасцей было спаслацца на абмежаваны друкарскі аб'ём? Хоць і нялепшы спосаб, але ж — бязгрэшны. Куды больш бязгрэшны, чым шукаць гэтаму аб'ёму «ідэйнае тлумачэнне», вінаваціць Гарэцкага ў «адрыве ад праўды», а значыць — у хлусні. Кожнаму знаёмаму з віленскім выданнем апавесці 1920 года не выпадае прызнаць вырок А. Адамовіча справядлівым. Мастацкая праўда вобраза (вымысел) у той ці іншай ступені прысутнічае ўва ўсіх творах Гарэцкага-празаіка, а даку-

ментальная праўда факта (нават факты біяграфіі аўтара) — ёсць і ў «Дзвюх душах». Ці ж не сведчаннем жывой рэальнасці і вострай праўдзівасці твора з'яўляецца публічны суд над галоўным героем апавесці прапаршчыкам Абдзіраловічам, які ў сярэдзіне 20-х гадоў ладзіла ў Вільні беларуская навучэнцкая моладзь? Псеўданімам «Абдзіраловіч» падпісаў сваю галоўную працу арыгінальны тагачасны эстэтык, паэт, кааператар Ігнат Канчэўскі. Ці ж гэта не своеасаблівае сведчанне тыповасці Абдзіраловіча?

Хіба гэта праўда — не жывая, вельмі драматычная рэальнасць, вельмі актуальная сёння, калі мы адкрыта загаварылі пра прыстасаванцаў усіх часоў і гатункаў, для якіх — абы ціха і цёмна? Можна, на пару гадкоў паспяшаўся з выхадам 4-томнік і вось ужо трохі спазніўся...

Што тычыцца сюжэтнасці «Дзвюх душ», дык не менш сюжэтнае і апавяданне «Рускі», і многія іншыя творы, якія атрымалі станоўчую ацэнку А. Адамовіча. «Рамантызм» апавесці можна ўбачыць, бадай, толькі ў падмене дзяцей і наступным выкрыці гэтай падмены. Але і гэтая сітуацыя магла быць перанесеная аўтарам з «жывое рэальнасці». Галоўнае тое, што нетыповасць яе кампенсуецца рэалістычнай манерай пісьма. У цэлым жа «Дзве душы» па-свойму арыгінальна ўпісваюцца ў тэзіс каментатараў 4-томніка, паводле якога вяршыня творчасці Гарэцкага і ўсёй ягонай творчасці ёсць «Камароўская хроніка».

«Камароўская хроніка» — пры самым агульным, абцякальным вызначэнні — гэта паўнакроўны нацыянальны эпос, які лепш за ўсё аднайменны твор, апавяданні, драматычныя абразкі, апавесці, — бадай, усё, што напісаў М. Гарэцкі, а яшчэ шырэй — Гарэцкія. «Лінгвістычная захопленасць» (М. Стральцоў) вылучыла беларускую мову Гарэцкага між рэгіянальных моўных прывязанасцяў іншых аўтараў. Апірыцца на нацыянальную гісторыка-дакументальную аснову, фальклор, вопыт сваёй і іншых літаратур адрознівае яго ад сучаснікаў, якія абпіраліся пераважна на два апошнія падмуркі. Нарэшце, — інтэлектуалізм. Усё гэта, між іншым, зрабіла «Камароўскую хроніку» новым ці нават вечна новым словам у літаратуры. «...настойлікі лёгка сягае праз гісторыка-літаратурную дыстанцыю яна, гэтая проза, і пацярджваючы сённяшнія на-

ны сучаснік Акутагава пісаў: «Талент таксама абмежаваны рамкамі. Адчуванне гэтых рамак навівае лёгкі смутак».

Справа ў тым, што ў адбор і падачы матэрыялу «няпэўны» Гарэцкі кіраваўся не трафарэткай уласнага светабачання і не рэжымам творчага падыходу, а толькі выключным і спакойным адчуваннем меры. Ува ўсім. Меры эстэтычнай, маральнай, інтэлектуальнай, нацыянальнай, сацыяльнай... Меры важнасці і абавязковасці ўласнага занятку. Іронія і самаіронія Гарэцкага — як лязо, па якім ідзе аўтар, балансуе між умоўнасцю літаратурнай гульні і драматызмам самога жыцця, між вытанчаным і пачварным, між дазволеным і недазволеным... Нездарма да сёння Гарэцкі — востры і... можа, самы неартадаксальны з рэалістаў. Мераю ён дасягае пэўнага ідэальнага стану, калі ўсё ёсць і ўсяго няма. Як неба. Які ў неба стэрэатып? Ёсць мастакі, што пішуць толькі лес ці толькі мора, а так, каб толькі неба — не сустракаў. Бо неба ёсць, і яго няма. Нішто ў ім не канчатковае, нішто не завершанае, усё мае працяг. І так да бясконцасці. Бясконцасць жа не змяшчаецца ў завершаных тэрыторыях вобраза, жанра, метада. Бясконцасць вымагае фактычнага матэрыялу, дакумента, дакументалізму. Бо мастацкая праўда — праўда вобразаў — ёсць штучны заменнік духу твора. Яна, як дух, «нерасудочная» (В. Брусаў). А праўда факта — гэта заўсёды толькі цэла твора, яна зусім не прэтэндуе на тое, каб падмяніць дух. Між тым, пры згяданым выключным адчуванні меры факты маюць уласцівасць «самазагарацца» (А. Адамовіч). Магчыма, гэта і ёсць «звышлітаратура», жывы арганізм з рэальнага цэла і рэальнага духу, з мовы і жыцця. Тады й найлепшы арэол для Гарэцкага — рэальнае, дакументальнае неба.

Але гэтым чынам мы рызкуем зноў жа «сфармуляваць» Гарэцкага, завяршыць яго ў ілюзорным стэрэатыпе. Неабходна заўважыць, што Гарэцкі не заўсёды такі, як пададзена вышэй. Ён пераважна такі. Нельга таксама прызнаць абсалютнасць фармуляванага шляху. Бо не вычарпаны яшчэ ўсе магчымасці вобразнага, сюжэтнага, жанравага пісьма. Варта толькі мець на ўвазе канечнасць, вычарпальнасць яго. У той час як магістраль Гарэцкага — бясконца. З іншага боку, праца аўтара тут не

Арэол для класіка

(Заначэнне.
Пачатак на стар. 5).

мноства папярэднікаў Гарэцкага, але і мноства патэнцыйных наступнікаў, якіх Гарэцкі «ўгадаў» сваімі творами» (А. Адамовіч). Можна прыгадаць тут творы Мележа, Караткевіча, Стральцова, Быкава, Разанава, Арлова... а можна — літаратуру патоку свядомасці, драму абсурду і новы раман. Памылкі не будзе. Надта ж няпэўны Гарэцкі. Яны, наступнікі, прыйшлі, пакуль ён адсутнічаў, пакуль адлежваўся ў тым капітале «добра забытага старога», які па волі, ашукваючы сябе, або міжволі ствараюць людзі, каб невычэрпны быў запас новага, новае цікавасці да жыцця.

З Гарэцкім атрымалася па волі. Аўтар «Камароўскае хронікі» рэдка здраджваў уласнаму пачуццю меры. І такія рэдка, фрагментарныя збоі прыкметна вытыраюцца сёння з астатняй, вельмі, як высвятляецца, тонкай, нават капрызлівай творчай плыні. А. Адамовіч знаходзіць аб'ектыўную прычыну такіх збояў у адным з лістоў Гарэцкага: «Канчаю апрацоўваць «Камунараў». Цяжка мне іх пісаць для друку, усё баюся, каб не зрабіць якой памылкі ў асвятленні». Гэта — у снежні 1931 года. Мусіць, Гарэцкі сапраўды быў вымушаны пісаць насуперак сабе. У інтэрв'ях стэрэатыпу, які да сёння атаясамліваецца ў нас з друкам. Стэрэатыпы змяняюцца, але матэрыяльным выяўленнем іх па-ранейшаму застаецца не крытыка на вас, а вашыя ўласныя публікацыі. Вось прыклад.

У «Зборы твораў» Гарэцкага — 100 з лішнім купюраў, сарамліва замоўчаных у каментарыях. У гэтым сэнсе выданне таксама — абсалютны рэкардсмен сярод збораў твораў. Заўважым, праўда, што ў параўнанні з папярэднім 2-томнікам Гарэцкага (1973 год) купюраў менш. Напрыклад, у «Меланхоліі» замест 15 стала 4, і неаб'якавы чытач шляхам параўнання можа вызначыць сэнс астатніх.

Між тым, наяўныя купюры робяць шкоду не толькі ідэі, але і зместу твора:

«19 траўня. Па загаду начальніка гарнізона нас узбудзілі, узброілі стрэльбамі і скіравалі ў варты адрэд на бераг рэчкі. (...) Усе часці дывізіі былі на сваіх месцах і чакалі сігналу, але, на вялікае шчасце, ноч прайшла спакойна. Удзень не займаўся, а спалі. І так горад у стане аблогі прабыў каля тыдня».

Узнікае пытанне — чыёй аблогі? Купюра сцерла сэнсавую дамінанту гэтага запісу ў «Пракопавым дзёніку» (т. 4, с. 170), дакументальны факт. І цяпер запіс выглядае пустым, непатрэбным.

Калі ж сабраць усе купюры 4-томніка ў адно цэлае — гэта таксама будзе Гарэцкі, намі ж кінуты бумеранг, які не сёння, дык праз гады, калі, можа, мы і адыдем ужо, балюча ўрэжаша ў нашыя спіны, як своеасаблівы прыпамін нашчадкаў.

Столькі сказана ўва ўступе, у каментарыях пра добрую, глыбокую, цікавую «Камароўскую хроніку», а ў самім творы... каля сямідзесяці (!) скарачэнняў. Мусіць жа, тыя, хто рэдагаваў выданне, умеюць прааналізаваць «слізкія» мясціны, даць характарыстыку «памылкам». Памылкі класіка — вялікая навука. Дык навошта шрацінамі забароны секчы тое добрае, глыбокае, цікавае, ні-

шчыць уласны навуковы аўтарытэт?

А вось выпадак не зусім дадатнага абыходжання з мовай Гарэцкага — рэдакцыйная расшыфроўка скарачэных аўтарам словаў: «увах(одзьяччя) і вых(одзьяччя) паперы» (т. 4, с. 164). Лёгка заўважыць, як Максім Гарэцкі пазбягае механічнага перакладу. Ён піша: «прыёмны пакой», а не «прыёмная», «нарадзенец», а не «нованароджаны», «абавязкі па займанай пасадзе», а не «займаемай», як цяпер пішуць у газетах. Трэба думаць, што і згаданы вышэй паперы М. Гарэцкі назваў бы «ўваходнымі» і «выходнымі», даючы тым самым добры прыклад тонкага адчування беларускага слова.

Цяжка зразумець, чаму паўсюль у «Зборы твораў» — «Камароўская хроніка», калі ў арыгінале, як сцвярджае А. Адамовіч, — «хроніка». Думаецца, што «хроніка» для Гарэцкага — прыцыповае напісанне. Хутчэй за ўсё, ён хацеў бачыць свой твор наступным у шэрагу старых беларускіх «Хронік» — Стрыкоўскага, Бельскага, Літоўскага і Жамойскага...

Незразумела таксама, чаму ў каментарыях Марке і Энгельс цытуюцца па-руску, а Скарына ўпарта называецца Георгіем (т. 2, сс. 381, 385).

Пэўнае купюраванне адбылося і ў біяграфіі Максіма Гарэцкага. Анідзе ў 4-х тамах не сказана, што аўтар «Камароўскае хронікі» ў 30-я гады быў незаконна рэпрэсаваны і павольна, але няўхільна сцёрты з твару зямлі. Як сцвярджае ўступны артыкул, «жыццё» і «гісторыя» (што з іх спытаеш!) кідаюць Гарэцкага ў палове 30-га года за межы Беларусі. У расійскай глыбінцы прызнаны беларускі гуманітарый, класік беларускай літаратуры будзе нейкую ланку, працуе чарчэжнікам на нейкай фабрыцы, настаўнічае. Быццам такая «перакваліфікацыя» для пісьменніка і вучонага — не нонсенс.

Паводле ўспамінаў Г. М. Гарэцкага: «У ноч на 4 лістапада 1937 года каля ганка дома нашага развіталіся мы з бацькам назаўсёды». Наступны па часе запіс у «Летапісу жыцця і творчасці»: «1939. Сакавік, 20. М. Гарэцкі памёр у Комі АССР».

Амаль 9 гадоў Максім Гарэцкі правёў у вымушанай высылцы. З іх год і 100 дзён быў гнаны ў адным кірунку, да смерці. Так распарадзіўся лёс? Але гэта — учарашнія словы, унармаванае блюзнерства застойных часоў. На кізіе — 1986 год. Апошні том «Збору твораў» выйшаў разам з цэлай кагортай раманаў рускай савецкай літаратуры — узнёўленых і новых, — якія адкрыта абвінавачваюць не жыццё, не гісторыю, не лёс, а тых прыстасаванцаў з «Дзвюх душ», якія перарадзіліся ў раўніцеляў культуры асобы. Можа, мы даравалі ім? Не. Мы проста яшчэ трохі пабойваемся іх. І нават Гарэцкага, гонар свой у свеце і самую сутнасць сваю, яшчэ нясем на іхні ахвярнік...

6 лютага 1993 года яму, Максіму Гарэцкаму, споўніцца 100 гадоў. Трэба да гэтага часу выдаць і пракаменціраваць усё, што не ўвайшло ў 4-томнік і ў кнігу «Максім Гарэцкі: Успаміны, артыкулы, дакументы» (Мінск, 1984), якая па сутнасці з'яўляецца пятым томам «Збору твораў». Мусіць, зараз для вырашэння такой задачы асабліва перашкодаў ужо няма.

ЛЕС фальклору, яго роля ў духоўным жыцці сучаснікаў пастаянна прыцягваюць да сябе ўвагу і даследчыкаў, і дзеячаў культуры і мастацтва. У нашай краіне актыўна вядуцца экспедыцыйныя пошукі і тэарэтычныя даследаванні, прайшлі прысвячэння гэтым праблемам нарады, у тым ліку ўсесаюзная нарада «Сучасны стан і задачы савецкай фальклорыстыкі». Нямаю робіцца ў гэтым напрамку і за мяжой, асабліва ў славянскіх краінах.

Важкі ўклад у разуменне сучасных працесаў, якія адбываюцца ў вуснапастычнай творчасці, уносіць даследаванне вядомай славацкай фальклорыстыкі, сакратара фальклорнай камісіі пры Міжнародным камітэце славістаў Веры Гашпарыкавай «Славацкая народная проза і сучасныя тэндэнцыі яе развіцця» (Браціслава, 1986). Пабудаваная на багатым фактычным матэрыяле, лепшыя ўзоры якога прыведзены ў дадатку, кніга В. Гашпарыкавай падсумоўвае шматгадовую працу аўтара ў галіне славацкай народнай прозы, паказвае яе мінулае, сучасны стан і дае прагноз на будучае. У замежнага чытача, у тым ліку і беларускага, даследаванне Гашпарыкавай выкліча асабліва цікавасць і тама, што ён атрымае грунтоўную інфармацыю пра розныя жанры славацкага апавядальнага фальклору, і тама, што многія працэсы, пра якія піша аўтар, уласцівы фальклору іншых славянскіх народаў.

Чытач мае магчымасць пазнаёміцца з асноўнымі жанрамі і відамі славацкай народнай прозы і нават найбольш характэрнымі яе тэматычнымі групамі і сюжэтнымі тыпамі. Беларускі чытач з цікавасцю

КРЫТЫКА, БІБЛІАГРАФІЯ

СЛАВАЦКІ ФАЛЬКЛОР СЁННЯ

даведаецца, што і жанравы склад, і сюжэтны рэпертуар славацкай народнай прозы маюць шмат агульнага з беларускай. Сярод славацкіх казак пра жывёл вядомыя і ў беларускім фальклору творы на сюжэты «Біты нябітага вязе», «Сабака-шавец», «Воўк і казляняты» і інш.; сярод чарадзейных — «Пераможца змея», «Бой на мосце», «Два браты», «Звярынае малако» і інш. Нямаю агульнага і сярод паданняў — гістарычных, дэманалагічных, мясцовых. Але тут няма і адметнага. В. Гашпарыкава вылучае паданні пра Яношыка і іншыя, якія апавядалі пра народных заступнікаў і адыгралі важную ролю ў стаўленні народнай прозы часоў другой сусветнай вайны.

Другая частка даследавання прысвечана славацкай народнай прозе нашых дзён. Сярод важных фактараў, якія прамаці ўскосна ўплываюць на фальклорны працэс, В. Гашпарыкава называе сацыялізацыю вёскі, урбанізацыю, міграцыю насельніцтва і інш. Аднак, на яе думку, фактары палітычнага, гаспадарчага, грамадскага, псіхалагічнага характару больш выразна ўплываюць на літара-

туру, чым на народную прозу. В. Гашпарыкава трапіла заўважыла, што сучасная канцэпцыя народнай прозы істотна шырэй за папярэднюю, што збіральнікі мінулага праходзілі міма тых апавяданняў з жыцця, якія выходзілі за межы традыцыйных жанраў і відаў.

Сучасны стан апавядальных жанраў у многім вызначаецца дзейнасцю казачнікаў. В. Гашпарыкава аналізуе крыніцы фарміравання рэпертуару некаторых сучасных казачнікаў, іх сувязь з традыцыяй, пераемнасць.

Буйной з'явай у апавядальных жанрах аўтар лічыць творчасць рабочых, у прыватнасці рабочых, якія займаліся старажытным промыслам-здабычай руды. У гэтай спадчыне аўтар вылучае традыцыйныя і новыя творы.

Асабліва ўвагу надае В. Гашпарыкава творам, якія ўзніклі ў наш час і адлюстроўваюць сённяшняю рэчаіснасць і недалёкае мінулае. Сярод іх — значная колькасць фактаграфічных паведамленняў або апавяданняў аб перажытым у часы другой сусветнай вайны. Адзначаецца рэгенерцыя па-

ПОШУКІ, ЗНАХОДКІ

ПРАЦЯГ СУСТРЭЧЫ

Туні. Яна ж мая родная цётка. Там часам альбом гартаў і бачыў яго падабізна. Я ведаў з малых гадоў, хто такі Мацей Бурачок. І чытаць я надта любіў. За кароўкамі хадзіў з кніжкамі. Сярод іх былі і Багушэвічавы «Дудка» і «Смык». Мой тата гэта ўсё меў. Ён ганарыўся, што яго сваяк такі слаўны чалавек.

ГАБРЫЕЛЯ

Калі памерла Багушэвічавая жонка, мне было гадоў з чатырнаццаць. Я ў яе часта быў, калі ў Ашмянах у школе вучыўся. Начаваў у іх не адзін раз. Жылі яны тады на Барунскай. Там у іх, пры школе, бы-

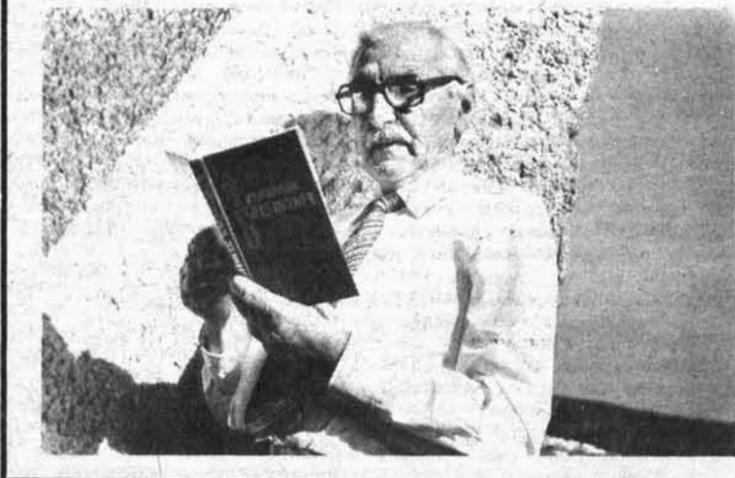
ла драўляная хатка на чатыры пакоі. А ў Кушыяны яны ездзілі толькі на лета.

Была бабка Габрыеля худзенькая, слабая. Над ёй усе дрыжэлі, апекаваліся. Часта, памятаю, сядзела ў фатэлі. За сталом яна мела ганаровае месца. Звала яна мяне Ясь. З Тунія часта па-французску гаварыла.

У хатцы на Барунскай вуліцы яна і памерла. На яе пахаванні я не быў.

БАБКА ГАННА

Пра сваю бабку Ганну я ўжо трохі раскажваў раней. Цяпер хачу раскажаць пра адну памятку аб ёй. Мая бабка Ганна, а Францішкава сястра, — хадзіла ў паўстанне. Яна, як цяпер кажуць, была сувязная. Я памятаю той астрог. У турме яна вышывала, вязала. Па тым часе ў мяне памятка яе засталася. Торбачка такая вязаная, малюсенькая, як мяшчак. Якіясь талісманы яна ў ёй насіла, абразкі святыя. Надта ўзор на ёй прыгожы. Вышыўка з пацерачак. Аднаго разу я паказаў гэтую рэч ксяндзу. Думаў, мо што ад яго пачую. Але той ксяндз быў занадта малады і нічога пэўнага не мог сказаць. Але я сам бачу, што гэта рэч вельмі даўняя, якаясь рытуальная і вертая

данню першай сусветнай вайны, якія сталі арганічнай часткай сучаснага рэпертуару, але аснова яго — новыя творы. В. Гашпарыкава дэталёва аналізуе іх тэматыку, асноўныя матывы, паказвае іх багацце і разнастайнасць. Апавядальныя жанры ствараюць шматфарбавы малюнак жыцця і барацьбы славакаў у гэтыя гады: гэта і легальная дзейнасць, пратэст супраць існаваўшых парадкаў, і Славацкае народнае паўстанне, асноўныя этапы якога адлюстраваны ў шматлікіх творах, і партызанскі рух на Славацкім і за яго межамі, і баявыя падзеі славацкіх і савецкіх партызан, і г. д.

Міжволі ўзнікае параўнанне з беларускім фальклорам Вялікай Айчыннай вайны. І ў нас адбываліся тыя ж працэсы, адраджаліся многія старыя творы, якія бытавалі без змен або актуалізаваліся ці давалі пачатак новым, і ў нас вуснапазтычная творчасць адлюстравала ўсе асноўныя этапы ўсенароднай барацьбы з фашысцкімі захопнікамі і асобныя яркія яе эпізоды, у тым ліку і сумесныя аперацыі беларускіх партызан і славакаў, якія перайшлі на бок народных месціцаў.

Дарэчы, і сама даследчыца неаднойчы звяртаецца да творчасці іншых народаў, у першую чаргу найбольш блізкага — чэшскага. Славакія і чэшскія фальклорныя традыцыі маюць шмат агульнага. Аднак, на думку В. Гашпарыкавай, у Чэхіі больш прыкметныя тэндэнцыі да паступовага адмірання традыцыйных апавяданняў, што яна тлумачыць розным гістарычным лёсам гэтых двух народаў у недалёкім мінулым.

У заключэнне В. Гашпарыкава спыняецца на некаторых

агульных рысах фальклорнай прозы розных народаў. Яна лічыць, што традыцыйная фальклорная проза затухае, «пачала адступаць». Гэта датычыць перш за ўсё казак, і асабліва чарадзейных, паступовае знікненне якіх у міжнародным маштабе заўважалася даўно. Многія казкі пераходзяць у дзіцячы рэпертуар. Адзначаны працэс адбываецца нераўнамерна, хутчэй ён ідзе ў заходнеўрапейскіх краінах, павольней у Славакіі. Разам з тым, на фоне звужэння традыцыйнага рэпертуару народнай прозы, гумар у самых разнастайных формах, а таксама апавяданняў, вытрыманых у гумарыстычным тоне, набываюць шырокую папулярнасць. Падзяляючы гэтыя вывады, можна адзначыць, што і ў Беларусі, як і ў Славакіі, затуханне некаторых апавядальных жанраў, напрыклад, чарадзейных казак, ідзе даволі павольна, аб чым сведчыць падрыхтаваны да друку ў ІМЭФ чарговы том беларускіх казак у сучасных запісах.

Не крапаючы іншых праблем, якія паспяхова разглядае ў сваёй манаграфіі В. Гашпарыкава, я хацеў бы звярнуць увагу на метадолы даследавання, на шырокае супастаўленне вярнятаў запісаных у розныя часы казак, на актыўную работу з інфарматарамі, у выніку якой даследчыца атрымала вельмі каштоўныя звесткі. Змешчаная ў кнізе багатая бібліяграфія па праблеме можа быць з поспехам выкарыстана ў славістычных даследаваннях. Праца В. Гашпарыкавай — яшчэ адзін важны крок у вывучэнні народнай прозы славакаў і тых працэсаў, якія адбываюцца ў народнай творчасці сёння.

К. КАБАШНИКАЎ.

людскай увагі. Мне яна засталася ад мамы. Мая мама, а Ганніна дачка, жыла ў Асінаўцы ля Ашмян. У 1946 годзе пераехала ў Хошчу. То яна перавезла ўсю сваю гаспадарку. І свой кувэртак. У кувэртку і была гэтая торбачка з талісманамі.

...Дзядзька Янка абяцаў усё, што збераглося, перафатаграфавач і даслаць у Кушляны, дзе да стопяцідзiesiąтай гады з дня нараджэння Францішка Багушэвіча паўстане мемарыяльны музей.

КНИГАРНЯ

Папрасіў я дзядзьку Янку раскажаць больш падрабязна пра беларускую кнігарню ў Ашмянах. Балазе, яго бацька там за кнігара быў, і дзядзька Янка з ахвотай раскажаў:

— Кнігарня гэтая існавала на пачатку дваццятых гадоў. Мясцілася яна ў невялікай, метраў на пяць ушыркі, крамцы з адным акенцам на вуліцу. Я там хлапчуком даволі часта быў. Іншы раз мяне тата пакідаў аднаго: «Ты тут пасядзі, — кажаў, — калі хто зойдзе, скажы, каб пачакалі».

А да бацькі прыходзілі прыцэлі. Было ў яго шмат сяброў. З кніг у кнігарні добра памятаю «Бяроўку», была гэта жартаўлівая рэч.

Не багата тых кніжак было. Больш прадаваліся сшыткі, алоўкі фабрыкі «Сваяк». Часопісы і газеты прадавалі: «Беларускі зван», «Крыніца», «Авадзень», «Маланка», была і «Наша Ніва».

Кнігарня гэтая караценька была, нядоўга. Банкруцтва мела. Дый і ўлада на яе скопа глядзела. Помніца і шылда на ёй, кірыліцай — «Беларуская кнігарня ў Ашмянах». Гэта ля самага касцёла, у канцы касцёльнага паркана.

...На розныя тэмы гутарылі мы з дзядзькам Янкам, пера-

біраючы запісы, дакументы. Усе яны былі ці пра Багушэвічаў, ці пра гісторыю нашай культуры. Між іншым, дзядзька Янка заўсёды быў блізка да духоўнага жыцця нашага народа, яго літаратуры. Гэтае пачуццё, гэтая душэўная патрэба, усё прычэпленое, прывітае бацькам, не згасла ў ім сёння, удалечыні ад бацькаўшчыны. Гэтым разам ён прывёз з Польшчы перапісаннае ім са старога сшытка свайго стрыечнага брата дасціпнае вершаванае апавяданне «Баўтручок» невядомага аўтара, якое, паводле слоў дзядзькі Янкі, любіў пры нагодзе апавядаць яго бацька.

Перабраўшы шмат якія паперы, мы з ім, сямідзясцідзюгадовым, пусціліся ў трохдзённую вандроўку па Ашмяншчыне і Віленшчыне. У Ашмянах дзядзька Янка паказаў мне ўсе мясціны, дзе жылі Багушэвічы, дзе быў Ашмянскі астрок, за непрыступным парканам якога ў 1863 годзе адбывалі арышт Багушэвічы. Паказаў ён мне і той лапкі, паблізу касцёла, дзе ў дваццятых гады тулілася невялікая беларуская кнігарня. Наведалі мы з ім і музей імя Ф. Багушэвіча. Затым былі Жупраны, Кушляны, Клей...

У Вільні на Бернардынскіх могілках адшукалі магілу Францішкавага брата Апацінара, на гранітным помніку якога выпісаны ганаровыя словы: «Ветэран паўстання 1863 года».

Пра гэтую знаходку дзядзька Янка сказаў: «Я хоць і не ведаў Апацінара і мала чаго пра яго чуў, але рады, што адшукалася яго магіла. Ён жа яшчэ адзін мой продак, а Францішку — брат».

У. СОДАЛЬ.

ЧЫТАЧ ДЗЕЛІЦА УРАЖАНЕМ

«ПАЧЫТАЙ І НАМ...»

Так здарылася, што пасля школы праз цаліну я тратіў у інстытут на Урале і некалькі год не наведваўся ў Беларусь. Толькі пасля другога курса на летнія канікулы даваўся паехаць дамоў.

Памятаю як зараз: ехаў з Масквы цягніком «Масква — Брэст» і раніцою пачуў па радыё — «Гаворыць Мінск». Я як зачараваны спыніўся на праходзе вагона з ручніком на плячы і мыльніцай у руцэ. Мне нешта ідуць гаварылі, — мусіць, я перашкаджаў, — але я не рэагаваў. Мне было прыемна чуць, як гучыць родная мова. Я слухаў дыктара, як слухаюць цудоўную музыку.

Пасля гэтага я кожны год прыязджаў дамоў на канікулы. І дома чытаў кніжкі ў асноўным на беларускай мове. Мусіць, адчуваў патрэбу ў гэтым.

За гады вучобы ў інстытуце, а потым і на рабоце мне даводзілася чытаць і пісаць толькі па-руску. Праз некаторы час прыкмеціў, што забываю родную мову. А неяк, паслухаўшы літаратурную перадачу па радыё, выявіў, што за апошнія гады з'явілася многа новых пісьменніцкіх імёнаў. Дыктар у канцы размовы прапанаваў больш падрабязна пачытаць пра маладую змену ў апошнім нумары «ЛіМа», што я і зрабіў. З той пары я пачаў амаль што пастаянна чытаць «ЛіМ».

Там аднойчы я і прачытаў урывак «Сустрэча» з рамана Ніла Гілевіча, які рыхтаваўся да друку. У абедзённы перапынак паказаў нумар сваім супрацоўнікам. Усім спадабалася. І мы ўжо калектыўна пачалі чакаць выхаду рамана ў свет.

У тым годзе, калі наступіла залатая восень, я паехаў да бацькоў у чарговы водпуск. У нядзелю я падаўся ў цэнтр горада, як

кажуць, людзей паглядзець і сябе паказаць, і зайшоў у мясцовую кнігарню. На паліцы «Новыя выданні» я і ўбачыў хараша надрукаваную кнігу Ніла Гілевіча «Родныя дзеці».

Дома я прачытаў яе на адным дыханні. Чытаў і згадваў нашу вёску, дзе таксама:

«Пакуль жанчыны нетаропка Стаўлялі зануць на сталы, Мужчыны ў ценю пад істопнай,

Кругляк асвойтаўшы стары, Пускалі дым у асалоду, Вялі гаворку між сабой — І пра ўраджай, і пра пагоду, І пра далёкі Лісабон...»

Тым часам да цешчы прыйшлі яе сяброўкі, яны размаўлялі, смяліся. Адна з іх і кажа:

— Ну, дык пачытай і нам, калі так зачытаўся.

Вырашыў я пачаць з «Запейкі»:

Пісаць бы мне пра час далёкі!

Не зябла б муза сірагой: Штодзень бы піў нагбом з дабні

Хвалебстваў панны сырадой! Я ж выбраў працу без гарантый:

Дыханне часу сцерагу І ад надзеінасці гарачай Убок падацца не магу.

Ды ты, чытач, таму прычына:

Ты — вось, ты побач, ты са мной.

І разлучыць нас немагчыма: Мы доляй звязаны адной.

На гэтым я збіраўся закончыць, але жанчыны запрасілі чытаць далей. І пакуль не дачытаў да канца, ужо не адпусцілі.

Лічу, што «ЛіМу» неабходна часцей друкаваць урывкі з новых твораў, а таксама, па прыкладу «Літаратурнай газеты», змяшчаць больш матэрыялаў аб перабудове і дэмакратызацыі нашага грамадства.

Р. ВАШКЕВІЧ,
Інжынер-механік,
г. Мінск.

«ХАЙ ЗРОБЯЦЬ АДПАВЕДНЫЯ ВЫСНОВЫ...»

Я нарадзілася ў Беларусі, а цяпер жыю ў Грузіі. Едуць адпачываць на Балтыйскае мора, завітала пагасцяваць да сястры ў Мінск. Яшчэ ў школе я захапілася беларускай літаратурай, спрабавала нават перакладаць на грузінскую мову (мой муж грузін) некаторыя апавяданні. З цікавасцю чытаю творы і грузінскіх пісьменнікаў — А. Іаселіяні, Д. Джавахішвілі, Д. Карчадзе, Л. Мрэлашвілі, С. Клдзішвілі і інш. Расстаючыся з родным Мінскам, купіла ў кіёску «ЛіМ». Цэлюю дарогу яго чытала. З задавальненнем прачытала вершы маладых паэтаў — Сыса, Сцяпана, Шайбака. Цікавы пераклад апавядання грузінскага празаіка Д. Карчадзе. Не ведаю, наколькі вопытны перакладчык У. Сіўчыкаў, але мне падалося, што словы яму пакуль што не вельмі падпарадкоўваюцца. Тут суцэльная канцыляршчына, адно слова перашкаджае другому. Перакладчык, напэўна, не ведае жывой мовы.

Можа, я памыляюся, але мяркуюць самі: «аптымізм грунтаваўся на рэальнай «глебе», «да практычнага значэння аперацыі далучыўся спартыўны запал», «мною авалодаў нястрымны рогат», «упівалася асалодай ад майго пытання», «гэтыя словы далі мне падставу з усмешкай падняцца», «выкрышталізаваўся план далейшых дзеянняў», «ганьбаванне... абяцала адваротны эффект», «хай зробіць адпаведныя высновы», «дробнымі перадаперацыямі ўмацоўвае свае пазіцыі», «я вытрымаў паўзу, каб абазначыць ваганне», «надаў адносінам з цёткай Тасо характар жорсткай сістэмы», «выпрацаваў уласны погляд на яго стан». І гэтак далей.

Можна было б яшчэ прыводзіць прыклады, але досыць.

М. ЛАДУЦЕНКА.

КНИГАШС

М. ТАНК. Лірыка. Мінск. «Мастацкая літаратура», 1987.

Кніга гатал, няма сумнення, добры падарунак усім, хто любіць паэзію Максіма Танка. У аднатомнік увайшло лепшае, створанае аўтарам за дзесяці гадоў плённай працы. Перагортваючы старонкі яго, быццам далучаешся да ранейшых танкаўскіх зборнікаў. І ранніх «На этапах», «Журавінавы цвет», «Пад мачтай», і тых, што выйшлі нядаўна, — «Дарога, заналыханая жытам», «Прайсці праз вернасць» і іншых.

Аўтар прадмовы да кнігі Р. Барадулін.

В. ВЫКАЎ. Кар'ер. Аповесць. З беларускай пераклад аўтара. М., «Раман-газета», 1987, № 19.

З адным з апошніх твораў народнага пісьменніка Беларусі Васіля Выкава атрымаў магчымае пазнаміцца ўсесаюзны чытач. Змешчана вядома пра аўтара, а таксама вытрымка з яго гутаркі з карэспандэнтам «Літаратурнай газеты», у якой В. Выкаў, у прыватнасці, гаворыць: «Мне здаецца, што калі мы сёння гаворым аб значэнні чалавечага фантара ў нашым жыцці як аб рашаючай сіле ў стварэнні, у абнаўленні рэчаіснасці, то маем на ўвазе і ідэйную перананасць, і духоўнасць, якая заснавана на «свестлівасці», на ўнутранай прыстойнасці. Ад умення жыць дастойна вельмі многае залежыць у наш сцісланы, трывожны час. У канчатковым выніку менавіта навукай жыць дастойна вызначаецца захаванне жыцця на зямлі».

М. СТРАЛЬЦОЎ. Выбранае. Проза. Паэзія. Эсэ. Мінск, «Мастацкая літаратура», 1987.

Сталася так, што Міхась Стральцоў гэтую сваю кнігу не пабачыў. Яна — як бы падагульняе мастакоўскі шлях таленавітага пісьменніка, аднаго з самых яркіх прадстаўнікоў таго званнага сярэдняга паналення. Творы, прадстаўленыя ў аднатомніку, характарызуюць М. Стральцова як празаіка, паэта, эсэіста.

Аўтар прадмовы — Алесь Адамовіч.

ПАЭЗІЯ

Мікола КУСЯНКОУ

Тэлефон

Няхай агнём бялітасным гарыць
Свет бюракратаў, махляроў і гадаў.
П. ПАНЧАНКА.

Тэлефон маўчыць, нямы, як рыба.
Дык магу ж размову сам пачаць!
Не сарву з уласных вуснаў хіба
Збрыдзелай маўкліваці пачаць!..

Дзе, спытаць хачу ў перабудовы,
Рыцары бяспаснасныя твае?
Абзавано ж: на што сябры гатовы? —
Час выпрабавання настае.

Абзавано!.. Чаму ж трашчыць мембрана?
Нейкі збой... О колькі ж тут размоў!
Сотні барытонаў і сапрана
Супраць нас плятуць клубок замоў.

Покуль мы — хто ў цэху, хто на полі —
Ваявалі дружна за прагрэс,
Ці не тэлефоннае падполле
Захапіла нашу АТС?..

Не стаяць яны ў чарзе да касы,
Бо бяруць не тое ўсё, што мы.
Маюць жа ў харчовыя лабазы
І на базы провад свой прамы.

Не Сезам, а іх званок чарговы
Адкрывае дзверы ў інстытут.
Маюць провад і ў пакой судовы,
Каб над імі не вяршылі суд.

Пімен Емяльянавіч! Кляцьбою
Іх не проймеш. Гад — канечне, гад.
Але ж самі здалі мы без бою
Тэлефон, а як адбіць назад?..

Кажуць: не бяду, што іх нямала,
Бо намер далейшы іх пусты:
Ім не ўдасца захапіць вакзалы,
Тэлеграф за нам і масты.

Ды вярчу, вярчу сучасным дыскам —
Нейкі нумар свой набраць хачу,
І, як колісь той матрос балтыйскі,
«Барышня!» — у трубку я крычу.

Вясковыя могілкі

Век запісаў імянаў многа
На слаўныя свае скрыжалі.
А гэтыя ўзяліся мохам,
Зрасліся з шэрымі крыжамі.

Сышло жыццё ў нябыт глыбозны
З імянамі, што ўсюды зналі:
Мужчынам прысылалі позы,
Удовам пахаронкі слалі.

Ад ран былы салдат харобры
Сканаў, а болей тут салдаткі.
І ведаў прозвішчы іх добра
Той, хто выпісаў ім падаткі.

І ўсе, хто быў над імі ў чыне,
Дакладна зналі іх імяны —
Бо шчодро колісь налічылі
Ім працаднёў пустых мільёны.

Так па няўмольнаму прысуду
Усё ў іх выграблі да зерня.
Цяпер ні домна ўжо, ні гута
Ім у зямлю свой доўг не верне.

Каму ж скажу: вяртанне доўгу,
Няйнакш, плыве па небасхіле?
Гляджу на крыж замшэлы доўга,
Ды надпіс разабраць не ў сілах.

Пльвіце ж, хмаркі, над ракою,
І над цаглянымі дамамі,
І тут, над вечным іх спакоем,
Індустрыяльнымі дымамі.

Пасада

Дамогся ўрэшце неблагой пасады.
Бо як пад ногі мне паслацца б мог
Дыван, такі ж варсіста-рудаваты,
Якім я помню свой таежны мох?..

Дыван — ого! Па ім ступаеш важна.
А мох — калі гэта было і дзе?
Няўжо я спаў — цяпер пудумаць
страшна —
Ля вогнішча на вечнай мерзлаце?..

Яна не толькі мне далася ў знакі —
Ці ж мала там было ў мяне сяброў?
Не выбіліся ў людзі, небаракі,
Яшчэ багата спяляць недзе дроў.

У твар агонь гарачыню дыша,
Спіну ж хапае золкасцю сырой...
А тут ні студзіць, ні пячэ — «кандышэн»
Табе камфорт стварае і настрой.

Адно бываеш часам не ў гуморы:
З пасады болей меў бы асалод,
Каб не шумеў народ у калідоры, —
Што яму трэба там? Ну і народ!..

Як адстану ўрэшце — і абозна
Крэсла пада мною зарыпіць,
Сам сабе скажу: пакуль не позна,
Вырашай, як быць і што рабіць.

Правяду нараду я — і разам
Памазгую над сталом утрох.
З кім? А са склерозам ды з маразмам —
У дерадцы іх пашле мне бог.

Помніце?.. (Склероз падтакне: «Помню».)
Колькі год сядзеў і меў вагу,
Дый цяпер якіх задум я поўны! —
І маразм пагодзіцца: «Угу...»

Будзь хоць сто разоў ты геніяльны,
Але ўтрох лацвей, што ні кажы.
І рашаем мы калегіяльна
Лёс далейшы мой і... лёс чужы.

Іслач

Там жили поэты...
А. БЛОК.

Над стромай, дзе квітнеюць ліпы,
Мядовы пах плыве густы.
А ўніз, туды, дзе рэчкі ўсхліпы,
Сыці спяшаюцца кусты.

І мной рассунутыя трохі,
Яны свой выдалі сакрэт:
Спускаўся ўніз, ды ля дарогі
Вайну са злом пачаў пэрт.

Спяраша на зло ён глянуў коса,
У плечы ўнурыў галаву —
І як жа апантана косіць,
А што ж ён косіць? Крапіву!

Ён не касой яе, а кіем!
Махнуў ужо разоў са сто.
Знішчае — за грахі якія?
За што ж ён пляжыць так, за што?..

І крапіва навек сканала...
Ішоў пэрт у свой пакой —
Каб свет уславіць дасканалы
Без зеляна злага над ракой.

Фантан

Парада незабыўнага Казьмы!
Тупога здзеку ў ёй было нямала.
«Заткі фантан!» — і затыкалі мы,
Хоць духата ўсяленская даймала.

А свежы дожджык пырснуў тут і там,
І ветрык бышчам вырваўся са схова,
О як забіў у кожнага фантан —
Затычкамі закідалі Пруткава.

Ніва

Мне выпала ніва цяжкая,
Бо тут, дзе радзіць і ўзрос,
Зімой валуны выціскае
З пясчанага жвіру мароз.

На ўзмежку прастойваюць марна
Плугі, бо я зноў не ару,
А мушу валун велізарны
З лагчыны каціць на гару.

Напружваю сілы адчайна,
Качу — аж цямнее ўвачу.
Для плуга свайго і камбайна
Я вызваліць поле хачу.

І пот ручаямі збягае
Па схіле ў мяне за спіной.
Ніколі не знаўся з багамі,
Ды чый гэта цень нада мной?

Угору сягаю вачыма:
Там нехта чыгуннай пятой
Мой камень назад, у лагчыну,
Штурхае з вяршыні крутой.

Але да канца я праверу,
Чым даўні завершыцца міф.
Свой камень качу я і веру,
Што ўсё-такі я не Сізіф.

ЦЯЖКА нагруканы воз калы-
ваўся на каляінах, і малады
зямлянін Мікаш кожны раз кла-
патліва аглядаўся — ці не ссу-
нуліся бочкі з аўсом, якія ён
вёз на продаж у мястэчка. Дзякла¹ ў
гаспадарскім двор ён ужо адвёз, мезле-
ва² ж трэба было аплациць грашыма. У
гэтым годзе гаспадарскім людзям па-
шанцавала: не трэба было адвозіць дзяк-
ла да Вільні: хаця і плаціць за кожную мі-
лю ад кожнай бочкі па паўтраця пеня-
зя³, але летні час — гарачы, дзень год
корміць. Нават у нядзелю на кірмаш
яшчэ не ўлагодзішся — трэба дарабляць
сені, ладзіць гумно для збожжа.

Другі толькі год гаспадарыў Мікаш на
арандаванай зямлі, а зрабіў нямала: на
подлай, самай горшай у гаспадарскім
маёнтку зямлі густа ўзышоў авёс,⁴ на
сядзібе, дзе ляпіліся тры зямлянкі (гас-
падары ўцяклі невядома куды ў пазале-
ташні галодны год), стаў новы зруб. На
подлюю зямлю Мікаш пайшоў не сваёй
воляй. Аддзяліўся ён ад бацькі пасля
жаніцьбы, а пра тую жаніцьбу гаварылі
наўкол па ўсёй акрузе, бо ўзяў ён не з
гаспадарскіх ці цяглявых людзей, нават
не з чэлядзі дваровай, а з местачковых
сабе жонку. Паводле ж права звычай-
вага рамеснікаў, а пасля і статуту літоў-
скага, дзеўка, «дзе б каторая без волі
бацькавай і матчынай ішла замуж, та-
кая адпадае ад пасага і ад імяна ай-
чызнага і мацярынскага». Пасаг пасагам,
але рабілася Гайна і гаспадарскаю, вя-
ліканяжаккай маёмасцю — услед за
мужам.

Пракляў Гайну бацька, нягледзячы на
тое, што маціхна радавалася — дзецям яе
маёмасці болей застаецца. Ледзь не
адцураліся Мікаша родныя — прывёў
дзеўку ў дом без заручын і без сватоў,
і клунку нават з сабой не захапіла яна
— ні адзежыны, ні хаця б пары лапцікаў
ці пантофляў, ні бурнату, ні хусты — ні-
чога. А снег не сышоў яшчэ, і ў калю-
жынах раніцай лядок пад нагамі ламаў-
ся, і завая ўначы мокрай золлю ў шы-
бы стукала, хаця сонца прызбы пад по-
лудзень высушвала. Для маладой жонкі
(а тады яшчэ не пабраліся маладыя, бо
яе, каталічку, поп не перахрысціў назад
у веру праваслаўную) пазычыў Мікаш
хустку і чобаты ў братавай, а да ста-
расты пайшоў з просьбай — даць яму
колькі валокі гаспадарскай зямлі і лі-
чыць навасе́лам, бо для навасе́лаў чынш
быў паніжаны ўдвай, і не чатыры капы
плацілі яны з валокі, а дзве, дый пабо-
ры — ялавіца, бараны, гусь, курыцы,
якікі — таксама меншыя. Пачухаў стара-
ста патыліцу і, паколькі не было што
Мікашу даць за падарунак, выдзеліў яму
зямлі подлай, хаця колькі валок сярэд-
няй было яшчэ ў яго ў запасе. Шмат на-
роду збегла ў галодны год, і кажуць,
што маладыя падаліся ў Запарожжа, ні-
быта там беглыя беларусыні аселі за
дняпроўскімі парогамі і паню над са-
бой не прызнаюць, а хто якое ўмель-
ства меў — у Маскву паўцякалі. Масква
ахвотна беглякоў прымала — і там пас-
ля войнаў пасады абзядзелі. На мя-
жы, праўда, многіх лавілі і назад, добра
бізунамі пачаставаўшы, вярталі.

Старыя казалі, што люду паспалітаму
цяпер хоць у пяццю лезь, успаміналі пра
часы даўнейшыя, калі і жыта лепей ра-
дзіла, і паны былі свае, тутэйшыя, і не
так скуру дралі. А цяпер, куды ні кінь,
ляхаў панаехала, дык заціснулі так, што
і богу не паскардзішся — цёрквы на
касцёлы скрозь мяняюць, а што ў тым
касцёле кажуць — хіба разбярэш? А
маладыя прычылі — трэба неба, але
трэба і хлеба, а хлеба не хапае, вясной
заўсёды мякіны дадаваць прыходзіцца.
Мікаш не асабліва слухаў тых размоў
— разам з Гайнай спорылася і лёгкай
здавалася любая праца.

Сястра аднойчы пакпіла, што нездар-
ма ў Гайны бацька, мусіць, цыган, што
ў мястэчку яго чараўніком клічуць, бо
надта прыгожыя карэты ён мясцовай
шляхце робіць і за кароткі час, няйна-
чай, нячысціць яму памагае. Ад цыгана
і дзеўка такая чорная ды смуглявая, і
валасы ў яе ў жменях не ўмяшчаюцца.
Маці, абараняючы малодшанькага, зат-
нула дачцэ рот: «Дзеўка не бракоўна,
як чорна, а бракоўна, як не праворна».

¹ Дзякла — спярша дадатак у падзяку
за паслугу, затым так стаў называцца па-
датак (звычайна збожжывы).

² Мезлева — падатак мясны, звычайна
ад гавяды і свінёй.

³ Пенязь — самая дробная манета ў
княстве Літоўскім.

І ён, воўкам зіркнуўшы на сястру, мар-
мытнуў, што лепш чорная, чым курта-
тая, і заікнулася тая дый змоўкла. Ма-
лая была, кароткая.

Сыпалася на зямлю высахлае за лета
лісце бяроза, павольна кружыліся лісты
кляновыя, падобныя на далоні. Вытыр-
нуўся ля дарогі ляшчыннік, спелыя ар-
хі гатовыя выскачыць з гняздзечкаў —
Мікаш хацеў бы сабраць трохі, каб Гай-
на пагрызла лускалак, але трэба спя-
шацца на кірмаш.

Хаця і рана ён прыехаў у мястэчка, па
дарозе яго колькі коннікаў абагнала, а
ля гандлёвых радоў народу, што бобу.
На прылаўках — дзічына і ялавічына,
зайцы і куры, індыйкі і гускі; вісяць за-
лацістыя вязкі цыбулі і сушаных гры-
боў; асобна — заморскія, для шляхты,
дзівосы, і крычаць гандляры незнаёмае:
«Шафран, перац, міндаль!» Пахне яд-

ПРОЗА

лоўцам, яго тут купляюць усе. Дзічыну
пад ядлоўцавай прыправай надта любіць
Гайна, але яна ўжо набрала ягад на ўсю
зіму. Гатуе Гайна і флячкі — ялавічына
рубцы, на Вялікдзень ягоная радня ўмі-
нала іх як мае быць. Любіць Гайна рабіць
гваздзіковыя наліўкі, але дзе ты купіш
тыя гваздзікі! Ад'ехаў Мікаш, уздых-
нуўшы, углыб — там, дзе стаяць вазы
з бульбай, аўсом, сенам. Тут адны му-
жыкі стаяць, і пахне хамутамі і дзёцём.
Праехаў ён міма манашак — у мясцовым
манастыры пякуць надта ж смачна, «ма-
настырскі» хлеб, яго разбярэць тут мі-
гам.

Ледзь убіўся Мікаш сярод вазоў, і
адразу гандаль пачаўся. Дзяржаўцы з
конных панскіх заводаў, перакупшчыкі,
яўрэйскія купцы ў бочкі глядзяць, авёс
скрозь пальцы прапускаюць. А Мікаш
не аддае за чорта лысага, авёс у яго
ўрадлівы і не горшы, а можа, лепшы за
чужы. Дый купцы ганяць яго на чым
свет стаіць. Што ж — не ганячы, не ку-
піш, не хвалячы, не прадасі. І недзе пад
полудзень, калі Мікаш, дастаўшы хлеба
ды кавалак селядца, пад'еў, а прадаўцы
з багатых радоў, бачыў ён, у піваварні
даты карчомку схадзілі, знайшоўся пры-
датны купец. Кожную бочку купляў ён
на 20 грошаў. Мікаш радаваўся — хопіць
на дзяклавае, а чынш у яго гатовы, і ку-
ры ёсць, і яйкі.

Купец — вёрткі, вузкатвары і тонкі, як
ласіца-куніца, адлічыў за шэсць бочак
купленага паўгрошамі. Двойчы лічылі
яны колькасць дробных манет, нарэш-
це, сышлося. Купец хутка паклікаў ваз-
ніцу, і, не паспеў Мікаш напаяць каня,
як той знік — мабыць, спяшаўся. Але,
як ні імкнуўся дадому сам Мікаш, не
мог не спыніцца ля крамы і не купіць
Гайне папрошанага — стужку ў валасы
дый нітак сініх для вышывання.

І там, калі даў ён паўгрош, вярнулі
яму меней, чым трэба, здачы, і тады
высветлілася, што даў незнаёмы купец
яму не літоўскія, а сілезскія паўгрошы,
на якім быў указ, каб не прымалі лю-
дзі «подлыя тыя манеты», бо былі яны
і меншыя, і горшыя за свае. Дый надта
падобныя тыя подлыя паўгрошы на звык-
лыя, толькі надпіс другі, а хто ж з зям-
нян чытаць умець! Дэнарый — яно адразу
відно, а чужыя манеты Мікаш яшчэ і
не бачыў ніколі.

Кінуўся ён назад, каб хаця паказалі яму

дарогу, па якой паехаў той збродзень¹, але ніхто нічога не ведаў. У мястэчка ж вядзе ажно шэсць дарог — усе не аб'едзеш...

На той год так і не здаў Мікаш дзякла. Але, як не прыязджаў рэвізор, то дзяржаўца² згадзіўся на год адтэрмінаваць плацжы — зноў жа, навааселам, па загаду каралевы Боны, павінна быць палёгка. Да таго ж, зяць дзяржаўцы, баярын Міхно Кулькевіч, як усе ў павеце; праходзіў праверку сваіх правоў на зямлю, а ліст ягоны ці то згубіўся, ці то яго зусім не было. У вялікай разгубленасці быў пан дзяржаўца, а вядома ж, чужое беручы — сваё рыхты. Адбяручы у зяця маёнтак — каму ён, галота, патрэбны будзе? І больш не пахваліся людзям, што дачка ў баярыні вылезла...

Вясно рваў жылы Мікаш, свету не бачыў. Летаў падатак сплываў адно, а вось што жонка ў цягасці — гэта

смутак абхапілі яго абцугамі: успомніў пра падаткі і пра тое, што авёс сёлета не ўрадзіўся, можа, хаця трохі вырुныць жыта, а можа, дапаможа бацька.

Але пад восень выходзіла замуж сястра. Думалі, засядзіцца ў дзеўках-векавах, але з суседняй вёскай браў яе ўдавец і патрабаваў пасагу нямала. Давалося бацьку і маці чысціць кублы і куфры, латашыць клеці.

І застаўся Мікаш без дапамогі, а жыта ўрадзіла добра і было танным. Не хапіла яму зноў грошай, і прывялі яго на гаспадарскі двор разам з вернутым беглым Іванькам, п'яніцам Процкам ды бацькам памёршага былога сябра Кутам. Секлі там лазінамі, а Кута — палкамі, бо абражаў ён Яе Мосць каралева Бону, у карчомцы называючы яе паганай влошкай³, што народ хоча ў па-

У хаце дзеці крычаць крычма. Пакідаўся сюды-туды Мікаш, як веपर паранены, але стаўіўся ўрзшце, запаліў лучыну і да дзяцей падышоў. Доўга ўзіраўся ў іх, і страшны твар яго пакрысе мякчэў, сцішаўся. Ужо не крычалі — паціху скавалі немаўляты, чырвоныя тварыкі іх ажно ссінеці.

Была глыбокая ноч, калі за дзвярыма пачулася валтузня, сенцы расчыніліся. Гайна лёгка слізганула ў хату, пакрытая вялікай чорнай хусткай. Рука мужыка пацягнулася за сякерай, што ляжала побач на лаве, — кабета папярэдзіла хуткім шэптам:

— Збірайся, ды прудка! Забіла я яго...

Дзяржална сякеры, якую першай паклалі ў куфар, было гарачым. Сякера будзе карміць у неведомых землях, як і рубанак, і рыдлёўка, якія хапалі муж і жонка, кідаючы ў воз няхітры скарб. Конік, выведзены з варотаў апоўначы, здзіўлена заіржаў — яны абое ажно прыселі ад страху.

Па мяккай, яшчэ цёплай ад пылу дарозе, паўз сонныя, нерухомыя ўначы бярозы — хутэй ад сядзібы, ад маёнтка, на поўдзень, за дняпроўскія парогі А, можа, пашануе, і знойдуць яны свабодную ад пана лешню, і на лясным прылобку, каля крыніцы, наладзяць вольнае жылло!

Хаваліся днём у лесе, а калі скончыліся прыпасы, стала Гайна выходзіць у мястэчка, гадаць людзям паспалітым па далоні і на бабах. У абдранай каляровай спадніцы, што шыла наспех з коўдры, у каралях з берэсклету, гнуткая, босая, яна сходзіла за цыганку, якіх многа вандравала па гарадах і мястэчках Беларусі. А аднойчы сапраўды сустрэліся з табарам — і, бадзячыся з ім, дайшлі да стэпаў. Але там цыганы паварочвалі ўбок, да мора. Небяспечна было ў стэпах — блукала каралеўская варта, шукала беглякоў з Рэчы Паспалітай і, бывала, люта збівала цыгануў, шукаючы ў іх золата.

Днепр быў ужо блізка, на адзін пераход. Цыганы ў той вечар некажася засядзелі ля вогнішча, прыкідвалі, як рухацца далей. Угаворвалі Мікаша застацца — любіў ён коней, даглядаў іх як сапраўдны цыган. Але той усё-ткі адмовіўся:

— Буду які лапкі зямлі свабоднай шукаць...

А на Гайну надзела старая цыганка абярог, сказала:

— Хай маці ўсяго жывога — Ана — абароніць цябе і дзяцей. Сапраўднай цыганкай ты была, ні пенязя ад нас не ўкрыла, сабе не ўзяла.

І яшчэ падарыла ёй сярэбраны талер¹ — на абзавядзёнку. Абярог надзела Гайна на хлопчыка — нешта як прыхварэў ён, ляжаў вялы.

Сцяліліся над зямлёй белыя ліпеньскія туманы, падымаліся ўверх, да галін адзінокага дуба. У вазку з абцягнутым, на манер цыганскага, верхам моцна спалі дзеці, закручаныя ў лахманы. Маніста ціха задзвонькала ў цемры, калі Мікаш паклаў цяжкую, спакутаную без звычайнай сялянскай работы руку на плячо жонкі.

— Ніколі не пытаўся — што ў цябе з тым рэвізором было?

Яна здрыганулася, адсунула яго руку, пачула.

— З-пад корда² столькі крыві нацякло, матухна літасцівая! Ці адмаляся ад яго?!

— Пашкадавала... — Ён цяжка падняўся, палез у вазок. Жонка ўсё не ішла, ён прыўзняў галаву, зірнуў.

Апошнія жарынікі зацягвала шэрым попелам, глуха вухкаў пугач. Гайна, аблітая цымянай чырванню, нерухома сядзела на траве. Ледзь улоўна палісквала маніста, чорныя валасы зліваліся з начной цемрай, і нядробрае нешта падступіла да сэрца.

За некалькі міляў ад Дняпра, на невялікім хутары, прачнуліся парубежныя жаўнеры. Спякота яшчэ не пачыналася, але млява ўсё на шасце каляровы прапар з каралеўскім гербам, Пан паручнік, панцырны баярын Матэуш Ляхаўец, мыйся ля студні, расставіўшы ногі, а малады пахолак трымаў баршчовага³ колеру

курту, падшытую лазуроваю кітайкай. Баярын, сасланы сюды за п'яства і блуд, быў змрочны, яго жахаў невыносна доўгі, нудны дзень у гэтай забытай усімі пустэчы. Ён марыў злавіць якога кантрабандыста — беглякі з Рэчы Паспалітай, гэтыя абдраныя хлопцы з адчаем у вачах, даўно прыеліся. Ні прыбыткаў з іх, ні цікавасці. Аднойчы забраў, не вярнуўшы пану гаспадару, дзеўку Насту — яна даўно абрыдзела яму маўкліваасцю і стоенымі слязьмі і таму, пачуўшы ў хаце звон шклянкі і місак, ён зморшчыўся, нагой пхнуў пахолак:

— Смярдзіш ротам, быдла!

Зверху закрычаў вартавы:

— Едзе, вунь едзе! Фурманка!

— Адна? — баярын хутка выцерся, загадаў: — Пакрычы, хай сюды звернуць.

— Да Дняпра рукой падаць. — Вартавы глядзеў наперад. Жаўнеры высыпалі з гумна, дзе спалі, узірліся ў адзінокі воз.

— Гэ-эй! — закрычаў вартаўнік, крык далёка прагучаў у паветры. Трое жаўнераў ускочылі на коней, прыгнуўшыся, пусціліся за возам, радуючыся забаве. Але людзі ў фурманцы пачулі нядробрае, а можа, проста ўбачылі гэты хутар, на які так нечакана наехалі з начы. Было відно, як, узмахваючы пугай, гнаў гаспадар свайго каня, і воз пачаў хутка аддаляцца — туды, дзе за зараскамі вербалозу ззяла пад сонцам бліскучая гладзь вады.

— Не дагоняць! — з прытоенай радасцю сказала, выбегшы з дому, круглатварая Наста.

Матэуш Ляхаўец люта зірнуў на яе, падбег да гумна, і двое, што засталіся, выкацілі гармату, якую ахрысцілі тут Воўкам. Кожная гармата мела ў войску сваю назву — Веларыб, Пярун, Баба, Негр, Сокол, але з сабою папрасіў паручнік Воўка, — верыў, што вернецца з ім назад у Вільню.

Першы снарад упаў заду, наступны — наперадзе воза.

— Божа літасцівы, то ж проста цыганні! — у роспачі глядзела на дарогу Наста. Трэці стрэл — і на месцы вазка ўзвіўся чорны слупок дыму, і бачна было, як ляцэць, рассыпаюцца ў паветры колы, жардзіны, як падае і б'ецца ў сутаргах конь. Паручнік задаволена крактануў, выцер вісонавай⁴ насоўкай скрыўлены ад напругі рот.

Коннікі, што ехалі ў пагоню, прытніўшыся, зноў паскакалі наперад, уздымаючы пыл. Звычайна да крыві і пороху, абшукалі пажыткі, лахманы, абгледзілі зямлю. Але небагатай была спажыва: жменя літоўскіх паўгрошаў і сярэбраны талер. Сякеру і рыдлёўкі, грэблівая адкідаючы нагамі, не ўзялі: на хутары хаця ты склад рабі, усе беглякі валкаўць з сабой гэтае жалеззе, без якога якраз лягчэй было б пераходзіць мяжу. Ведама, дурныя гэтыя халопы, самі на сябе нож востраць.

Прывезлі ў хутар і яшчэ нешта зусім незвычайнае — смуглявага, чорнавалосага хлопчыка, адзінага, хто, адкінуты выбухам у палын, застаўся жывы. Хацеў паручнік яго выкінуць, бо нашто хлопскае дзіця перашкаджаць будзе крыкам ды кугіканнем, пасля перадумаў, аддаў яго Насце.

Даўно ён заўважыў, што дзеўка трохі як бы не ў сваім розуме, але не надаваў гэтаму асаблівага значэння — што ж, як няма пакуль сярод беглякоў прыдатных маладзіц, даводзіцца адной ёй служыць і ўцехаць для жаўнераў, і работніцай. Можна, дзіця ёй якраз і трэба? Нешта ж з гэтага можа быць, дык ніколі не пазна прыблуднае цыганя выкінуць далей ад парубежнай варты.

Паручнік як у ваду глядзеў, але не прадбачыў таго, што адбылося. Цёмнай вераснёўскай ноччу, падпёршы хату, дзе на золь сабралася ўся варта, уцякла Наста з прыёмным сынам на дняпроўскія парогі. Пераплывала Дняпро на лодцы, глядзела, як дагараў падпалены ёю хутар, і шалёным бляскам радасці гарэлі вочы кабаты...

Праз многія гады праімчыцца з войскам Налівайкі, палячы панскія сядзібы, па роднай зямлі казак Тамаш, не ведаючы, што ён з Беларусі, што продкі яго спрадвечна засявалі яе жытам і сваімі кацямі. Толькі здзівіцца, чаму яе журботныя песні, яе зацягненыя сінія смугой лясы так прыпадаюць да сэрца. І ніколі не згадаюць навакольных, чаму ў смуглявага казака шэрыя, як у тутэйшых людзей, і такія ж, то невымоўна тужлівыя, то шалёна адважныя, як у гатовага на барацьбу і на смерць, вочы...

Вольга ІПАТАВА

Зайна і Мікаш

АПАВЯДАННЕ

і праўда клопат. Памаглі трохі па гаспадарцы маці ды сястра, але некажася не ўгледзела маці — дзвюх авечак задрэў воўк. Не еў Мікаш, не спаў — а багатым не стаў. Кляла зноў сястра Гайну — і выгнаў тады брат яе з двара незусім, адчураўся як ад чужаніцы.

Пад самы Спас³ нарадзіла Гайна двойню, хлопчыка і дзяўчынку. Дзіўна: адно ўлонне іх вынасіла, а дзеці выдаліся розныя. Дзяўчынка бялавая, як бацька, а малы ўвесь смуглявы і чорнавалосы. І не вытрываў Мікаш, купіў радзілініцы падарунак: паўжупан з сіняга колёнскага сукна, абшыты жоўтым шаўковым шнуром, і спадніцу з залацістымі галунамі-галёнамі па ўсяму нізу. Ні ў адной жанчыны не было такіх убораў — святыя насілі з самаробнага сукна, а андаракі — з беленга палатна. Жанчыны ажно ў хату прыходзілі — на бабіну кашу ды на агледзіны.

Мала і паляжала Гайна — на поле выйшла, на зажынках спявала звачэй за ўсіх. Мікаш сена звозіў, прыпыніўся на дарозе: спелыя каласы ад гарачага ветру калыхаюцца, нібы пазвоньваюць, духмянай хваляй у твар патыхае, а ў лагчыне, сярод белых сарочак, Гайна ў рагатым галаўным уборы, у андаракі з залацістымі галёнамі — трымае сноп у руках і на ўсё поле заліваецца:

А я ў полі жнейка,
За гарою мая жменька,
А хто маю жменьку зьяжа,
Той са мною спаці ляжа...

А збоку, пад маладой вішняй, стаіць, нябачная, люлька з немаўлятамі. Здыме зарэз Гайна стракаты ўбор, зьяжа па самыя вочы хустку і пойдзе жаць, не адстаючы ад спрадвечных жнеек. Удаля яна і на работу, і на песню — і шчылівае нешта падступіла пад самае горла маладому зямлянину, і падзякаваў ён некаму са сваіх заступнікаў — ці то Ілю-пра-року, ці то Дзедку-дамавіку, якія адправілі яго ў мястэчка купляць хамут у той дзень, калі мацьча нагаварыла дзяўчыне абь-чаго, а тая з гарачкі выбегла з хаты і стаяла над рэчкай, плачучы. Мо і не пайшла б іначай такая красуня за цяглавага чалавека, што належаў гаспадару-князю. Ці ж не знайшла б яна нават шляхцюка, калі б пажадала!

Стаяў, глядзеў на жонку Мікаш, ажно пакуль не спахапіўся, што конь з возам далёка ад'ехаўся. Даганяў воз, а жаль і

пешнікаў ператварыць. Калі ж дайшла чарга да Мікаша, дзяржаўца разам з войтам сталі тлумачыць княжацкаму рэвізору, што, гэтаму, згодна з Наказам і Уставай², давалі ільготу, бо «за пажогаю, за вымярэннем, альбо за хваробаю ўсяго дому, за голадам, за пабіццём граду і за ўбствам» у маёнтку дапамагаюць гаспадарскім людзям. Але гэты лупежац³, не аддаўшы грошы ў казну, малжонцы сваёй уборы спраўляе багатыя — дык хай таксама колькінаццаць бізуючых атрымае, перш чым гумно ў яго пашлюць чысціць. Рэвізор кінуў, Мікаша расцягнулі на адпаліраванай многімі жыватамі лаве — але вароты расчыніліся, Гайна з бераскеным карабам увалілася і ўпала на калені.

Вышываны чэпчык зляцеў набок, чорная каса расплялася, і лоўныя, смуглявыя плечы маладой кабаты апавіў вялікі выраз прастай палатнянай кашулі. Бледная, з агромістымі, поўнымі слёз вачамі, яна была надзіва прывабная.

Шляхцюк-рэвізор, не стары яшчэ мужчына ў малінавым жупане з атласным каўняром, з доўгімі пушыстымі вусамі, ажно ўпіўся поглядам у маладзіцу, крэкнуў, разгладзіў вусы, выпрастаўся на лаве.

Войт мігнуў цівуну, той схопіў пад пахі Мікаша і разам з пакаранымі выпхнуў за вароты, хіхікнуў:

— Трэба было малжонку найперш прысылаць!

Не паспеў Мікаш абдумацца, як услед яму шпурнулі з-за брамы караб, вечка расчынілася, і паказаўся адтулі кавалак сіняга колёнскага сукна. Не забралі, значыць, паўжупан. Узяў дзяцюк караб, памкнуўся назад у браму — за Гайнай. Але цівун са стражнікам як з-пад зямлі вылезлі са:

— Ідзі дадому, рыхло⁴ і малжонка прыйдзе. Не надоўга прыўлашчыць⁵ яе баярын, а табе прыбытак затое.

І бачачы, што той стаіць як укапаны, ціха яго пад рукі ўзялі ды павялі дадому. Моцны Мікаш, але рыжы цівун барздзіўся, а стражнік на плячо, як мядзведзь, наваліўся. Так і давалі да хаты і, упіхнуўшы ў сені, звонку хату колам падпёрлі і драўлянымі аканіцамі вокны заставілі. Аблога, як на дзіка, дый толькі!

¹ Влохі, Влохія — так называлі італьянцаў і Італію.

² Маецца на ўвазе Наказ старстам і дзяржаўцам ад 1529 г., таксама «Устава на валокі».

³ Лупежства — рабаўніцтва (старабел.).

⁴ Рыхло — хутка (старабел.).

⁵ Прыўлашчыць — прысвоіць (старабел.).

¹ Збродзень (старабел.) — ашуканец.

² Дзяржаўца — эканом гаспадарскага вядлікакняжацкага двара.

³ Спас — 6 жніўня па старому стылю.

У АСЯРОДДЗІ музыкантаў мне даводзілася чуць нямаля нараканняў на конт таго, што выканаўцы на народных інструментах доўгі час не мелі магчымасці сябе выказаць. Дык хто ж ці што замінала наладзіць для іх конкурс?

З гэтым пытаннем я звярнулася да старшыні журы I Рэспубліканскага конкурсу імя I. Жыновіча народнага артыста БССР М. Казіна. I пачула ў адказ: «Замінала наша ўласная інертнасць, наша звычка шмат гаварыць і нічога не рабіць. Апроч таго, доўгі час адбывалася назапашванне творчых сіл. Сітуацыя павінна выпяваць... На жаль, працягла грамадская няўвага да народна-інструментальнага жанру адыграла сваю негатыўную ролю. Мы многае страцілі: таленавітых людзей, прафесійную супольнасць, якая была ўласціва музыкантам «народнікам».

Будзем спадзявацца, што праведзены конкурс акумуляе рэальныя творчыя набыткі, даць новы імпульс развіццю народна-інструментальнага жанру на Беларусі.

Як ужо вядома чытачам, конкурс праводзіўся па шасці спецыяльнасцях (цымбалы, баян, акордэон, балалайка, гітара, домра); у I туры ўдзельнічалі 72 маладыя музыканты; напружана працавала журы, куды ўваходзілі лепшыя музыканты - выканаўцы і педагогі, прадстаўнікі музычных арганізацый і Міністэрства культуры БССР, кампазітары. Вядома таксама, што спецыяльна для конкурсу былі напісаны творы, якія ўвайшлі ў праграму I-тура як абавязковыя. Такім чынам, усе балалаечнікі ігралі «Думку» У. Солтана, дамрысты - адмысловую «Канцэртную п'есу» П. Альхімовіча. Прыгожы лірычны твор «Непаўторны дзень» напісаў для гітарыстаў У. Буднік. У цымбалістаў абавязковым было «Гуманне вясны» В. Войціка. А баяністы і акордэаністы выконвалі «Фантастычнае сэрца» М. Літвіна. Усе гэтыя творы напісаны з густам і з прафесійнай адказнасцю аўтараў перад самой падзеяй - конкурсам. Беларускія кампазітары відэаважна папоўнілі і ўзбагацілі рэпертуар «народнікаў»-інструменталістаў.

ПАДБОР праграмы для I тура спрыяў максімальна поўнаму раскрыццю ўсіх выканаўчых маглівасцей канкурсантаў, іх тэхнічнасці, падрыхтаванасці і вынослівасці, іхняга стаўлення да класікі і ўмення «чытаць» арыгінальны рэпертуар. Кожны ўдзельнік II тура атрымліваў права музыцыраваць 20 мінут з самай разнастайнай праграмай, што ўключала і твор беларускага кампазітара. Вынікі конкурснага спаборніцтва акрэсліваліся на заключным III туры, дзе фіналісты выступалі ўжо з аркестрам, у зале філармоніі.

На жаль, на III туры выявіўся недахоп рэпетыцыйнага часу. Адчувалася тэмпавая і дынамічная раз'яднанасць салістаў і аркестра. Асабліва пацярпелі тут дамрысты, якія выступалі са студэнцкім сімфанічным аркестрам Беларускай дзяржаўнай кансерваторыі пад кіраўніцтвам М. Калядкі. Аркестр літаральна «здушыў» салістаў, якія аказаліся безабароннымі перад ягонаю магутнай гучнасцю. Балалаечнікам, баяністам больш шанцавала: яны ігралі з народным аркестрам БДК пад кіраўніцтвам С. Кафанова. А цымбалісты выступалі з Акадэмічным народным аркестрам БССР імя I. Жыновіча. Такім чынам, фіналісты апынуліся не ў роўных умовах, і гэта не магло не паўплываць на канчатковыя вынікі іх выступлення. У струнікаў (за выключэннем цымбалістаў) I прэмія нікому не была прысуджана, прычым, у гітарыстаў рэалізавана толькі трэцяя.

У друку ўжо былі названы

імяны лаўрэатаў. I ўсё ж, прыгадаю каротка, як праходзіў конкурс. Успомню і выступленні асобных яго ўдзельнікаў (зразумела, расказаць пра ўсіх адметных тут немагчыма).

ПЭУНА, многім запомніўся той сонечны марозны дзень, калі з ранку ў розных канцэртных залах Мінска пачаліся конкурсныя праслухоўванні ўдзельнікаў I тура. Зала музычнага вучылішча была аддадзена баяністам і акордэаністам. Пад першым конкурсным нумарам выступае вучаніца Сярэдняй спецыяльнай музыч-

шы нумар). Ды аблегчаная і «сыраватая» праграма не дазволіла яму выйсці ў фінал.

У цэлым узровень выканальніцтва на гітары ў нас не назаваеш здавальняючым. Калі ўлічыць, што ілас гітары ў БДК адкрыты параўнальна нядаўна, дык пэўныя набыткі тут ёсць, але яны маглі б быць больш істотнымі. Недахопу ж у надрах гітарыстаў няма, усякі іншы інструмент можа пазаздросціць гітары на колькасць мадаючых на ёй іграць. Толькі, відаць, патрэбны больш пільны адбор творчай моладзі і сур'із-

нямногіх канкурсантаў, хто са стабільнасцю прайшоў усе тры туры. Яго вылучае высокая культура гуку, далікатнасць, выдатная школа. Асабліва запамніліся сольны Капрыс № 24 Паганіні — Нечапарэнкі, пяшчотнае, вытанчанае Ронда В. Моцарта. Тонкая тэмбравая палітра, надзвычай пяшчотнае п'янісіма, мяккі цёплы гук і драматычная завостранасць у «Калыханцы» з балета Я. Глебава «Альпійская балада» выклікалі заслужаныя апладысменты залы.

У цэлым канкурсанты-дам-

КОНКУРС, безумоўна, — своеасаблівы паказчык узроўню народна-інструментальнага выканаўства ў нашай рэспубліцы. Ён даў крытэрыі прафесійнага майстэрства, стаўся пунктам адліку для маладых творчых сіл. Разам з тым, ён раскрыў шэраг праблем, што вымагаюць вырашэння. Пад час конкурсу прайшла навукова-практычная канферэнцыя, прысвечаная праблемам і перспектывам развіцця народна-інструментальнага выканаўства. У яе рабоце ўдзельнічалі вядучыя прадстаўнікі інструментальных

МУЗЫКА

І НЯМА ПЕРАМОЖАНЬІХ

Расказваем пра I Рэспубліканскі конкурс імя I. ЖЫНОВІЧА

най школы пры БДК Ірына Яраш. Зразумела, як цяжка выступаць першай, як цяжка завалодаць увагаю залы. Першы конкурсны нумар, звычайна, звязаны з нечаканасцямі і выдаткамі. Але тут здарылася... наадварот. Настолькі незвычайным аказаўся талент гэтай высокаадоранай дзяўчынкі, што пасля яе ігры прысутныя ў зале вымушаны былі нават адціравацца, прывыкнуць да ўзроўню наступных выступленняў! Так адбылося адкрыццё музыканта рэдкага таленту.

Бліскуча выканаўшы складаную разнастайную праграму, I. Яраш задала высокі крытэрыі ўсяму спаборніцтву. Канкурываваў з ёю, бадай, толькі Ігар Шэлег, студэнт IV курса

ная мэтанакіраваная работа па ле прафесійным выхаванні.

Канкурсантам - балалаечнікам I прэмія не была прысуджана. Другую падзялілі выхаванцы маскоўскай і ленінградскай выканаўчых школ Генадзь Бранкоўскі і Сяргей Рэгель. Народная манера ігры Г. Бранкоўскага, яго захапляючы тэмперамент, зухаватасць, разам з тым, выразная фраза і шырокі дынамічны дыяпазон спрыялі ягонаму заслужанаму поспеху ў слухачоў. Гэта адзін з нямногіх балалаечнікаў, у якіх штрыхі і спецыфічныя прыёмы ігры падпарадкаваны зместу твора. Ігру саліста Брэсцкай абласной філармоніі С. Рэгеля вызначаюць цудоўны гук, добрая школа. З месца

рысты паказалі добры выканаўчы ўзровень: прыкметна палепшылася якасць гуку, узрасло тэхнічнае майстэрства музыкантаў, іх выканаўчая культура. Усцешна і тое, што дамрысты маюць запас «прафесійнай гадоду назад скончылі БДК, змаглі захаваць свае індывідуальнасці і гожаю выканаўчую форму.

Цымбалісты, бадай, — адзіная з прадстаўленых на конкурсе спецыяльнасцей, якая заявіла пра сябе на поўны голас. Ужо з I тура цымбалісты паказалі вельмі высокі ўзровень выканаўства, яны занялі ўсе 6 месцаў, прызначаных для

школ, кампазітары, члены журы і аргкамітэта.

Удзельнікі канферэнцыі пагадзіліся на думцы, што найбольш перадавой спецыяльнасцю ў нас аказаліся цымбалы. Узровень выканаўства цымбалістаў дазваляе ім выходзіць за межы рэспублікі і паспяхова выступаць на міжнародных фестывалях, але... Як паказаў конкурс, і гэта слухна адзначалі на канферэнцыі прафесар Я. Гладкоў і кампазітар Д. Смольскі, надта нізкая якасць інструментарна не адпавядае высокаму выканаўчаму ўзроўню музыкантаў. Сёння ўжо нельга мірыцца з тым, што ў час ігры на цымбалах ірвучца струны, не вытрымліваючы вельмі шырокага дынамічнага

Лаўрэаты конкурсу Л. РЫДЛЕУСКАЯ, І. ШЭЛЕГ, І. ЯРАШ

Фота Ул. КРУКА.

БДК. Ягоная ігра пазначана мужнасцю, стабільнасцю, уменнем дакладна акрэсліць характар кожнага твора. Фінальнае выступленне было для I. Шэлега вызначальным: упэўнена сыграўшы Канцэрт - паэму А. Рэпнікава, ён здолеў узяцца на адну прыступку з I. Яраш (абое занялі I месца).

Сярод гітарыстаў на I туры вылучыўся Яўген Грыдзюшка — музыкант сур'ізны, дасведчаны, спрактыкаваны. Рытмічна арганізавана, дакладна прагучала Прэлюдыя і Фуга ля мі-нор І.-С. Баха, пранікнёна і з густам — п'еса У. Будніка «Непаўторны дзень». Асабліва удалася музыканту п'еса сучаснага кубінскага кампазітара Л. Браўэра «Ухвала танца». Словам, была занята на добры вынік. На жаль, на наступных творах гітарыст іграў не асабліва натхнёна, што і паўплывала на вынік (толькі 3 месца, хоць музыкант загартаваны ў конкурснай барацьбе, неаднойчы змагаўся за права ўдзельнічаць у міжнародных конкурсах).

Неблагія патэнцыяльныя магчымасці ў гітарыста Дзмітрыя Гулы, уладальніка добрага трэмала («Успамін пра Альгамбру» Ф. Тарэгі — яго леп-

ў балалаечнікаў заняла прадстаўніца беларускай школы, педагог ДМШ з Пінска Аксана Макаравіч. Гэта ўдумлівы музыкант, ёй толькі хацелася б пажадаць больш душэўнай вытрымкі.

У конкурснай барацьбе непазбежныя страты, пра якія ўспамінаеш са шкадаваннем. Вось такую стратай, на думку многіх, была сярод дамрыстаў Алена Рабікава, якая пакінула сваім выступленнем на I туры кароткі, але яркі след. Прывабіў яе добры сакавіты гук, лагічна паслядоўнае развіццё вобраза ў «Рамантычнай п'есе» А. Пешняка, яе «Кампанэла» Н. Паганіні.

Выступленне на I туры Тамары Лясун, выкладчыцы Гомельскага музычэлішча, можна лічыць найбольш удалым. У яе ігры адчуваецца логіка, грамадзянская сталасць, жыццёвы вопыт, яна музыкальная і тэхнічная. У наступных жа творах адчуваліся эмацыянальны спад дамрысткі, няўпэўненасць у сабе, што адбылася і на выніку (III прэмія).

Пра дамрыста Ю. Валіцкага гаварылі, ім захапляліся з I тура да фіналу. Гэта адзін з

ўдзельнікаў фіналу. На гэтым моцным фоне, дзе, здавалася б, таленту цяжэй за ўсё прабіцца, вылучыліся і лідэры. На «цымбальным небасхіле» з'явіліся дзве яркія зоркі: Ларыса Рыдлеўская (першакурсніца БДК) і Наталля Кавалеўская (вучаніца ССМШ), самая юная ўдзельніца конкурсу. Яны падзялілі I месца. Калі Л. Рыдлеўская ўражвае сваёй бездакорнай логікай, жалезнай воляй, дзівоўнай прыцягальнасцю, якая зачароўвае залу, дык для Н. Кавалеўскай характэрныя цудоўны, вытанчаны гук, уменне здабыць з такога простага інструмента багатую гаму музычных фарбаў, падпарадкаваўшы ўсё гэта агульнай драматургіі мастацкага вобраза.

Конкурс паказаў, наколькі вырасла выканаўчая культура цымбалістаў, іх тэхнічны і прафесійны ўзровень, у той жа час рэзка змяніліся ўяўленні скептыкаў пра цымбалы як пра інструмент абмежаваных магчымасцей. Дзякуючы яркім выканаўцам, адбылося як бы другое нараджэнне інструмента.

дыяпазону, што інструменты дрэнна трымаюць строй, што цымбальныя палачкі вырабляюцца ледзь не саматужнымі спосабам. Словам, конкурс — гэта сур'эзная рэкламацыя на адрас нашай музычнай прамысловасці. Дарэчы, праблема інструментарна хваляе не толькі цымбалістаў, гэта вузкая месца ўсіх «народнікаў».

На канферэнцыі таксама адзначалася, што ў цымбалістаў пераважае заходнеўрапейскі рэпертуар, і гэта заканамерна, бо на такім канцэртным рэпертуары спецыялістам ёсць што паказаць, ёсць магчымасць раскрыцца. А што ў сваю чаргу могуць прапанаваць беларускія кампазітары? Дый ці шмат іх, хто піша для народных інструментаў? У цымбалістаў свае аўтары — Д. Смольскі, В. Войцік, У. Кур'ян, у баяністаў — М. Літвін, Э. Наско, музыканты іншых спецыяльнасцей маюць і таго менш. Прафесар Д. Смольскі заўважыў дзіўную заканамернасць. Цяпер аддзяленне кампазіцыі БДК папаўняецца пераважна выпускнікамі народнага аддзя-

лення. Здавалася б, ім і карты ў рукі, хто, як не яны, дасканала ведаюць свой інструмент! Аднак у гэты жанр не спяшаюцца, іх вабіць сімфанічная, камерная музыка. Музіцы, справа тут не толькі ў кампазітарах? Хутчэй за ўсё, выканаўцы не заўсёды ўмеюць гожа прадставіць свой інструмент.

Востра паўстае пытанне пераемнасці прафесійнай падрыхтоўкі спецыялістаў. «Дагэтуль на ўсіх трох узроўнях (ДМШ, музвучылішча, кансерваторыя), — гаварыў на канферэнцыі прафесар Я. Гладкоў, — выкладанне вядзецца парознаму, а без добрай прафесійнай асновы не можа ж быць належнай падрыхтоўкі спецыялістаў! Перавучаць куды больш складана, чым вучыць нанова. Добрасумленая праца педагога часцей за ўсё вядзецца да «натасківання». А гэта — адыход ад метаду І. Жыновіча. Калі ўспомніць, у яго ўсе вучні былі розныя, а ў нас?.. Вучань павінен іграць сябе, а не свайго педагога».

Дацэнт БДК Г. Асмалоўская звярнула ўвагу на тое, што доўгі час на Беларусі домра і балалайка, у адрозненне ад цымбал і баяна, не мелі выхад на шырокую канцэртную эстраду. Калі цымбалісты пасля заканчэння кансерваторыі могуць расквіцца ў аркестры імя І. Жыновіча, а творчы стымул для баяністаў — усеагульны, адборачныя і міжнародныя конкурсы, дык дамыстры і балалаечнікі ў гэтым сэнсе вельмі абмежаваныя. Для іх існуе адзіны калектыў на Беларусі, склад якога невялікі і пастаянны ўжо шмат гадоў, — Камерна-інструментальны ансамбль рэспубліканскага радыё. Мала для такой рэспублікі, як наша! Неабходна ствараць народны аркестр.

На канферэнцыі абмяркоўвалі перспектывы самога конкурсу. Ён мае быць традыцыйным, каб раз у тры гады маладыя выканаўцы мелі магчымасць рэалізаваць свой творчы патэнцыял. Было прапанавана надаць конкурсу статус міжрэспубліканскага. Выказваліся пажаданні наконт таго, каб вынесці на конкурс праслухоўванне ансамбляў і рэдкіх фальклорных інструментаў, пашырыць праграму рознымі творчымі формамі музіцыравання (імпрывізацыя і інш.), надаць конкурсу фестывальнае гучанне, наблізіць яго да слухача.

ПЕРШЫ конкурс, вядома, увойдзе ў гісторыю нашай народна-інструментальнай музыкі. Па маштабнасці, значнасці, па ўзроўню арганізацыі (гэта плён ініцыятывы і зацікаўленасці кіраўніцтва БДК, яе выканаўчага факультэта, Міністэрства культуры) ён можа быць названы сярод самых адметных культурных падзей апошняга часу. Пра конкурс яшчэ будуць пісаць і гаварыць, прыгадаючы і аналізуючы яго вынікі.

А маладым яго ўдзельнікам наканавана развіваць, сцвярджаць сваё мастацтва, дарыць яго людзям. Нагадаю словы народнага артыста БССР М. Дрынеўскага, сказаныя на цырымоніі закрыцця конкурсу: «Гэты конкурс — выдатная памяць цудоўнаму чалавеку Іосіфу Жыновічу. Апроч таго, ён дае магчымасць для спаборніцтва маладым творчым сілам. Тут ёсць пераможцы, але няма пераможаных. Змагайцеся і перамагайце! У добры шлях!»

Ларыса ТАІРАВА,
старшы выкладчык
Мінскага інстытута
культуры.

ПЕРШ ЧЫМ больш падрабязна расказаць пра чарговы пленум праўлення СТД («ЛіМ» паведамляў пра яго ў нумары за 1 студзеня г. г.), падзяліцца ўражаннямі і меркаваннямі з нагоды даклада і выступленняў у спрэчках, — варта адзначыць угодкі адной важнай падзеі... Так, мінуў год. Летась, 13—14 студзеня, працаваў VIII з'езд Беларускага тэатральнага аб'яднання, на якім быў утвораны новы творчы саюз — Саюз тэатральных дзеячаў рэспублікі. І хоць кажуць часам, што газета жыве толькі дзень, бяру сёння лімаўскую справядачу са з'езда — і чытаю...

ТВОРЧЫЯ САЮЗЫ: ПРАКТЫКА, ВОПЫТ, ПЕРСПЕКТЫВЫ

МІНУЎ ГОД...

3 пленум праўлення Саюза тэатральных дзеячаў БССР

«...у тэатра ёсць адзінае выйсце — стварэнне сапраўды высокамастацкага твора».

«Дробязная ведамасная апена тэатра, залежнасць з'яўлення той ці іншай п'есы, спектакля ад думкі нярэдка некампетэнтнага чыноўніка вялі і вядуць да адцурання ад кіравання ўласнымі працэсамі, ад належнай адказнасці, спараджаюць у творчым калектыве чынашанаванне, кан'юктуршчыну».

«...калектывы, якія змагаліся, захавалі сумленне і выстаялі, сёння ад сутыкнення з жыццём абавязкова ствараць сапраўдны мастацкі твор, бо тое, што стрымлівала, трэба думаць, адышло ў нібыт. Але тым тэатрам, якія прызвычаліся да становішча, цяпер будзе нялёгка, даўдзецца змагацца ўжо з уласнай коснасцю, ханжаствам, фарысействам — альбо закрыцца».

«Праблем у нашым тэатральным быцці шмат. Вырасціць іх органы культуры, на жаль, не здолелі. Час настойліва сцвярджае: калі мы, творчыя работнікі, не знойдзем мужнасці і сіл узняць іх вырашэнне на слэбе, воз з месца не сцягнецца».

«Трэба часцей задумвацца над пытаннямі — якім павінен быць сёння нацыянальны тэатр, каб не згубіцца, якімі адметнасцямі вылучацца сярод іншых, што месці ў агульную скарбонку?»

«Сёння тэатр пустымі заламі разлічваецца за тое, што доўгі час бюракратыя ад мастацтва выхоўвалася паслухмянай, шэранькія «чагопажадчыні»».

Мінуў год... Наўрад ці шматлікія «сёння» ў прыведзеных выказваннях дэлегатаў з'езда можна аўтаматычна памяняць на «ўчора». Мінуў год — яшчэ ці ўжо? Абмяжуюся, аднак, толькі такой згадкай пра з'езд — без каментарыяў. Хіба што, яшчэ дадам цытату. На адно з маіх пытанняў М. Яроменка, кіраўнік творчага саюза, адказаў так (мы гутарылі для часопіса «Комунист Беларусі»): «Сапраўды, нагаворана ўжо шмат, вылучана столькі пражэктаў, што іх з лішкам хопіць гадоў на дзесяць. І цяпер гэтакі «адкат» адбыўся — сышлі эмоцыі, прапрацаваў розум. Мы разумеем, што казачы лягчэй, чым рабіць, што крытыкаваць мы ўмеем лепш, чым працаваць. Вялікі цяжар звычайна значная сіла інерцыі. Мы наважыліся на радыкальную перабудову, а цяпер стаім і разважаем — з чаго ж пачы-

наць?»

Падбор цытат можа падацца тэндэнцыйным, таму, дзеля справядлівасці, трэба заўважыць, што за мінулы год асноўныя, праграмныя накірункі дзейнасці СТД акрэслілі досыць выразна. Сярод іх — актыўны ўдзел творчага саюза ў вырашэнні кадравай праблемы, якая сёння паўстала надзвычай востра.

ПРЫНАМСІ, сказаць «паўстала надзвычай востра» — не сказаць амаль нічога. І ўвогуле, ці лічыць праблемай адсутнасць альбо наяўнасць таленту? Кожны ўдзельнік пленума СТД «Тэатр і творчыя кадры: стан, прабле-

творчых кадраў».

Вось чаму сённяшнія пашырэнне правоў сцэнічных калектываў, прадастаўленне ім большай самастойнасці ні ў якім разе не з'яўляецца нейкай уступкай, літасцю, падаванай «зверху». Менавіта ў гэтым — рух часу. Бо справа нават не ў стварэнні СТД і не ў правядзенні арганізацыйна-творчага эксперыменту, падзеях, бяспрэчна, надзвычай значных, — а ў бесперапынай і паслядоўнай дэмакратызацыі нашага жыцця, з якім тэатр злучаны мноствам бачных і нябачных сувязей.

Усім нам вельмі хацелася б, каб значныя арганізацыйныя

нілася больш за восемдзесят працэнтаў адміністрацыйна-мастацкага персаналу, была названа ў дакладзе кадравым крызісам. Як сказаць, магчыма, цяперашнія «акцёрскія бунты», апроч іншага, тлумачацца рэзідывамі таго крызісу, з'яўляюцца адплатай за колішнія, хоць і вымушаныя, ды няўзгажаныя, недэмакратычныя рашэнні? Сёння, калі кантраляваць сітуацыю былі метады ўжо не выпадае, — хто заручыцца, што кадравы крызіс не паўторыцца?

Дарэчы, бязлітаснае слова «крызіс» прагучала і ў выступленні А. Дударова. На думку драматурга, змены, якія адбываюцца ў тэатры, не закранулі сутнасць асноў творчасці. Ажыятаж вакол ставак, прэмій, надбавак да зарплат, разбуральны, неканструктыўны пафас «антырэжысёрскіх дэманстрацый» засціць галоўнае — неабходнасць духоўнай перабудовы.

Роля СТД у ажыццяўленні кадравай палітыкі, новыя прабаўванні да творчых лідэраў, розныя аспекты фарміравання труп, стан тэатральной адукацыі — вось асноўныя праблемы, на якіх засяродзіліся ўдзельнікі пленума. Зацікавілі прапановы па ўдасканаленні тэатральной справы, у прыватнасці, вылучаныя В. Маслюком і І. Пятроўскім шляхі ўмацавання творчага патэнцыялу сцэнічных калектываў. Пераканана прагучала ў выступленні А. Сабалеўскага праграма падрыхтоўкі творчых кадраў у сценах БДТМІ — вынік, напэўна, самай значнай на сённяшні дзень сумеснай акцыі інстытута, Міністэрства і саюза. Прыметна ажыццявілася зала, калі загаварылі пра мерапрыемствы, скіраваныя на паліпшыненне сацыяльна-бытавога становішча творчых работнікаў...

ГАВОРКА на пленуме адбылася ўвогуле карысная — і самім фактам нязмушанага абмену думкамі, і шэрагам цікавых ініцыятыў, прапановаў. «ЛіМ» да іх абавязкова звернецца, цяпер жа хочацца падзяліцца яшчэ адным назіраннем.

Не выклікала сумнення, што на трыбуну пленума выходзілі з набалелым, часам нават не знаходзячы адпаведных слоў, пераводзячы самае важнае ў «падтэкст»... Ды падумалася раптам, што размовы нашы — пра тое, што хвалюе і трывожыць — канчаткова ўжо згубілі прывабнае адценне навізны. І кажае мы сёння не столькі яркай ідэі, рэвалюцыйнай канцэпцыі, колькі рэальных учынкаў. Што прагнем не так новых мадэляў і сістэм, як новых п'ес, роляў — спектакляў. І што толькі яны нададуць свежы імпульс нашым развагам, дыскусіям.

Завяршу гэтыя нататкі словамі старшыні праўлення СТД СССР Н. Лаўрова, які, таксама адзначаючы першы год з «дня нараджэння» творчага саюза, піша на старонках «Советской культуры», што «трэба ўсім перагледзець ушугленне, якое глыбока ў нас сядзіць, пра судносіны «арганізацыі», «структуры» «ўстаноў» у сферы мастацтва і самога мастацкага працэсу, а тым больш выніку, у нашай справе — пра спектакль. Не залежыць ён наўпрост ні ад органаў кіравання Міністэрства культуры, ні ад грамадскага творчага саюза... Нельга «запаланіваць», арганізаваць нараджэнне таленавітых твораў. Гэта мастацтва! Гэта асобная сфера чалавечай дзейнасці. А вось асцярожна дапамагчы мастаку, стварыць для яго спрыяльныя ўмовы, прыбраць з яго шляху штучныя перашкоды, спрыяць яго наму грамадзянскаму выхаванню — гэта магчыма.

І ў гэтым наша роля...»

Андрэй ГАНЧАРОВ.

У зале «Сафіякі»

Адметнай падзеяй у культурным жыцці Полацка сталася выступленне Дзяржаўнага камернага хору Міністэрства культуры СССР пад кіраўніцтвам В. Паліцкага. Перад пачаткам канцэрта ў зале Сафіякі сабора панавала асабліва ўрачыстая атмасфера. Магчыма, таму, што аматары музыкі ўжо мелі магчымасць пазнаёміцца з выканаўчым мастацтвам гэтага калектыву па грамзапісе, выпушчаным фір-

май «Мелодія» да 1125-годдзя Полацка. (Дарэчы, гэта першы запіс, зроблены ў канцэртнай зале «Полацкі Сафіякі сабор»). А, можа, і таму, што Камерны хор нярэдка выконвае творы малавядомыя і незаслужана забытыя. Гэта значыць, што конная сустрэча з калектывам — своеасабліва адкрыццё для слухачоў. Вядома, канцэртныя праграмы хору вызначаюцца сур'ёзнасцю, складанасцю, эмацыянальнай насычанасцю, і

гэта, безумоўна, садзейнічае фарміраванню высокага мастацкага густу ў слухача.

Першы канцэрт, на якім выконвалася манюграфічная праграма з твораў Д. Бартнінскага, для многіх аматараў музыкі адкрыў спадчыну выдатнага кампазітара — глыбокага, шчырага, вельмі своеасаблівага. На другі дзень гучала харавая музыка П. Чайкоўскага, С. Рахманінава, Д. Сарці. Выкананне вызначалася асаблівай засяроджанасцю і ўзвышанасцю экспрэсіі.

Абодва канцэрты паказалі адметнае майстэрства музыкантаў: безданорнасць інтанацыі,

абсалютную раўнавагу гучання, тонкае, сапраўды артыстычнае пранікненне ў сутнасць музыкі. Высокі прафесіяналізм, вялікая творчая захопленасць абумовілі велізарны поспех Дзяржаўнага камернага хору Міністэрства культуры СССР у Полацку.

Думаецца, што высокая сіла прапаганды класічнай і сучаснай музыкі мае быць даручана калектывам, які маюць менавіта гэты творчы магчымасці. І тады філарманічныя залы будуць запоўнены ўдзячнымі слухачамі.

Л. ГЕЛЬДЗІНА.

Г. Полацк.

Есць у Мінску асаблівыя вуліцы. Ступаючы па асфальце іх, быццам чужы асцярожныя крокі людзей, што хадзілі па родным горадзе ў гады вайны. Не, не гэтымі вуліцамі — роўнымі, прамымі і шырокімі, бо іх яшчэ не было. Ды і горада, уласна кажучы, не было. Былі руіны, але руіны, якія стралялі ва ўпор. Стралялі, дзякуючы Іва-

яльную камісію, якая павінна была сказаць праўду пра Мінскае падполле. У камісію ўвайшоў і І. Новікаў. Месцамі ішоў ён ад адной былой яўкі да другой, сустракаўся з колішнімі падпольшчыкамі, каму пашанцавала выжыць, супастаўляў іх успаміны, часам вельмі і вельмі супярэчлівыя — хіба можна было ў тым вінаваціць

цый. Другая — «Вера Харужая» — убачыла свет у Маскве адначасова з выходам у Мінску дакументальнай аповесці «Руіны страляюць ва ўпор» (1962). Беларускі варыянт «Веры Харужай» перад гэтым друкаваўся ў «Малодосці» пад назвай «Сэрца інакш не можа». Назвай, якая сёння гучыць сімвалічна ўжо ў дачыненні да

самім сюжэце, колькі ў тым, што, у чарговы раз знаёмчыся з «Мінскім фронтам», мы лепш разумеем «людзей, якія наблізілі святанне» (Іван Шамякі). А, значыць, адчуваем і сам дух народаў, які вёў да масавага гераізму. Сама народная памяць прысутнічае на старонках трылогіі як своеасаблівы каталізатар чалавечага і грамадзянскага сумлення. Адначасова бачыш і аўтара — не як рэгістратара падзей, а чалавека адкрытай душы, які не толькі адчувае задавальненне ад таго, што змог, па меры магчымасці, сказаць пра многае праўду, але адначасова перажывае і нейкае, няхай цалкам і неўсвядомленае, пачуццё «віны». Бо вось жа гучыць у кнізе такое прызнанне: «Развітваючыся з героямі Мінскага падполля, аддаючы іх вобразы, іх справы на суд чытачоў, я мушу яшчэ раз прасіць прабачэння ў тых, каго не назваў ці пра каго расказаў мала, — і ў трох кнігах немагчыма расказаць пра ўсе і пра ўсіх, хто заслужоўвае сваімі подзвігамі шчырай удзячнасці нашчадкаў. Я ўпэўнены, што героіка Мінскага падполля яшчэ не раз натхніць пісьменнікаў і журналістаў на стварэнне новых кніг пра тых, хто ўмеў жыць, змагацца, умеў і з годнасцю памерці».

«СУЧАСНІК»-87

У выдавецтве «Мастацкая літаратура» выйшаў чарговы выпуск штогодніка «Сучаснік» (ункадальнік В. Супрунчук), які адкрываецца вершам П. Панчанкі «З імем Леніна».

Увазе чытача прапануюцца гутарка А. Сілянкова з І. Шамякіным «Жыць клопатамі народа», расказ А. Афіроўскага пра старшыню першага рэўнома Чукоткі беларуса Міхаіла Мандрына «Сорак сем дзён аднаго жыцця», выступленне старшыні калгаса «Барацьбіт» Пухавіцкага раёна І. Манарэвіча «Чалавек на зямлі» (літаратурны запіс В. Мысліўца), нарысы М. Вайццяшонак «Справядлівае лета», І. Канановіча «Зорны час Уладзіміра Шванкова», А. Казловіча «Сонечны зайчык», А. Пісьмянкова «Лесавік», В. Шырко «Калі спявае зямля», паэма Г. Каржанеўскай «Рэтушоры».

Маналог брыгадзіра метрабудуцаў Віктара Ніслава «Самая галоўная станцыя» запісаў А. Мікалайчанка. «Рэформа ў школе і наля...» — публіцыстычны роздум настаўніка і паэта У. Верамейчыка. Асобныя эпізоды з жыцця П. М. Мацэрава ўзнаўляе С. Паўлаў — «Споведзь ля Вечнага агню». В. Саламава — геранія нарыса А. Уладзіміравай «Старонкі партызанскага летапісу». Праблемы сучаснай анкалогіі закранае Ц. Панцішэнка — «Пад знакам міласэрнасці». П. Прыходзька ўспамінае пра А. Куляшова — «Крыніца надзеі».

У раздзеле «Роздум над кнігай» прадстаўлены зборнік публіцыстыкі «Вясёлка над полем».

ЧАСОПІСЫ

НАЗЫВАЮЦЬ ЛАЎРЭАТАЎ

Рэдакцыйная калегія часопіса «Полымя» прысудзіла літаратурныя прэміі за лепшыя творы, апублікаваныя на яго старонках у 1987 годзе. У галіне прозы — Я. Скрыгану за аповяд «Скураное паліто» (першая прэмія), Т. Гарэлікавай за аповесць «Прыфэрыя» (другая); паэзіі — М. Дуксу (першая), С. Грахоўскаму (другая). Першую прэмію за нарыс «Цюменская нафта» атрымаў А. Мачец.

У галіне крытыкі і літаратуразнаўства адзначаны — А. Каўно за артыкул «Нялёгія дарогі кнігадруку» (першая прэмія), М. Ермаловіч за рэцэнзію «Сустрача назаўсёды» на кнігу С. Паўлава «Лісты ў будучыню» (другая).

Лепшымі публікацыямі мінулага года рэдакцыя часопіса «Малодосць» прызнала аповяд В. Шалевіча «У мястэчку», «24 гадзіны з жыцця мастра», «Падзенне», нізку вершаў А. Дзвіжа, артыкул Г. Станкевіча «Гісторыя трыццаці выгнаннікаў», рэцэнзію Л. Тарасюк «Спасціжэнне Купаль», ілюстрацыі мастаціні А. Карповіч. Лаўрэатам уручаны прэміі і ганаровыя дыпламы часопіса.

ВІШНУЕМ!

Сэрца інакш не можа

Івану НОВІКАВУ—70

ну Кабушкіну, Ісаю Казінцу, Мікалаю Кедышку, Васілю Жудро, Івану Матусевічу... Дзесяткам, сотням іншых людзей, актыўных удзельнікаў і кіраўнікоў Мінскага камуністычнага падполля, якое дзейнічала ў акупіраваным ворагамі горадзе.

Сёння прозвішчы іх мы ведаем. Ганарымся, што яны ўвекавечаны ў назвах вуліц. І, відаць, у клопатах мітуслівых будняў часам забываем, што гэтае вяртанне імёнаў загінуўшых герояў, гэта сама як і нямногіх жывых, адбылося не без удзелу нашага таварыша па яру. Менавіта дзякуючы Івану Рыгоравічу Новікаву, яго кнігам «Руіны страляюць ва ўпор», «Дарогі скрыжаваліся ў Мінску», «Да святання блізка», што склалі трылогію «Мінскі фронт», праўда пра Мінскае камуністычнае падполле стала набыткам мільёнаў людзей у рэспубліцы і далёка за яе межамі.

Творчы і грамадзянскі подзвіг па значнасці роўны таму, які здзейсніў Сяргей Смірноў, не адзін дзесятак гадоў ідучы слядамі тых, хто ў першыя дні, тыдні і нават месяцы грознага і трывожнага сорак першага трымаў абарону ў Брэсцкай крэпасці. Праўда, С. Смірноў даводзілася ў асноўным разлічваць на ўласныя сілы. І. Новікаву ў гэтым сэнсе пашанцавала. ЦК КПБ стварыў спецы-

людзей, якія праз гады многае забыліся.

Праўда, былі і такія, хто свядома хацеў узвільчыць сваю ролю ў барацьбе з нямецка-фашысцкімі захопнікамі, а калі-нікала і абяліць сябе. Усе гэтыя звесткі І. Новікаў неаднойчы супастаўляў і правяраў, бо ведаў: яму, дакументалісту, ніхто не даруе нават самай маленькай недакладнасці. Не даруюць ні жывыя, ні мёртвыя.

Пэўны вопыт працы ў дакументальных жанрах ён ужо меў. Валодаў і неблагім журналістыкім багажом. Да вайны скончыў Магілёўскі газетны тэхнікум, вучыўся ў Аршанскім настаўніцкім і ў Ленінградскім інстытуце журналістыкі імя В. В. Воруўскага. Вучобу перапыніла вайна — студэнт стаў салдатам. Пасля вайны завочна скончыў аддзяленне журналістыкі Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта імя У. І. Леніна. Працаваў у клімавіцкай раённай газеце «Камуна», у рэспубліканскай «Советской Беларусі», стаў уласным карэспандэнтам газеты «Правда» па Беларускай ССР.

З ранейшых кніг найбольш удаліся дзве. Адна — «Дзесяць тыдняў у Злучаных Штатах Амерыкі» — дарчы, І. Новікаў быў першым беларускім журналістам, хто прыняў удзел у рабоце Генеральнай Асамблеі Арганізацыі Аб'яднаных На-

творчасці самога І. Новікава. Дакрануўшыся да жывых сведчанняў эпохі — спачатку лістоў Героя Савецкага Саюза Веры Захараўны Харужай, пасля ўспамінаў удзельнікаў падполля, многіх сакрэтных дакументаў, ён ужо не мог не расказаць пра гэта іншым, бо бачыў у тым пісьменніцкі і грамадзянскі абавязак...

Спакойна чытаць «Мінскі фронт», колькі б разоў да яго ні звяртаўся, нельга. Скажаць, што сам сюжэт трылогіі не прываблівае, пайсці насуперак ісціне. І. Новікаў умее заінтрыгаваць чытача, павесці, як кажучы, за сабой. Прыгадаем, напрыклад, як пачынае ён гаворку пра Івана Кабушкіна: «Хто ён, гэты таямнічы Жан? Яго ведалі ўсе падпольшчыкі Мінска, але ніхто з іх не мог назваць ні сапраўднага імя яго, ні прозвішча, ні спецыяльнасці, ні месца нараджэння. Для адных ён быў проста Жан, для другіх — Жан Назараў, для трэціх — Аляксандр Назараў або Сашка, для чацвёртых — Аляксандр Кабушкін.

Адны сівярджалі, што ён з-пад Масквы, другія — што з Казані, трэція — што з Калінінскай вобласці, а той-сёй мог запэўніць, што Жан — пастаянны жыхар Ленінграда.

Чалавек-загадка. Як адшукаць ягоны след? Аднак справа не столькі ў

Толькі не маўчанне...

Здаецца, зусім нядаўна ў майстэрні жывапісца Івана Рэя было цесна ад выстаўленых уздоўж сцен палотнаў. Упрыгожаныя—апанутыя ў рамы, яны чакалі адпраўкі ў Палац мастацтваў. Мастак рыхтаваўся да персанальнай выстаўкі. Выстаўка адбылася, на ёй экспанавалася каля 100 жывапісных твораў. І цяпер, асэнсоўваючы вынікі выстаўкі, аўтар гутарыць з нашым няштатным карэспандэнтам.

— Іван Пятровіч, вы пачыналі як мастак-манументаліст. Калі вы ўпершыню звярнуліся да станковых твораў?

— Манументалістам я стаў толькі ў 1959 годзе на апошнім курсе Беларускага тэатральна-мастацкага інстытута. Захапіўся вывучэннем колеразнаўства, і сваю дыпломную работу «Ураджай» вырашыў як мазаічнае пано. У той жа час для мяне зусім натуральным было прадаўжаць займацца станковым жывапісам.

— Вы стварылі цыкл палотнаў, прысвечаных Вялікай Айчыннай вайне, сярод якіх «Сям'я» (1977), «Партызанскі сувязны» (1969), «Дзякуй, мама!» (1975),

«З вогненнай вёскі» (1978), «Светлячок» (1978—1979), «Былы вогненны гадоў. Год 1941-ы» (1984), «Зямля мая, Беларуская» (1985). Гэтыя творы закранаюць такія пласты перажывання, якія ніколі не пойдуць з народнай памяці. Напэўна, кожны мастак, калі звяртаецца да трагічнай тэмы вайны, павінен адчуваць асаблівую адназначнасць?

— Хораша некалі сказаў Максім Танк пра тое, што народ можа дараваць мастаку многае, але толькі не маўчанне, калі вырашаецца яго лёс. Цяпер жа вырашаецца лёс усяго свету, над якім павісла пагроза знішчэння. Я ўпэўнены, што той, хто не ведае ці забыў мінулае, забыў урокі вайны, не зможа абараняць сваю будучыню. Для беларускіх мастакоў цікаваць да палітычнай тэмы (а менавіта да гэтай тэмы адношу і памяць пра вайну) звязана з пільнай увагай да чалавека і навакольнай рэчаіснасці.

— Акцёр, як вядома, па настрою залы адчувае, атрымалася ці не атрымалася роля. А як адчувае зваротную сувязь мастак?

— Не буду кранаць узровень эстэтычнай падрыхтоўкі большасці нашых глядачоў. Гэта — пытанне асобае. Але, на жаль, цяпер і ў многіх мастакоў страчана пачуццё зваротнай сувязі. Мабыць, прычына ў хібах дагаворнай сістэмы. Мастак арыентуецца не на глядача, а на густ экспертаў Міністэрства культуры, якія вызначаюць якасць заказу. Недадана ў гэтым плане і работа Мастацкага фонду. Выконваючы заказ прадпрыемства, аўтар не ведае, як будзе на яго работу—карціну, пейзаж і г. д.—рэагаваць людзі, якім яна адрасуецца і перадаецца праз пасрэдніцтва фонду. Работу мастака ў гэтым выпадку прымае і ацэньвае мастацкі савет і заказчык у асобе адміністратара прад-

І. РЭІ. Алаіза Пашкевіч (Цётка).

прыемства. Пра далейшае жыццё твора, мастака, не ведаем нічога. Зваротнай сувязі няма (не лічым асобных выпадкаў, калі грамадскасць рэзка адмоўна

ацэньвала творы мастакоў).

— А выстаўкі? Персанальныя, групавыя, рэспубліканскія... Ці не закліканы яны забяспечваць сувязь «мастак—гледзца»?

— Асабіста мне персанальная выстаўка дала вельмі многае. Я атрымаў новы імпульс да творчасці. Але чакаў я магчымасці выставіцца доўгія гады. Зрабіць персанальную выстаўку—гэта, скажу вам, вялікая праблема.

— Ці можаце вы сказаць, што валодаеце ўласным творчым метадам?

— Такого аднойчы і назаўсёды знойдзенага метаду ў мяне няма. Мне часта палохае белае палатно на падрамніку. Аднекуль прыходзяць сумненні, з чаго і як пачынаць, хоць вобраз выношваў доўга і, здавалася б, усё ўжо абдуманна. Гэта ж атрымліваецца і ў паездках на эцюды. Не кожны стан прыроды цікавы для мяне як для жывапісца. Напрыклад, у сярэдзіне летняга сонечнага дня ўсё зялёнае, белаватае нейкае і не сабрае. Затое к вечару, калі сонца на заходзе,—казка!

Часам даводзіцца чуць ад сваіх калег такія словы: «Да выстаўкі пафарбаваў пару карцін». Гэта гучыць кашчунна ў адносінах да творчасці. Нават раму нельга проста фарбаваць. Яе трэба падабраць і ўпісаць у гармонію з карцінай. Мне думаецца, калі будзем грэбаваць работай з прыроды, сапраўды будзем не пісаць, а фарбаваць.

— Раскажыце пра вашы творчыя планы.

— Я не прыхільнік нейкай адной тэмы. Зямля і людзі, іх непарыўная сувязь, памяць аб мінулым, нашы сённяшнія праблемы—усё гэта вабіць, прыцягвае...

Вяла гутарку Ларыса САЛАВЕІ.

СОН

Жыццё — двухіснае: сон мае ўласны свет,
Мяжа між з'явамі названа ўяўна
Як ява й смерць: сон мае ўласны свет,
І свой сусвет рэальнасці ўтрапёнай,
І ў развіцці дыханне маюць сны,—
І дотык радасці, пакуты, слёзы;
Калі не спім, на думкі нашы ціснуць,
Калі не спім, лягчайшая робяць ношу,
Існуюць з намі; робяцца часцінкай
Нас, як і часу нашага, яны.
І вешчунамі вечнасці праходзяць,
Нібыта духі прошласці,— вшчучоць
Пра будучыню, як сібілы; ўладна
Тыранячы нас болей і кунегай;
Рабіць змушаюць, што яны захочуць,
І зданню зніклай узрушаюць нас,
Страх ценяў счэзлых — ці яны такія?
Мінулае ўсё — ценя? А што ж яны?
Стварэнні розуму? — Бо розум можа
Ім створанымі насыляць планеты
Істотамі яснайшымі за існых,
Жыццё ўдыхнуць, каб плоць перажылі.

Я здань прыгадаваў, што мне здалася
Магчыма ў сне — бо думка можа ўраз
Дрымлівае ў сябе ўвабраць гады
І доўгае жыццё зрабіць гадзінай.

II

Дваіх я ў росквіце юнацтва бачу,
Стаяць на ўзгорку, на пакатым схіле,
Зялёным і адхонватым, быццам
Мыс доўгага хрыбта, адно што мора
Няма, якое б лашчыла падножжа,
Ды надта краёвід жывы, і хваля
Лясоў і ніў, і хаты дзе-нідзе
Параскіданыя, і дым сукрысты
Над стрэхамі займаецца; — узгорак
Аздоблены каронай з дыядэмай
Дрэў, высаджаных незвычайна —

кругам,

Ды не гульнёй прыроды, чалавекам:
Дзяўчына і юнак стаялі там,
Яна глядзела долу на красу,
Такую, як сама, ён — на яе;
Абодва маладыя, а яна
Прыгожая, адно што ўзрост іх розны,
Дзяўчына ў слодычы маладзічкавай
Чакала поўні радасці жаночкай;
Хлапчук быў маладзей, але душа
Перарасла гады яго і вочы
Адзін, ім любы, твар шукалі ў свеце.
І твар світаў яму: хлапчук сачыў
Пакуль не закацілася аблічча;
Быў існасцю яе, яе дыханнем;
Быў голасам яе, ды з ёй маўчаў,
Ад слоў яе трымцеў; яна была
Ягоным зрокам, і яе вачыма
І свет і колер бачыў: перастаў
Жыць у сабе; жыццём ягоным стала,
Рэцз ягоных думак акіянам,
Што ўсё трымаў: ад голасу яе,
Ад дотыку і кроў цякла памклівай,
Яго шчака гарэла — толькі сэрца
Не ведала, адкуль агонь займаўся.
Яна ж яго пачуцці не прымала:
Уздыхала не па ім; і ён ёй быў
Як брат — не больш, і гэтага замнога
Было, — братоў не мела і яго
Сваёй дзіцячай дружбаў адарыла;
Яна была нашчадкай адзінай
Старога роду — называцца братам
Любіў і не любіў ён. А чаму?
Час адказаў, бо іншага кахала,

Яна кахала іншага цяпер
І пазірала ў далечынь са схілу,
Адкуль яе каханага стаеннік
Чаканне апырэдзіць прыляціць.

III

І раптам сну майго настрой змяніўся.
І замак старажытны ўзнік, ля сцен
Стаяў стаеннік, гунькаю акрыты:
Стаяў каля вакна ў пакоі замка
Юнак, я пра яго казаў, — самотны,
Бляднеў, хадзіў з кутка ў куток, ды вось
Ён сеў, схопіў пяро, пачаў пісаць,
Не разабраў я слоў яго, а потым
Паклаў на рукі голаў і затросся,
Бы ў ліхаманцы — потым зноў падняўся,
Зубамі і дрыготкімі рукамі
Падраў, што напісаў, ды слёз не ліў.
І ў рукі ўзяў сябе, прынамсі, выгляд
Зрабіў, што ён спакойны, і ўвайшла
У гэты час яго кахання пані;
Яна ўсміхнулася рахмана, хоць
І ведала, што ён кахаў яе,
Мілоць пра ўсё сказала, ценя яе
Яму захмарваў сэрца, і яна
Не бачыць не магла, што ён няшчасны.
І ён устаў, і холадна-пяшчотна
Руку паціснуў ёй, на твары ўміг
Ягоным думкі ўслых загаварылі,
І зніклі так, як і прыйшлі, імгненна;
Ён выпусціў яе руку, і выйшаў
Паволі, быццам і не развітаўся,
Яны ўсміхнуліся ўзаемна, ён
Стары палац пакінуў, выйшаў з брамы,
Сеў на стаенніка, пяхаў, больш
Ён не пераступаў парог сівелы.

IV

І раптам сну майго настрой змяніўся.
Юнак мужчынам стаў, сярод пустэч
У полымных краях знайшоў прытулак,
Душа яго абнашчылася сонцам,
Нязвычайная прырода акаляла
Яго, ён не такі быў, як раней,
Ён вандраваў на беразе, на моры,
І размаіта вобразы паўсталі,
Найшлі, як хвалі на мяне, ды ён
Часцінкай іхняй быў, і ўбачыў я,
Што ён ляжаў, ад спёкі ратаваўся
Сярод абваленых калон пад ценем
Разбітых сцен, што дойдзідаў імяны

Перажылі; драмаў ён, побач з ім
Вярблюдзі пасвіліся, ля фантана
На прывязі стаялі скакуны,
Мужчына ў доўгіх насавых на варце
Сядзеў, а ўсе наўкол драмалі чуйна,
І ўсе акрытыя былі блакітам
А гэтакім бясхмарным, ясным, чыстым,
Што бог самотны бачыўся ў нябёсах.

V

І раптам сну майго настрой змяніўся.
Заручана яго кахання пані
З другім, хто не кахаў яе, як ён,
У доме родным ад яго далёка
Жыве яна, акружаная дзецьмі,
Працягам прыгажосці, — ды пабач?
Сябе на твары раптам выдас сум —
Самазмагання ўнутранага ценя;
Апаў пагляд, нібыта наліліся
Павекі непралітымі слязьмі.
Адкуль той сум? Усё, што любіць, мае,
Таго няма, хто так яе кахаў,
Пажаднасцю, схаваным кепска смуткам
Ён не збытанжыць думак чысціню.
Адкуль яе маркота? Не кахала
Яна яго, надзей не пакідала,
Ён — здань мінулага —
не быў часцінай,
Таго, што розум мучыла яе.

VI

І раптам сну майго настрой змяніўся.
Вандроўнік дома. Бачу, як стаіць
Ля алтара з нявестай, твар прыгожы
Яе, ды не такі, які належыў
Яго юнацтва зорнаму святлу,
І каля алтара зноў твар яго
Змяніўся, тое ж самае ўзрушэнне
Узрушыла, як і ў пакоі замка,
Усё яго нутро ў самоце, потым,
Як і часінай той, на твары ўміг
Ягоным думкі ўслых загаварылі,
І зніклі так, як і прыйшлі, імгненна.
Спакойны ён стаяў і як належыць
Пакляўся, толькі ўласных слоў не чуў,
І ўсё пайшло кругамі, ён не бачыў,
Што адбылося, што адбыцца мела —
Адно стары палац і залу бачыў,
Пакоі запаветныя, і месца,
Дзень і гадзіну, сонца бляск, і ценя,

«Я ЗНОЎ НА ХВАЛЯХ
БУРНЫХ...»

1816—найбольш трагічны год у жыцці Байрана, але і год багатага плёну ў яго творчасці.

На пачатку 1816 года яго канфлікт з кансерватыўнымі палітычнымі і грамадскімі коламі буржуазна-дваранскай Англіі дасягнуў свайго апагею. Швецкая чэрнь і афіцыйны Альбіён хутка адчулі небяспеку палітычных выступленняў Байрана ў Палаце лордаў, вастрыню сатырычных твораў паэта, у якіх ён смела выкрываў унутраную і знешнюю палітыку ўрада, клеймаваў рэакцыйных палітычных дзеячаў, пасягнуўшы нават на асобу самога прынца-рэгентна, будучага караля Георга IV, з'едліва асмейваў маральна-этычныя загану сучаснага яму грамадства. Асабліва ўзмацніліся ганенні на Байрана пад час яго шлюбаразводнага працэсу. Зброяй барацьбы з паэтам-бунтарам стала яго жонка Анабела Мілбэнк, няўдалае жыццё з якой працягвалася каля года. Адрозна пасля нараджэння дачкі Ады Аўгусты жонка забрала немаўля з сабой і без ніякіх тлумачэнняў пераехала да сваіх бацькоў. Байран быў абвінавачаны ў амаралізме і іншых смяротных грахах. Пачалося свядомае, арганізаванае і мэтанакіраванае ішчаванне паэта ў друку і шведскіх гасціных. Пра цяжкі душэўны стан Байрана сведчаць радкі з яго верша «Бывай!», напісанага ў сакавіку.

Бывай! Два сэрцы раз'яднаны.
Я, узлуды ў верніцы тугу.

Самотны, люты, зацкаваны
Ад жудасці снанаць магу.
(Пер. Р. Бардуліна).

Гэтыя горкія словы развітання адносіліся не столькі да былой жонкі, колькі наогул да няўдзячнай бацькаўшчыны. 24 красавіка Байран мусіў быў пакінуць радзіму—і назаўсёды. Апошні верш, напісаны ў Англіі, — «Стансы да Аўгусты» — стогн адчаю і разгубленасці:

Калі згасіў праменне змрон,
А розум цемра спавіла,
Надзей мой самотны крок
Па сцэжыцы блытанай вяла...
(Пер. У. Дубоўні).

У гэты час распачы і жуды ў Байрана нават з'явіліся думкі аб самагубстве, што празрыста выказаны ў вершы «Урываек»:

Што смерць? Спачын? Ці, можа,
цэлы свет,
А мы—яго часцінка, ці фрагмент?
Жыццё ж, як прывід. Бачу толькі ў ім
Я тое, што здаецца мне жывым.
(Пер. М. Танна).

У апакаліпсічным творы «Цемра» знайшлі адбітак не толькі асабістыя настроі паэта-выгнанніка, але і аб'ектыўныя перспектывы развіцця гістарычных падзей антаганістычнага грамадства, сведкам якіх быў Байран: шматлікія захопніцкія войны, напружаная барацьба класаў. Усё гэта прымузіла паэта намаляваць жажлівыя карціны ўсеагульнага

ўзаемазнішчэння. Адначасова працягваецца праца над трэцяй песняй «Падомніцтва Чайльд Гарольда», дзе праз настрой адчаю і разгубленасці прабіваюцца нясмелыя парасткі надзей:

Я зноў на хвалях бурных, зноў
у моры,
Што ярасна ўзлятае нада мной,
Як вольны конь, што звыкся
з непакорай
і з цуглямі, напяртымі струной.
(Пер. У. Караткевіча).

Паэт не скарыўся: наперадзе яго чакалі свабода і творчасць. На пачатку чэрвеня як бы на адным дыханні створана адна з вяршынь яго паэзіі — «Шын'ёнскі вязень». Апісанне змрочнай турмы, дзе пакутуе герой паэмы, успрымалася сучаснікамі як сімвалічнае ўва-сабленне палітычнай рэакцыі, што ўсталявалася ва ўсёй Еўропе:

Сіроць цямяна, просвіту нідзе:
То ноч — не ноч, і дзень — не дзень,
І не астрожны клятвы змрон,
Што муціць аслабелы зрон,—
Пусталарожні сіроць прастор
Без руху, часу і без зор...
(Пер. У. Дубоўні).

Якую надзвычайную моц духу, якую сапраўды неабсяжную творчую энергію праявіў паэт у гэтых трагічных абставінах! Апроч вышэйназваных твораў, мастацкія набыткі Байрана былі падсумаваны ў драматычнай паэме «Манфрэд», дзе ўздымаецца агульнафіласофская праблема сэнсу чалавечага існавання, — гэтым гімне духоўнай нязломнасці гордай і мужнай чалавечай асобы ў самых неспрыяльных абставінах: герой паэмы не скараецца, не здраджвае сваім перакананням нават перад пагрозай смерці.

І вось сярод гэтых шэдэўраў, напісаных на працягу ўсяго аднаго года, асаблівае месца займае ў многім таямнічым і дагэтуль не разгаданым невялікім паэмам «Сон». Глыбіня яе філасофскага

зместу, вытанчаны псіхалагізм і пранікнёная лірычнасць выклікалі захапленне М. Ю. Лермантава.

У першай страфе сьвярджаецца парадасальная думка аб аўтаноміі, нават перавазе духоўнага свету асобы над рэальным жыццём. Але калі мы згадаем трагічныя ўмовы, у якія трапіў паэт у той час, мы зразумеем пераканальнасць яго пазіцыі. Каб захаваць сваю духоўную аўтаномію, зберагчы дарагія яму ідэалы, Байран абавёраў на свой унутраны свет, і выйграў у гэтай няроўнай барацьбе з варожымі абставінамі.

У тыя змрочныя часы ён знайшоў падтрымку ў зводнай сястры Аўгусты, з якой яго заўсёды звязвала шчырая і сардэчная дружба, у сяброўскіх адносінах да яго Шэлі, таксама паэта-выгнанца, з якім у Байрана супадалі ідэйна-мастацкія пазіцыі. Але быў яшчэ адзін

Усе, што звязвала гадзіну, месца,
Яе, што лёсам стала, — ўсе прайшло
І паміж ім паўстала і святлом.
Чаму ўсе гэта ўзнікла ў міг такі?

VII

І раптам сну майго настрой змяніўся.
Змянілася яго каханьня пані,
Яе душу ўзяла хвароба, розум
Яе пакінуў незусім, і вочы
Свайго не мелі бляску, толькі позірк
Зрабіўся незямны, яна царыцай
Краіны фантастычнай стала, думкі
Перамяшчаліся несумяшчальна,
Міраж, зусім неспасціжымы іншым
Вачам, быў зразумелы толькі ёй.
Вар'яцтвам гэта лічыць свет,
ды мудрасць —
Вар'яцтва горшае яшчэ і позірк
У меланхоліі — страшэнны дар.
Што гэта, можа праўды тэлескоп?
Фантазіяй сваёй ён ясніць далеч,
І агаляючы як ёсць жыццё,
Рэальнай надта робіць рэчаіснасць.

VIII

І раптам сну майго настрой змяніўся.
Вандроўнік зноў самотны, як раней.
Усе, што ля яго снавалі, зніклі,
Ці з ім змагаліся, ён быў мішэнню
Зайздросці і паклёпаў, зацкаваны
Пагардай і нянавісцю, яго
Боль і пакуты толькі разумелі,
Ён, як манарх Пантыйскі даўніх дзён,
Атруту еў, але яна над ім
Не мела сілы, страваю была,
Ён перанёс, што іншым смерць нясло,
Псябравалі з ім Сузор'і, Горы,
Дух Вечнасці імклівы, з імі ён
Меў дыялогі, і яны яму
Даверлілі таемнасць і магічнасць,
Шырока кнігу Ночы адгарнулі.
І галасы з прадонняў адкрывалі,
Яму сакрэт і цуд. — Хай будзе так.

IX

І знік мой сон, ён болей не змяняўся.
Ён незвычайны меў парадак, лёс
Дваіх быў так прасочаны, амаль
Як сапраўды — адна жыццё вар'яцтвам
Закончыла, пакутамі — абое.

Ліпень 1816

З англійскай перапрацаў
Рыгор БАРАДУЛІН.

чалавек, які нават, магчыма, і не пада-
зраваў, што падтрымаў пэрта ў гадзіну
суровых выпрабаванняў. Гэта Мэры Эн
Чаварт — першае юнацкае каханне Бай-
рана: «Уздыхаў па многіх, ды ў жыцці
ўпехаў адна, недасягальная была» («Па-
ломніцтва Чайльд Гарольда»). У другой
і трэцяй строфах паэмы «Сон» ён на-
гадвае сваё дзяцінства, калі пятнаціці-
гадовым падлеткам сустрэў юную спад-
чынніцу суседняга з яго родавым Нью-
стэдскім абацтвам маёнтка Анслі юную
дзяўчыну, старэйшую за яго на некалькі
гадоў, і паказаў яе глыбока і шчыра,
на ўсё жыццё: пра раньне замужжа міс
Чаварт у жніўні 1805 года, што няўпеш-
ным горам адгукнулася ў душы паэта:

Усе ў смуге. Няма любімай Мэры,
І жаль такі, што й слоў не падабраць.
(Пер. Я. Семіянона.)

Байран прысвяціў ёй шмат вершаў:
«Успамін» (1806), «К лэдзі» (1807),
«Што ж, ты шчаслівая...» (1809), «Пая-
дынак» (1818) і шэраг іншых, сярод
якіх вылучаецца такі шэдэўр, як «Бы-
вай!», перакладзены на рускую мову
М. Лермантавым, а на беларускую яго
нядаўна ўзнавіў Р. Барадулін:

Бывай! Каб несці да святла
Магла малітва іншы лёс,
Мая б узвысіць памагла
Тваё імя за край нябёс...

Гэта было літаральнае каханне да са-
май магілы: да яе звернуты і адзін з
апостых вершаў паэта «Каханне і
смерць», перакладзены на рускую мову
А. Блокам, а на беларускую яго ўзнавіў
таксама зусім нядаўна Р. Барадулін:

Жыве каханне не па нашай волі,
Што я нялюб, папрокам не крану,
Мой лёс нананавуў не мець патолі,
Кахаць цябе ўсяму ў данор адну.
Гэтае высакароднае пачуццё без
узвешчана Байран найбольш поўна ўсла-
віў у паэме «Сон», перакладзенай на
беларускую мову Рыгорам Барадуліным
да цяперашняга юбілею Байрана.

Вадзім НЕБЫШЫНЕЦ.

ЗАКЛІК старшыні
праўлення БФК І. Чыг-
рынава ўсебакова аб-
меркаваць нацыянальн у ю
праграму «Спадчына», выка-
заць свае прапановы і заў-
вагі стаў пачаткам размовы
вострай і праблемнай.

З разуменнем складанага
працэсу станаўлення новай
грамадскай арганізацыі прэ-
зідыум патрабавальна і
прынцыпова паставіўся да
ролі і задач Фонду культуры
ў справе патрыятычнага,
грамадзянскага, эстэтычнага
выхавання чалавека. Сярод

вай музыцы, — мізэрная част-
ка маладога пакалення. Фонд
культуры і службы таму,
каб стварыць умовы для са-
мавыяўлення, самасвяр-
джэння юнакоў і дзяўчат,
для рэалізацыі іх творчых
пакненняў, маладога запалу
душы на карысць грамад-
ству. І самае важнае: асвет-
на-гістарычная работа, бо
пакуль што мы або з ухва-
леннем прымаем пэўныя па-
дзеі, або катэгарычна аб-
вяргаем ці, урэшце, замоўчваем.
Давайце вучыцца разглядаць мі-

ральным асяроддзі. Няхай
Фонд культуры фарміруе
своесаблівыя экспедыцыі з
запрашэннем усіх жадаю-
чых. А вось кардынальных
змен чакае сучасная паліты-
ка горадабудаўніцтва, што
супрацьпастаўляе чалавека
прыродзе, парушае адвечную
аднасць з зямлёй. Функцыя-
налізм, канструктыўнізм аб-
вяргаюць духоўнасць, хара-
ство. Якая ўжо тут любоў
да родных мясцін! Бязлікія
шэрыя гмахі спараджаюць
адчужэнне людзей. І што мо-
жа змяніць кразнаўства,

Асабліва своечасовым будзе
выхад фільма пра БССР да
70-годдзя БССР і Кампар-
тыі Беларусі.

— Жывы працэс збера-
жэння, захавання спадчыны,
роскрыткі мастацтваў уключ-
чае ў сябе неад'емнае звя-
но — пераемнасць. Бяс-
спрэчна, што самае тонкае
выхаванне не абыводзіцца без
прапаганды, без рэкламы,
калі карыстацца ультрасу-
часнай тэрміналогіяй, выка-
заў меркаванне намеснік за-
гадчыка аддзела культуры
ЦК КПБ Р. Л. Бузук. І та-

«СПАДЧЫНА» — ПРАГРАМА ЗМЯСТОЎНАЯ

На чарговым пасяджэнні прэзідыума праўлення Беларускага фонду культуры
абмеркавана доўгатэрміновая праграма «Спадчына»

мноства таварыстваў, якія
закліканы службыць выхаваў-
чым мэтам, Фонду належыць
знайсці сваё месца, вызна-
чыць свае функцыі, каб не
дубліраваць дзейнасць пэў-
ных устаноў і арганізацый,
а садзейнічаць іх рабоце,
агульнымі намаганнямі ра-
таваць культуру. І пакуль
Фонд культуры навобмацак,
інтуітыўна шукае свае ад-
метныя кропкі прыкладання
сіл, абавязак кожнага, хто
турбуецца пра родную ніву,
прыйсці на дапамогу, падка-
заць, параіць, даць накіру-
нак. З такіх разваг і мерка-
ванняў распачалася гутарка
на пасяджэнні прэзідыума.

— Калі гаварыць пра сфе-
ры дзейнасці Фонду культу-
ры, то гэта ў першую чаргу
дзіцячыя і маладзёжныя
ўстановы. Выхаванне новых
пакаленняў праз катэгорыі
эстэтыкі і маралі, на глебе
роднай культуры павінны
даць добрыя ўсходы. Ад
канкрэтнага да абстрактна-
га — такі працэс пазнання,
мыслення, — зазначыў А. Вя-
рцінскі. — Пазбаўлены духоў-
най павязі з маленькай ра-
дзімай, чалавек не здольны
любіць чалавецтва. Патрыя-
тызму трэба вучыць з мала-
ленства, і не высокімі сло-
вамі, а пашанай да мінуў-
шчыны, да папярэднікаў.
Нам давядзецца выпраўляць
былыя памылкі. Фонд куль-
туры закліканы шукаць
шляхі кантактаў з педагога-
мі, камсамольскімі работні-
камі, непасрэдна з мала-
дзёжнымі аб'яднаннямі. Та-
кія кантакты, наколькі вядо-
ма, ужо наладжаны. Спалуч-
чэнне педагогікі і ідэалогіі
— вось тая жыватворная гле-
ба, што, будзем спадзяваць,
выпесціць парасткі вы-
сокай духоўнасці.

— Трэба навучыцца слу-
хаць моладзь, слухаць і да-
памагаць разабрацца ёй у
гістарычным мінулым краі-
ны. «Белыя плямы» ў нашай
гісторыі спрыяюць скажона-
му ўспрымання рэчаіснасці,
— гаварыў народны артыст
БССР В. Тураў. — Мы часта
паспешліва кідаемся ў рос-
пач, маўляў, поўная безду-
хоўнасць моладзі, запаланілі
свет бездухоўныя рокеры,
металісты, хвалісты. Але гэта
панікёрства. Большасць
моладзі свядома імкнецца
да ўдзелу ў дэмакратычнай
перабудове грамадства, га-
това самаахвярна аднаўляць
помнікі, ствараць музеі, паз-
наваць этнас і фальклор
свайго краю. І мы абавяза-
ны ім дапамагаць. Бяздум-
ныя ж маладыя людзі, якія
шукаюць збавення ад пуста-
ты ў наркатыках і крыклі-

нулае з пазіцыяй аб'ектыў-
ных, каб моладзь не толькі
асуджала, але і верыла ў
пераможную сілу нашых гу-
маных ідэй, высокіх ідэа-
лаў сацыялізму.

Вялікую патэнцыяльную
сілу патрыятызму, адданасці
Радзіме, а значыць і духоў-
ную моц нясе ў сабе краз-
наўства. Кразнаўства як
навука і як грамадскі рух
сёння перажывае ў рэспублі-
цы стадыю заняпаду. Гэта
балючая праблема: шмат
якіх з гарадоў не маюць
кразнаўчых музеяў, спыні-
лася ці прыгасла даследча-
пошукавая работа з мэтай
увекавечання імёнаў герояў,
памятных дат, не ўсе маг-
лы салдат-змагароў выяўле-
ны і ўшанаваны. Ды і мала
хто ведае гісторыю сваёй
вёскі, вуліцы, нават гісто-
рыю сваёй сям'і. Разбураецца
некалі непарушная ад-
насць пакаленняў. Ці не тут
карані моднага зараз нігі-
лізму, які пагражае раз'яд-
наць людзей?

Прызнаючы вострую на-
дзённасць абуджэння краз-
наўчага летапіснага руху на
Беларусі з найбольшым пры-
цягненнем да гэтай высака-
роднай справы моладзі, прэ-
зідыум праўлення БФК раз-
зам з тым выказаў перасця-
рогу: не гнацца за колькасцю
музеяў. Для стварэння
музейнай экспазіцыі патрэб-
ны ўмовы: памяшканне пло-
шчай не меней 400 квадрат-
ных метраў, пэўны тэмпера-
турны рэжым, 3 тысячы эк-
спанатаў і, вядома, штатныя
супрацоўнікі-прафесіяналы.
Ніводнае з гэтых патраба-
ванняў не выконваецца. Не
знойдзецца ў кожным га-
радку і вартых звацца му-
зейнымі твораў мастацтва.
Рэчы сляянскага побыту,
якія зараз сталі галоўнымі
экспанатамі вясковых ды і
шмат якіх раённых музеяў,
часта не праходзяць квалі-
фікаванага адбору і свед-
чаць толькі аб беднасці і
занядбанасці нашага краю, а
не аб яго культуры і гісто-
рыі.

— Хто запраграмаваў пра-
вінцыяльны музей які склад
другараднай духоўнай
«прадукцыі»? Адкуль пай-
шла гэта шкодная завязь:
ка: вёсцы аддаваць горшае
па прынцыпу «на табе, бо-
жа, што мне не гожа»? —
абурана пытаўся народны
мастак СССР М. Савіцкі. —
Музей мае права на жыццё
тады, калі ёсць шэдэўры,
узоры мастацтва, якія спры-
яюць эстэтычнаму выхава-
нню. У іншым выпадку най-
лепей наладзіць вывучэнне
побыту народа, яго духоў-
ных скарбаў у жывым нату-

калі малыя нашы гарады
катастрафічна страчваюць
свой адвечны воблік, узды-
маючы над садамі-гарадамі
вышэйныя карпусы, працяг-
ваў М. Савіцкі. Людзі ўця-
каюць са свайго роднага
кутка ў буйныя прамысло-
выя цэнтры, таму што сла-
бае забеспячэнне прадуктамі
харчавання вымагае мець
сваю гаспадарку, а на бал-
коне парася не выгадуеш.
Вось тут і пачынаецца выні-
шчэнне спрадвечных трады-
цый і абрадаў. Бяднее ўнут-
раная культура. Толькі ма-
білізацыя ўсіх дзеячаў куль-
туры на адраджэнне народ-
нага мастацтва, народнай
этыкі і светаадчування мо-
жа выратаваць сучасніка ад
духоўнай галечы. Чаму б,
напрыклад, не ствараць май-
стэрні народных рамёстваў
на прадпрыемствах? Жанчы-
ны шыл'і б сабе адметныя,
не стандартныя каштоўныя
элементы вышыўкі, карун-
кавізання. Мужчыны асвоі-
лі б разбу па дрэве, іншыя
рамёствы. А кансультаваў
бы майстроў спецыяліст
Фонду культуры. Гэта най-
больш рэальнае ўвасабленне
нашых добрых задум па
ажыўленні старажытнага
майстэрства.

На супрацоўніцтве Фонду
культуры з замежнымі краі-
намі, якія маюць белару-
скае прадстаўніцтва, акцэн-
таваў увагу на пасяджэнні
прэзідыума намеснік мініст-
ра замежных спраў А. М.
Шэльдаў.

— Справа гэта далікат-
ная, — падкрэсліў Анатоль
Мікітавіч. — За мяжой бела-
русаў, якія помняць Радзі-
му, валодаюць роднай мо-
вай і культурай, застаецца
ўсё меней. Нашчадкі іх вы-
раслі ў іншай атмасферы, і
з імі знайсці ўзаемаразумен-
не складаней. Але час па-
трабуе выявіць і вярнуць
Беларусі мастацкія каштоў-
насці, якія па розных пры-
чынах апынуліся на чужыне.
Здзяйсненню гэтай задачы —
вяртанню нацыянальных ба-
гаццяў народу-аўтару, ства-
ральніку — паслужыць і
ажыўляленне праграмы
«Спадчына», супольная пра-
ца Фонду культуры, Белар-
ускага таварыства «Радзі-
ма» і Беларускага таварыст-
ва дружбы і культурнай сув-
вязі з замежнымі краінамі.

Сёння рэспубліка адчувае
дэфіцыт у некаторых спецы-
яльнасцях. Фонд культуры
можа накіроўваць для дас-
каналага вывучэння прабле-
мы некаторых спецыялістаў
па стыпендыі ЮНЕСКА. Не-
адкладна трэба прыступіць
і да стварэння фільмаў пра
Беларусь на замежных мо-
вах, прапанаваў А. М. Шэль-
даў, маючы на ўвазе філь-
мы аўтэнтычнага характару.

му органы друку, Саюз жур-
налістаў, Дзяржтэлеграфды
БССР абавязаны максімаль-
на садзейнічаць шырокай
публікацыі матэрыялаў Фон-
ду культуры, найперш гра-
мадскаму абмеркаванню
праз сродкі інфармацыі на-
цыянальнай праграмы
«Спадчына». Неабходна так-
сама паскорыць выданне ча-
сопіса — органа праўлення
Фонду. Большую падтрым-
ку грамадскай арганізацыі
павінны аказваць творчыя
саюзы рэспублікі.

Істотныя папраўкі ў план
работы Фонду культуры на
1988 год і праграму
«Спадчына» ўнеслі члены
прэзідыума праўлення БФК
дырэктар Дзяржаўнага му-
зея БССР І. Загрышаў, за-
гадчык кафедры археалогіі
БДУ імя У. І. Леніна докт-
тар гістарычных навук
Э. Загарульскі, дырэктар
Аб'яднанай дырэцыі дзяр-
жаўных літаратурных му-
зеяў г. Мінска Ю. Варанкоў.

Аднадушна былі прыняты
Зварот Савецкага фонду
культуры аб правядзенні
агульнанароднага Дня па-
мяці, прапанова аб'явіць
рэспубліканскі конкурс на
стварэнне эмблемы Белар-
ускага фонду культуры і на-
звы часопіса Фонду.

Удзельнікі пасяджэння сь-
шліся на думцы, што форму
правядзення рэспубліканска-
га Дня памяці трэба шу-
каць з тым, каб захаваць
народную аснову помніцтва
мёртвых і надаць абраду
сучаснае, але натуральнае,
без казёншчыны жалобна-
грамадзянскае гучанне.

Для увекавечання памяці
дзедзяў гісторыі, культуры,
асветы ў родным краі неаб-
ходна прапанаваць аблас-
ным, раённым выканаўчым
камітэтам прысвойваць наз-
вы вуліцам, установам,
прадпрыемствам, калга-
сам у адпаведнасці са спі-
сам слаўных сыноў і дачок
пэўнай мясціны — пагадзі-
ліся члены прэзідыума. Спі-
сы ж на кожны раён пад-
рыхтуе Фонд культуры.

Некаторыя заўвагі былі
зроблены прэзідыумам па
складу і структуры грамад-
скіх камісій, створаных пры
Фондзе культуры. Асноўны
напрамкі дзейнасці Фонду,
сфармуляваны ў доўгатэр-
міновай праграме і канкрэ-
тызаваныя ў гадавым плане,
ухвалены і зацверджаны. Бо,
як адзначана на прэзідыуме,
у гэтых дакументах — фор-
мула духоўнасці прадкаў,
сучасніка, нашчадка, а «важ-
нейшы капітал нацыі — ду-
хоўныя якасці народа» —
сцвярджаў у мінулым ста-
годдзі М. Г. Чарнышэўскі.

А. ХАТЭНКА.

— Двама шляхамі прыходзіць джаз у той ці іншы горад: «зверху» і «знізу». «Знізу» — г. зн. праз джазклуб: з'яўляюцца мясцовыя музыканты, узнікаюць уласныя ансамблі, якія вакол клуба ствараюць свой мікрасвет, увесь час павялічваючы яго, запрашаюць музыкантаў з

Рызе, і ў Ленінградзе, і ў многіх іншых гарадах. І скажыце, што джаз — музыка не філарманічная, сёння не рызыкне ніхто! Але, на жаль, наколькі я ведаю, у Мінск апошнім часам не наведваюцца зарубежныя джазавыя гастролеры, якія выступаюць у іншых гара-

дах краіны. Чаму? Пытанне, відаць, да кіраўнікоў культуры і да кіраўніцтва філармоніі.

ФЕСТИВАЛІ

Джаз на сцэне філармоніі

«Дні фартэп'янага джазу» прайшлі ў Мінску. Па традыцыі канцэрты гэтага фестывалю вёў вядомы ленінградскі музыкантавец Уладзімір Феертаг. Вось што расказаў ён нашаму няштатнаму карэспандэнту.

іншых месцаў, наладжваюць сумесныя праграмы і «прабіваюць» іх на лепшыя канцэртныя пляцоўкі свайго горада. «Зверху» — г. зн. паводле гастрольнага плана горада наведваюць джазавыя калектывы або філармонія, як у Мінску, наладжвае «Дні фартэп'янага джазу», мабыць, і параіўшыся з энтузіястамі клуба.

Так, у Мінску нарадзілася традыцыя «зверху», традыцыя добрая. Яна можа некалькі год запар. Што датычыць джазавых абанементаў канцэртаў, дык такія абанементаў наладжваюцца гэтаксама, як і ўсе іншыя, бо гэта ўжо звычайная работа філармоніі — мець джазавы абанемент у ліку іншых. Такія абанементаў ёсць і ў Мінску, і ў Маскве, і ў

дах краіны. Чаму? Пытанне, відаць, да кіраўнікоў культуры і да кіраўніцтва філармоніі.

У сёлетнім мінскім фестывалі ўдзельнічалі такія вядомыя піяністы, лаўрэаты ўсесаюзных і міжнародных джазавых фестывалю, як Тыну Найсоо з Таліна, адзінаццаты Юрый Кузняцоў, ерэванскі піяніст Давід Азаран, мінчанін Аляксандр Бурштэйн са сваім трыо ў складзе Аркадзя Казлоўскага (ударныя) і Браніслава Сэрманта (кантрабас), літоўскі піяніст Гінтас Абарус. І такія «адносныя піяністы», якія валодаюць іншымі музычнымі спецыяльнасцямі, — скажам, Уладзімір Чакацін з Вільнюса, выканавец на клавэшных і саксафоніст, ці мультыінструменталіст і спявак Сяргей Манукян з Арменіі. Мінчане пачулі масквічоў Міхаіла Альперына і трыо Мікалая Левіноўскага...

Філарманічны канцэрт паводле сённяшніх айтчын-

цэрт і не ў традыцыях філармоніі такія канцэрты даваць. Джаз жа доўгі час быў дзіцём эстрады, дзе канцэрты ідуць дзве, дзве з паловай гадзіны, а то і болей. Пры пераходзе ў філарманічную сістэму джаз павінен таксама «падціснуцца», тут няма ніякага ліха. Лічу, калі джаз — філарманічны, дык не трэба ім публіку «перакормліваць». Канцэрты маюць быць невялікімі.

Публіку я падзяляю на зацікаўленую, якая хадзіла на канцэрты штодня, і на «суботнюю і нядзельную», якая наведвалася ў філармонію ў апошнія дні фестывалю. Нядзельны канцэрт заўсёды мае найбольшы касавы поспех. Па традыцыі людзі лічаць, што «найсмачнейшае» будзе ў апошні вечар мерапрыемства. Вопыт жа многіх фестывалю паказвае, што ў апошні вечар усе выканаўцы спяваюць на вакзал, праграмы свае скарачаюць. Пераканаць людзей, што трэба хадзіць не на апошні дзень фестывалю, а на ўсе, або выбіраць тое, што ім даспадобы, а не штурмаваць філармонію ў апошні фестывальны вечар, можна толькі раўнамерным размеркаваннем выканаўчых сіл па ўсіх днях праграмы. І такой дасведчанасці публікі можа спрыяць прэса.

Дарэчы, пра друк. Сёння джазавы мастацтва не менш важнае, чым, скажам, цырк. Ёсць часопіс «Советская эстрада і цирк», і эстрада ў ім на правах падчаркі: па

Іграе Г. АВАРУС (Вільнюс).

Маскоўскі музыкант В. ДВОСКИН.

сутнасці, гэта часопіс цыркавы. З'яўленне джазавых часопісаў, думаю, справа будучага. Што датычыць мясцовага друку — інфармацыя пра джаз, рэцэнзіі на канцэрты павінны тут з'яўляцца, і гэта ўвогуле ёсць. Але публікацыі пра джаз, на маю думку, павінны займаць больш сур'езнае месца. Гэта ж інструментальная музыка, складаная для ўспрымання. Песень тут не пляюць. І тое, што мы «навязваем» джаз маладзёжным выданням, плёну не дае. Мы маладзё не прывучым да джазу, пакуль яна «ў року». Чаму мы не пішам пра джаз у іншых, «немаладзёжных» выданнях? Наш ж публіка — гэта пераважна людзі сярэдняга пакалення ці моладзь, якая мае пэўную агульнамастацкую падрыхтоўку. Гэтага не скажам пра тую масу, што ідзе за рок-ансамблямі.

У нас створана Музычнае таварыства. Пры ім ствараецца Усесаюзнае джазавы аб'яднанне, якое будзе выдаваць бюлетэнь. Устаючая канферэнцыя гэтага аб'яднання мае адбыцца ў канцы лютага. Будзем чакаць...

Запісаў А. ВАЙНШТЭЙН.

Кампазітар і піяніст Д. АЗАРАН (Ерэван).

Ля раяля С. ЦЯРЭНЦЬЕУ (Курск).

У. ЧАКАСІН (Вільнюс) і М. АЛЬПЕРЫН (Масква). Фота А. ДЗМІТРЬЕВА.

з 25 па 31 студзеня
25 студзеня, 19.25
«ЗАЧЫТАЙЦЕ МАЕ ПІСЬМО...»
Агляд крытычнай пошты за тыдзень.

26 студзеня, 20.25
«МУЗЫКА МАЕЯ РЭСПУБЛІКІ»
Я. Цікоці, Гераічная паэма «Песня пра Буравесніка».
Выконвае сімфанічны аркестр Беларускага тэлебачання і радыё, Саліст — народны артыст БССР В. Чарнабаеў.

Дырыжор — заслужаны артыст БССР Б. Райскі.
26 студзеня, 21.50
«ЛІРА»

Адбудзецца знаёмства з мастакамі А. Архіпамам і Л. Пятруль. Роботнікі інжынернага раснакуш аб праблемах прапаганды беларускай кнігі і маючым адбыцца ў лютым першым міжнародным аўдыёнальным тэксам інсценіроўка паэмы М. Пракаповіча «Неад'емнае». Прагучаць вершы Байрана (да 200-годдзя з дня нараджэння паэта) у перакладзе Р. Барадуліна.

27 студзеня, 19.30
«РОДНАЕ СЛОВА»
У чарговым выпуску — працяг знаёмства з кнігай Ф. Янкоўскага «Само слова гаворыць». Адзін з сюжэтаў перадачы расказа пра дзейнасць Беларускага нацыянальнага камісарыята, яго ролю ў станаўленні беларускай мовы як з'явы дзяржаўнай.

30 студзеня, 11.40
«ТЭАТР І ЧАС»
Размова пойдзе пра лёс тэатральных арганізацый у кіно. Гутарку вядуць рэжысёры тэатра і кіно М. Пташук, Б. Луцэнка, В. Маслюк, артысты Р. Янкоўскі, І. Неўпакоў, А. Аржылоўскі, А. Ткачонак, С. Сухавей, Л. Румянцава, Н. Жуноўская.

Вядучы — крытык Б. Святолю.
30 студзеня, 18.00
«ЛІТАРАТУРНАЯ БЕЛАРУСЬ»
Паэт Р. Барадулін дзеліцца сваімі ўражаннямі аб паездцы ў Францыю, журналістка Г. Ножыкова вядзе гутарку з літаратарам Р. Баландзіным пра мастацкае афармленне кнігі. Галоўны рэдактар часопіса «Нёман» А. Кудравец расказа пра планы выдання на 1988 год. Літаратуразнаўца М. Мушыньскі гаворыць пра творчасць І. Новікава, якому споўняецца семдзесят гадоў.

30 студзеня, 19.30
«У ЖЫВАПІСЕ, ГРАФІЦЫ, СКУЛЬПТУРЫ»

Вядомы мастак - манументаліст А. Кішчанка разважае на тэму «мастак і горад».

31 студзеня, 11.55
Спявае саліст Белдзяржфілармоніі А. Шчарбак.
У праграме ваякальны цыкл Г. Гаралавай на вершы паэтаў Лацінскай Амерыкі.

АБ'ЯВЫ

Беларуская ордэна
Дружбы народаў
дзяржаўная кансерваторыя
імя А. В. Луначарскага

АБ'ЯВЛЯЕ КОНКУРС
НА ЗАМЯШЧЭННЕ
ВАКАНТАЙ ПАСАДЫ
ПРАФЕСАРСКА-
ВЫКЛАДЧЫЦКАГА СКЛАДУ
(ДЛЯ ТЫХ, ХТО МАЕ
МІНСКУЮ ПРАПІСКУ)

Кафедра педагогікі і псіхалогіі: ст. выкладчык — 0,5 стаўкі — 1. Тэрмін падачы заяў — 1 месяц з дня апублікавання конкурсу. Дакументы, згодна палажэнню аб конкурсе, накіроўваць на імя рэктара на адрас: 220030, г. Мінск, вул. Інтэрнацыянальная, 30. Даведкі па тэл.: 22-49-42, 22-96-71.

«Літаратура і искусство» — орган Міністэрства культуры і праваўлення Саюза пісателёў БССР. Мінск. На беларускай мове.

«ЛІТАРАТУРА І МАСТАЦТВА»

Выходзіць раз на тыдзень, па пятніцах.

Ордэна Працоўнага Чырвонага Сцяга друкарня выдавецтва ЦК КП Беларусі.

Індэкс 63856 П 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12
АТ 01025 М 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12

АДРАС РЕДАКЦЫІ: 220600, ГСП, Мінск, вул. Захарова, 19.
ТЭЛЕФОНЫ: прыёмнай рэдакцыі — 33-24-61, намесніка галоўнага рэдактара — 33-25-25, адзнака сакратара — 33-19-85, аддзела публіцыстыкі і нарыса — 33-19-65, аддзела пісьмаў — 33-19-65, аддзела крытыкі і бібліяграфіі — 33-22-04, аддзела прозы і паэзіі — 33-22-04, аддзела тэатра, кіно і тэлебачання — 33-21-53, аддзела музыкі — 33-21-53, аддзела выяўленчага мастацтва і аховы помнікаў — 33-24-62, аддзела народнай творчасці і культасветработы — 33-24-62, аддзела інфармацыі — 33-24-62, аддзела мастацкага афармлення і фотаілюстрацый — 33-44-04, 33-24-62, нарэнтарскай — 32-20-64, бухгалтэрыі — 23-73-37.

Матэрыялы прымаюцца надрукавання на машыцы (праз два інтэрвалы). Рукапісаў рэдакцыя не вяртае.

Галоўны рэдактар Анатоль ВЯРЦІНСКІ.

Рэдакцыйная калегія:

Заір АЗГУР, Алякс АСПЕНКА, Анатоль БУТЭВІЧ, Уладзімір ГІЛЕП, Мікола ГІЛЬ (нам. галоўнага рэдактара), Уладзімір ГНІЛАМЕДАУ, Лілія ДАВІДОВІЧ, Міхась ДРЫНЕУСКІ, Алякс ЖУК, Галіна КАРЖАНЕУСКАЯ, Ігар ЛУЧАНОК, Уладзімір НЯКЛЯЕУ, Нічыпар ПАШКЕВІЧ, Барыс САЧАНКА, Юрась СВІРКА, Уладзімір СТАЛЬМАШОНАК, Рычард СМОЛЬСКІ, Віктар ТУРАУ.

Адказны сакратар Андрэй ГАНЧАРОУ.